

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**



**Αναλυτική έκθεση
Οι εξελίξεις στο διεθνή περίγυρο της χώρας
Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2017**

Υπεύθυνος Έδρας:
Ηλίας Κουσκουβέλης
Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων
Κοσμήτορας Σχολής Κ.Α.Ε.Τ.

Ιανουάριος 2018

Πίνακας περιεχομένων

Επιστημονική ομάδα	5
Αρκτικόλεξα	6
1. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	7
Εσωτερική πολιτική σκηνή.....	7
1.1. Το «Καλό Κόμμα» της Άκσενερ και οι εκλογές	7
1.2. Δίκη πανεπιστημιακών.....	8
1.3. Οι δίκες της ηγεσίας του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Λ.	9
1.1.4. Επανεκλογή Προέδρου Εθνοσυνέλευσης	10
2. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	11
Οικονομική Ανάλυση	11
2.1. Σύνοψη.....	11
2.2. Οικονομικές εξελίξεις.....	12
2.3. Η Τουρκική λίρα υποχωρεί προς νέο ιστορικό χαμηλό τον Νοέμβριο	14
3. ΤΟΥΡΚΙΑ.....	18
Εξωτερική πολιτική	18
3.1. Μέση Ανατολή	18
3.1.1. Απειλές εισβολής στην επαρχία Αφρίν (Συρία).....	18
3.1.2. Κρίση με τα Η.Α.Ε.	19
3.2. Σχέσεις με Η.Π.Α.	21
3.2.1. Υπόθεση Ζαράμπ.....	21
3.2.2. Αποκλιμάκωση στην κρίση «θεωρήσεων εισόδου»	22
3.2.3. Τουρκικές πιέσεις για μη ενίσχυση Κούρδων της Συρίας	23
3.2.4. Υπόθεση Flynn και σχέδια απέλασης Γκιουλέν	24
3.3. Ελληνοτουρκικές Σχέσεις	25
3.4. Ρωσοτουρκικές σχέσεις.....	29
3.4.1. Αγορά πυραύλων S-400	29
3.4.2. Ειρηνευτική Διαδικασία στη Συρία.....	30
3.4.3. Οικονομικές σχέσεις και ενέργεια	31
3.5. Διεθνείς Οργανισμοί.....	32
3.5.1. Η Σύνοδος του Ο.Ι.Σ. και το καθεστώς της Ιερουσαλήμ.....	32
3.5.2. NATO, S-400 και Τουρκία	35
3.5.2.1. Νατοϊκές ασκήσεις και Τουρκία	35
3.5.2.2. Συμφωνίες με Rostec, Eurosam και Raytheon	36
3.5.3. Εκλογή στο Εκτελεστικό Συμβούλιο της UNESCO	38

4. ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ	40
4.1. Η κρίση στις σχέσεις Λιβάνου – Σαουδικής Αραβίας.....	40
4.2. Συρία.....	47
4.3. Ιράκ και Κουρδιστάν.....	49
4.4. Ισραήλ	52
4.4.1. Ο αντίκτυπος της απόφασης των ΗΠΑ για την Ιερουσαλήμ	52
4.4.2. Αντιπαράθεση με το Ιράν και προσέγγιση με Σαουδική Αραβία	54
4.5. Λιβύη	57
4.5.1. Διπλωματικές διεργασίες και εξελίξεις στα πεδία των συγκρούσεων.....	57
4.5.2. Η δράση εξωτερικών παραγόντων στη Λιβύη	61
5. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ	65
5.1. Κυπριακή Δημοκρατία	65
5.1.1. Ευρωπαϊκές συνεργασίες.....	65
5.1.2. Συνεργασία με Αίγυπτο	66
5.1.3. Συνεργασίες στη Μέση Ανατολή	67
5.1.4. Κυπριακό.....	68
5.1.5. Κατεχόμενα	69
5.1.6. Ενέργεια	70
5.1.7. Άμυνα.....	71
5.2. Ελλάδα και Νοτιοανατολική Μεσόγειος	75
6. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΑ ΘΕΜΑΤΑ	78
6.1. ΗΠΑ – Ρωσία	78
6.2. ΜΕΝΑ – Ανατολική Μεσόγειος	80
6.3. Ελλάδα – Κύπρος – Τουρκία.....	82
7. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ.....	85
7.1. Αλβανία	85
7.1.1. Εσωτερική πολιτική: ένταση στο αλβανικό Κοινοβούλιο.....	85
7.1.2. Συνάντηση ΥΠΕΞ Ελλάδας-Αλβανίας	85
7.1.3. Αλβανία και Κόσσοβο εντείνουν τη συνεργασία τους.....	87
7.1.4. Εφαρμογή της συμφωνίας για εκταφή των Ελλήνων στρατιωτών	88
7.1.5. Παραχώρηση αλβανικής ιθαγένειας στον Αναστάσιο	89
7.2. Βουλγαρία.....	89
7.2.1. Το Πατριαρχείο Βουλγαρίας και η λεγόμενη «Μακεδονική Εκκλησία»	89
7.2.2. Προσπάθεια για αναγνώριση βουλγαρικής μειονότητας στο Κόσσοβο.....	90
7.3. Κοσσυφοπέδιο	91

7.3.1. Συμφωνία οριοθέτησης συνόρων με το Μαυροβούνιο.....	91
7.3.2. Παραμονή της KFOR	92
7.3.3. Διακοπή διαδικασίας απέλασης «Γκιουλενιστή» στην Τουρκία»	92
7.3.4. Επίσκεψη Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων Αλβανίας.....	92
7.4. ΠΓΔΜ	93
7.4.1. Πρόταση για μετονομασία του αεροδρομίου των Σκοπίων	93
7.4.2. Αναγνώριση της αλβανικής ως δεύτερης επίσημης γλώσσας	93
7.4.3. Παραίτηση Γκρούεφσκι από την ηγεσία του VMRO	94
7.4.4. Προσέγγιση με τη Βουλγαρία.....	94
7.4.5. Διμερείς σχέσεις με Ελλάδα και διαπραγματεύσεις	95
7.5. Σερβία	97
7.5.1. Συνάντηση Σερβίας – Σερβικής Δημοκρατίας Βοσνίας-Ερζεγοβίνης	97
7.5.2. Απέλαση Κούρδου ακτιβιστή στην Τουρκία.....	98
7.5.3. Ενδιαφέρον της Ουάσιγκτον για τα Δυτικά Βαλκάνια.....	98
8. ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	99
8.1. Εξελίξεις	99
8.2. Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (ΜΔΣ).....	102
8.3. Η Συντονισμένη Ετήσια Επανεξέταση τομέα Άμυνας (CARD)	104
8.4. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF)	105
8.5. Διαστάσεις για τα ελληνικά ενδιαφέροντα.....	105

Επιστημονική ομάδα

1. Ηλίας Κουσκουβέλης, Καθηγητής Θεωρίας Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, υπεύθυνος Έδρας
2. Νικόλαος Ραπτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών (ΔΕΣ), Πανεπιστήμιο Πειραιά [Τουρκία (πολιτική, οικονομία, Κουρδικό) Μέση Ανατολή, Οικονομία], μέλος συντακτικής ομάδας
3. Φωτεινή Μπέλλου, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Ευρωατλαντικά θέματα)
4. Γεώργιος Χρησιτίδης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Βαλκάνια)
5. Παναγιώτης Κοντάκος, Επίκουρος Καθηγητής, UCLan-Cyprus (Οικονομικά)
6. Νικόλαος Βασιλειάδης, Λέκτορας, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Τουρκία, Βαλκάνια, επιμέλεια), μέλος συντακτικής ομάδας
7. Κωνσταντίνος Ζάρρας, Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων, Διδάσκων ΠΔ 407, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Συρία, Λιβύη)
8. Ρεβέκκα Παιδή, Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων, Τμήμα ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Μικρά κράτη, Μέση Ανατολή)
9. Στυλιανή Γεράνη, υποψήφια διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (ΝΑ Μεσόγειος – Ελλάδα, Κύπρος, Ισραήλ)
10. Μιχαήλ Μαθιουλάκης, υποψήφιος διδάκτωρ Τμήματος ΔΕΣ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (θέματα ενέργειας)

Οι απόψεις που εκφράζονται ανήκουν στη συντακτική ομάδα και δεν απηχούν απόψεις του ΓΕΕΘΑ. Η επιστημονική ευθύνη για το σύνολο του κειμένου ανήκει στον υπεύθυνο της Έδρας.

Αρκτικόλεξα

Δ.Κ.	Δημοκρατικό Κόμμα (D.P.)
Δ.Κ.Λ.	Δημοκρατικό Κόμμα των Λαών (H.D.P.)
Ε.Κ.Κ.	Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (P.K.K.)
ΕΝ.Κ.Κ.	Ένωση Κουρδικών Κοινοτήτων (K.C.K.)
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Κ.Δ.	Κόμμα Δικαιοσύνης (A.P.)
Κ.Δ.Α.	Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (A.K.P.)
Κ.Ε.	Κόμμα Ευτυχίας (S.P.)
Κ.Ε.Δ.	Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (M.H.P.)
Κ.Ο.Δ.	Κόμμα του Ορθού Δρόμου (D.Y.P.)
Κ.Φ.Ι.Ε.	Κόμμα Φιλίας, Ισότητας και Ειρήνης (D.E.B.)
Ο.Ι.Σ.	Οργανισμού της Ισλαμικής Συνεργασίας (O.I.C.)
Ρ.Λ.Κ.	Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (C.H.P.)
Σ.Δ.Δ.	Συριακές Δημοκρατικές Δυνάμεις (S.D.F.)
AFET	Επιτροπή Εξωτερικών Υποθέσεων του Ε.Κ.
D.H.K.P.-C.	Επαναστατικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Κόμμα-Μέτωπο
M.I.T.	Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών [Τουρκίας]
P.K.K.	Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν
P.Y.D.	Κόμμα Δημοκρατικής Ένωσης [Συρίας]
TANAP	Υπερ-Μικρασιατικός Αγωγός Φυσικού Αερίου» (TANAP)
Y.P.G.	Μονάδες Προστασίας του [Κουρδικού] Λαού [της Συρίας]

1. ΤΟΥΡΚΙΑ

Εσωτερική πολιτική σκηνή

1.1. Το «Καλό Κόμμα» της Άκσενερ και οι εκλογές

Στα τέλη Δεκεμβρίου, η Πρόεδρος του νεοσύστατου «Καλού Κόμματος», Μεράλ Άκσενερ, δήλωσε ότι προβλέπει ότι θα διεξαχθούν πρόωρες προεδρικές και βουλευτικές εκλογές το καλοκαίρι του 2018.¹ Επεσήμανε ότι είναι απίθανο να πραγματοποιηθούν οι δημοτικές εκλογές πριν τις βουλευτικές και προεδρικές, καθώς η κυβέρνηση λαμβάνει λιγότερες ψήφους στις δημοτικές,² κάτι που θα είχε αρνητικό αντίκτυπο στις κρισιμότερες εκλογικές αναμετρήσεις που θα ακολουθήσουν. Εξέφρασε ακόμη την πρόθεσή της το κόμμα της να παρουσιάσει τον υποψήφιό του στον πρώτο γύρω των προεδρικών εκλογών. Σημείωσε, ακόμη, ότι το κόμμα της επιχειρεί να εγκαθιδρύσει μία συμμαχία με το φιλελεύθερο Δημοκρατικό Κόμμα (D.P) και το ισλαμικό Κόμμα της Ευτυχίας (F.P.).³ Απέκλεισε, ωστόσο, την συμμαχία με το P.A.K. από τον πρώτο γύρο, καθώς θα είναι η πρώτη εκλογική αναμέτρηση στην οποία θα συμμετάσχει το κόμμα της. Η αναμέτρηση αυτή είναι σημαντική, προκειμένου η ηγεσία και τα στελέχη να αποκτήσουν μία εικόνα της εκλογικής δύναμης του κόμματός τους. Ωστόσο, ήταν θετική σε μία πιθανή συνεργασία με το P.A.K. στον δεύτερο γύρω της αναμέτρησης, εφόσον αυτός περάσει στο δεύτερο γύρω της εκλογικής διαδικασίας. Την ίδια άποψη είχε εκφράσει νωρίτερα και στέλεχος του κόμματός της, ο Νουρί Οκουτάν, ο οποίος είχε προτείνει μία προεκλογική συνεργασία των κομμάτων της αντιπολίτευσης, όπου στον πρώτο γύρο κάθε ένα από αυτά θα στηρίξει τον υποψήφιό του, ενώ στον δεύτερο γύρο εκείνον που θα αναμετρηθεί με τον

¹ Βλ. *Hurriyet Daily News*, “There will be snap elections in 2018, IYI Party leader Akşener argues”, 28.12.2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/there-will-be-snap-elections-in-2018-iyi-party-leader-aksener-argues-124901>.

² Βλ. ο.π..

³ Βλ. ο.π..

υποψήφιο του κυβερνώντος κόμματος.⁴ Επεσήμανε, ωστόσο, ότι βάσει δημοσκοπήσεων που έχουν διεξαχθεί, προβλέπεται να εκλεγεί ο Έρντογαν από τον πρώτο κιόλας γύρο, αν δεν παρουσιαστεί ως υποψήφια του κόμματος η Άκσενερ.

Οι δηλώσεις της Άκσενερ ήρθαν σε μία περίοδο που συζητιέται στην Τουρκία τόσο η μείωση ή κατάργηση του εκλογικού κατωφλίου όσο και τα σενάρια συνεργασίας μεταξύ των κομμάτων στις επερχόμενες εκλογές. Δεδομένης της πρόσφατης σύστασης του κόμματος και των προσδοκιών που έχουν καλλιεργηθεί, η Άκσενερ επιχειρεί να διαδραματίσει έναν πρωταγωνιστικό ρόλο στις τάξεις της αντιπολίτευσης, προκειμένου να διαμορφώσει θετικές εντυπώσεις στην τουρκική κοινή γνώμη.

1.2. Δίκη πανεπιστημιακών

Εκίνησε η δίκη των 1120 πανεπιστημιακών που υπέγραψαν τον Ιανουάριο του 2016 ανοικτή επιστολή με την οποία αιτούντο τον τερματισμό των επιχειρήσεων και την επίτευξη της ειρήνης στην Ν.Α. Μικρά Ασία.⁵ Κατηγορούνται με το αδίκημα της τρομοκρατίας, μολονότι το κείμενο που υπέγραψαν, όπως ισχυρίζονται οι ίδιοι, δεν είχε καν πολιτικό χαρακτήρα. Οι 146 από αυτούς κατηγορούνται ακόμη για «προπαγάνδα» υπέρ του ΡΚΚ. Η ακροαματική διαδικασία που έχει οριστεί προβλέπει δεκάλεπτες υπερασπίσεις, πράγμα που πάει να πει ότι η υπεράσπιση των κατηγορουμένων γίνεται βιαστικά δίχως να έχουν τον απαραίτητο χρόνο να εκθέσουν τα επιχειρήματά τους και να απολογηθούν αξιοπρεπώς. Μεταξύ εκείνων που υπέγραψαν την επιστολή βρίσκονται και πανεπιστημιακοί της αλλοδαπής, όπως ο Νόαμ Τσόμσκι.

Η δίκη παρωδία εναντίον των πανεπιστημιακών εντάσσεται στην ευρύτερη πολιτική περιστολής των ελευθεριών λόγου και έκφρασης. Η στοχοποίησή τους σχετίζεται με την δυνατότητά τους να απευθύνονται σε ένα σημαντικό ακροατήριο

⁴ Βλ. *Hurriyet Daily News*, “IYI Party suggests alliance in second round of 2019 presidential election”, 15.12.2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/iyi-party-suggests-alliance-in-second-round-of-2019-presidential-election-124214>.

⁵ Βλ. *Hurriyet Daily News*, “Turkey opens ‘terror’ trial of academics over peace petition”, 5.12.2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-opens-terror-trial-of-academics-over-peace-petition-123618>.

και να διαμορφώνουν απόψεις, κάτι που θέλει να αποφύγει η ισλαμική ηγεσία κυρίως μετά την απόπειρα πραξικοπήματος.

1.3. Οι δίκες της ηγεσίας του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Α.

Την περίοδο Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 2017 συνεχίστηκαν οι δίκες των συμπροέδρων του φιλοκουρδικού Δ.Κ.Α.. Σε βάρος του Σελαχαντίν Ντεμίρτας εκκρεμούν πάνω από 30 υποθέσεις.⁶ Σε δύο από αυτές τις υποθέσεις η τουρκική δικαιοσύνη αποφάσισε ότι είναι αθώος. Η πρώτη αφορούσε την κατηγορία της «δημόσιας υποκίνησης του λαού σε [πράξεις] μίσους και έχθρας» κατά την προεκλογική του εκστρατεία την άνοιξη του 2015, στο Σαντζάκτεπε.⁷ Η δεύτερη αφορούσε την κατηγορία «της εξύβρισης δημοσίου υπαλλήλου» για αναφορά του στον Στρατηγό Νετζνιέτ Ιοζέλ, ο οποίος είχε αρνηθεί την εκπαίδευση στην μητρική γλώσσα, σε ομιλία του στην Κωνσταντινούπολη το 2012.⁸

Εεκίνησε επίσης δίκη με την κατηγορία της εξύβρισης του τότε Προέδρου του Κ.Δ.Α. Νταβούτογλου και του Προέδρου της Δημοκρατίας Έρντογαν, τον Σεπτέμβριο του 2015, σε δικαστήριο της Κωνσταντινουπόλεως. Σε βάρος τού κατηγορούμενου για την ίδια υπόθεση εκκρεμούσε υπόθεση και στο Ντιαρμπακίρ, η οποία τελικά συγχωνεύτηκε⁹. Ακόμη ξεκίνησε η δίκη για την «δημιουργία παράνομης οργάνωσης» στην Άγκυρα. Σε όλες αυτές τις δίκες ο Ντεμίρτας δικάστηκε εν τη απουσία του, ενώ ο ίδιος παραμένει στις φυλακές υψίστης ασφαλείας στην Ανδριανούπολη, επειδή δεν δέχθηκε την μεταφορά του χειροδέσμιος και προηγουμένως είχε απορρίψει και την τηλεδιάσκεψη.

⁶ Βλ. *Bir Gün*, “Demirtaş’ın tutukluluğuna devam kararı”, 7.12.2017, <https://www.birgun.net/haber-detay/demirtas-in-tutukluluguna-devam-karari-194399.html>.

⁷ Βλ. *Cumhuriyet*, “Selahattin Demirtaş hakkında beraat kararı”, 27.11.2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/874776/Selahattin_Demirtas_hakkinda_beraat_karari.html.

⁸ Βλ. *Cumhuriyet*, “Demirtaş Onbaşı davaasında beraat etti”, 30.11.2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/876947/Demirtas_onbasi_davasinda_beraat_etti.html.

⁹ Βλ. *Hürriyet*, “Selahattin Demirtaşın ‘Davutoğlu’na hakaret”ten yargılandığı dava...”, 24.11.2017, <http://www.hurriyet.com.tr/selahattin-demirtasin-davutogluna-hakarete-40657139>.

Οι δίκες εναντίον των συμπροέδρων του Δ.Κ.Λ., αλλά και εναντίον των βουλευτών του εν λόγω κόμματος, οι οποίοι παραμένουν φυλακισμένοι, αφού τους έχει αρθεί η βουλευτική ασυλία, αποσκοπεί προφανώς στον εκφοβισμό τους μετά την σημαντική επιτυχία στις εκλογές του 2015. Οι θέσεις του Δ.Κ.Λ. υπέρ του εκδημοκρατισμού του πολιτικού συστήματος της Τουρκίας, τις οποίες χρεώνεται η ηγεσία του, αποδείχθηκαν ασυμβίβαστες με τις αυταρχικές πολιτικές της κυβέρνησης του Κ.Δ.Α.. Η σημαντική θέση που κατείχε αυτό στην τουρκική Εθνοσυνέλευση, συνέβαλε επίσης στην προσπάθεια ελέγχου του με κάθε τρόπο. Η μεροληπτική – έως και εχθρική – στάση της τουρκικής δικαιοσύνης, η οποία αναμένεται να συνεχιστεί, στόχο έχει να παραλύσει τον κομματικό μηχανισμό του Δ.Κ.Λ. και να το αποτρέψει από το να επαναλάβει τις επιτυχίες του 2015. Έτσι, θα αποκτήσει ευχέρεια κινήσεων το κυβερνών κόμμα.

1.1.4. Επανεκλογή Προέδρου Εθνοσυνέλευσης

Επανεξελέγη στην προεδρία της τουρκικής Εθνοσυνέλευσης ο Ισμαήλ Καχραμάν, ο οποίος ήταν από τους υποκινητές των επεισοδίων της «Αιματοβαμένης Κυριακής» σε βάρος των προοδευτικών δυνάμεων της Τουρκίας. Τα επεισόδια είχαν λάβει χώρα στην πλατεία Μπεϊαζίτ της Κωνσταντινουπόλεως, στις 16 Φεβρουαρίου 1969. Συγκεκριμένα ο Καχραμάν ήταν Πρόεδρος της εθνικιστικής οργάνωσης «Εθνική Φοιτητική Ένωση Τούρκων» (Μ.Τ.Τ.Β.). Η Μ.Τ.Τ.Β. σε συνεργασία με τον «Σύνδεσμο για την Καταπολέμηση του Κομμουνισμού» (Κ.Μ.Δ.) είχε επιτεθεί σε πορεία που είχαν διοργανώσει προοδευτικές φοιτητικές οργανώσεις κατά των ΗΠΑ. Οι βουλευτές του Ρ.Λ.Κ. δεν λησμόνησαν την δράση του Καχραμάν και την υπενθύμισαν τοποθετώντας στα έδρανα της Εθνοσυνέλευσης φωτογραφικό και έντυπο υλικό σχετικό με τα γεγονότα του Φεβρουαρίου του 1969.¹⁰

¹⁰ Βλ. *Cumhuriyet*, “Meclis Başkanı seçilen Kahraman’a ‘Kanlı Pazar’ protestosu”, 20.11.2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/870298/Meclis_Baskani_secilen_Kahraman_a_Kanlı_Pazar__protestosu.html.

2. ΤΟΥΡΚΙΑ

Οικονομική Ανάλυση

2.1. Σύνοψη

Η τουρκική οικονομία σημείωσε σημαντική βελτίωση του ΑΕΠ κατά 11,1% σε ετήσια βάση το τρίτο τρίμηνο του 2017, επιταχυνόμενη από την αναθεωρημένη ανοδική πορεία της τάξης του 5,4% το προηγούμενο τρίμηνο, και ξεπερνώντας τις προσδοκίες διεθνών οικονομολόγων (consensus estimates) στο Bloomberg που ανέρχονταν σε 8,5%.¹¹ Ταυτόχρονα υπήρξε ο πιο υψηλός ρυθμός ανάπτυξης μεταξύ των 20 μεγαλύτερων οικονομιών του κόσμου.

Όπως είχε επισημανθεί στην προηγούμενη διμηνιαία έκθεση, η ανάκαμψη της τουρκικής οικονομίας κατά το 2017 αναμένεται να υπερβεί τις αντίστοιχες των περισσότερων μελών της ΕΕ και να βρεθεί στην τρίτη θέση πίσω από την Κίνα και την Ινδία, μεταξύ των χωρών του G-20. Ως αποτέλεσμα θα πρέπει να αναμένεται ότι ο συνολικός ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης, κατά το 2017, θα ξεπεράσει τις πρόσφατα αναβαθμισμένες εκτιμήσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας τον Οκτώβριο που ανέρχονταν στο 5,1%.¹²

Πίνακας 1. Επιλεγμένοι δείκτες για τη χώρα
Κύριοι Δείκτες*

	2015	2016	2017
Πραγματικό ΑΕΠ, Ρυθμός Αύξησης	6.1	3.2	5.1 (π)
Πληθωρισμός Τιμών Καταναλωτή (ετήσια μεταβολή, %)	8.8	8.5	13.0
Δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ)	27.5	28.3	31.2 (π)
Ανεργία (ετήσια μεταβολή, %)	10.2	12.7	10.6
Πληθυσμός (εκατ.)	78.7	79.9	80.5 (π)
Συναλλαγματική Ισοτιμία: Τουρκικές λίρες ανά US\$	2.9	3.5	3.8
BIST 100 Index (μεταβολή από αρχή έτους)	-16%	+9%	+53%

¹¹ Bloomberg Markets (2017), *Turkey's 11% Economic Growth Fuels Expectations of Rate Hike*, December 11, 2017, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-11/turkey-s-economy-grows-faster-than-expected-in-third-quarter>.

¹² World Bank (2017), *Europe and Central Asia Economic Update*, October 2017, Migration & Mobility, <http://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/europe-and-central-asia-economic-update>.

Η διατήρηση ωστόσο της πολιτικής και διεθνούς αστάθειας, σε συνδυασμό με διάφορα αντικρουόμενα οικονομικά στοιχεία, αναμένεται να συνεχίσουν να καθιστούν την οικονομική ανάκαμψη της Τουρκίας και οποιαδήποτε βελτίωση μεσο-μακροπρόθεσμα ως υψηλού ρίσκου.

2.2. Οικονομικές εξελίξεις

Η τουρκική οικονομία βελτιώθηκε κατά 11,1% σε ετήσια βάση το τρίτο τρίμηνο του έτους. Ήταν ο ισχυρότερος ρυθμός επέκτασης τα τελευταία έξι χρόνια, από το τρίτο τρίμηνο του 2011, ενισχυμένος κυρίως από την εγχώρια κατανάλωση των νοικοκυριών, τις επενδύσεις, τις εξαγωγές και τις κρατικές δαπάνες.

Η εγχώρια καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών, η οποία εκτιμάται ότι αντιπροσωπεύει περίπου τα δύο τρίτα της οικονομίας, αυξήθηκε κατά 11,7% σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Ταυτόχρονα οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 17,2% και οι εισαγωγές κατά 14,5% την αντίστοιχη περίοδο.¹³ Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η ετήσια σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο το 2016, όταν η προσπάθεια ανατροπής του Έρντογαν προκάλεσε την υποχώρηση της οικονομίας, συνετέλεσε στην επίτευξη του προαναφερομένου ρυθμού ανάπτυξης, λόγω της χαμηλής βάσης σύγκρισης.

Ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού αυξήθηκε σημαντικά σε 12,98% τον Νοέμβριο. Η ισχυρή εγχώρια ζήτηση για αγαθά, σε συνδυασμό με την εξασθενημένη προσφορά, και η υποτίμηση της αξίας της Τουρκικής λίρας συνέβαλαν στο υψηλό ποσοστό. Εκτιμάται συνολικά ότι ο πληθωρισμός θα

¹³ Turkish Statistical Institute (2017), *Quarterly Gross Quarterly Gross Domestic Product, III. Quarter: July-September, 2017*, Press Release, November 11, 2017, www.turkstat.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24569.

κυμανθεί κοντά στο 10% τους προσεχείς μήνες,¹⁴ ενώ η κυβέρνηση έχει ανακοινώσει ότι θα μειωθεί κάτω από 7% το έτος αυτό.¹⁵

Σύμφωνα με πρόσφατες δηλώσεις του προέδρου Έρντογαν "δεν είναι δυνατό να επιβραδυνθεί ο πληθωρισμός σε μία χώρα στην οποία υπάρχουν υψηλά επιτόκια". Επανέλαβε επίσης τη θεωρία του ότι το "λόμπι επιτοκίων", μία διεθνής και συνεχώς διευρυνόμενη φερόμενη συνωμοσία χρηματιστών, οι ξένες δυνάμεις και άλλοι οδηγούν τα Τουρκικά επιτόκια τεχνητά υψηλά για να βλάψουν την οικονομία. Επίσης, κατηγόρησε τον πρώην επικεφαλής της Κεντρικής Τράπεζας, Erdem Basci, για προδοσία που δεν μείωσε αρκετά τα ποσοστά.¹⁶

Ο Έρντογαν δεν είναι ο μόνος που αμφισβητεί την ορθοδοξία της νομισματικής πολιτικής. Η ιδέα ότι οι αναδυόμενες οικονομίες είναι διαρθρωμένες τόσο διαφορετικά από εκείνες που αναπτύσσονται, ώστε οι παρεμβάσεις στην προσφορά χρήματος να μην λειτουργούν αποτελεσματικά για τον έλεγχο του πληθωρισμού, χρονολογείται από τις δεκαετίες του 1960 και 1970 στη Λατινική Αμερική. Μία ομάδα οικονομολόγων ισχυρίστηκε τότε ότι ο κύριος αντίκτυπος της αύξησης των επιτοκίων σε αυτές τις οικονομίες ήταν να επιβληθεί ένα πρόσθετο κόστος στις επιχειρήσεις, το οποίο στη συνέχεια μεταβιβάζεται στους καταναλωτές με τη μορφή υψηλότερων τιμών. Αυτό αποτελεί την θεωρία που και ο Έρντογαν προωθεί τακτικά.

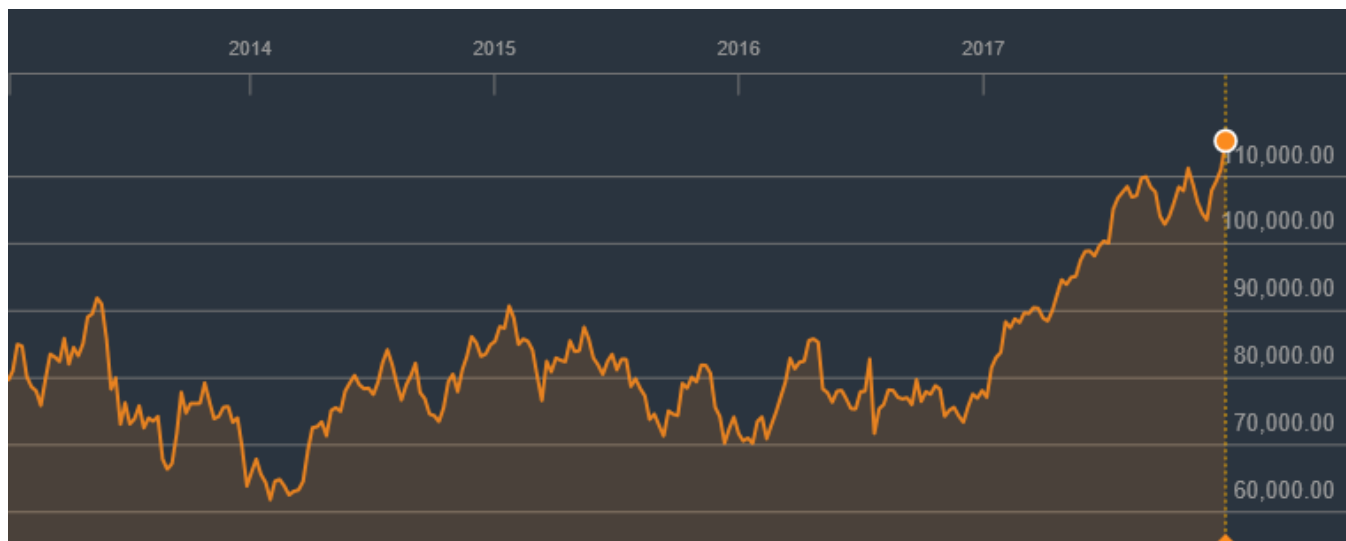
Ο βασικός χρηματιστηριακός δείκτης μετοχών της Τουρκίας BIST 100 Index ανήλθε στο υψηλότερο επίπεδο όλων των εποχών, φτάνοντας τις 115.333,01 μονάδες κατά την τελευταία συνεδρίαση της 29ης Δεκεμβρίου. Κατά τη διάρκεια του 2017, ο δείκτης αυξήθηκε συνολικά κατά 53% και περιλαμβάνεται στις τρεις αγορές παγκοσμίως με την υψηλότερη χρηματιστηριακή απόδοση (Διάγραμμα 1).

¹⁴ EIU (2017), The Economist Intelligence Unit, *Economic Data & Analysis of Turkey*, <http://country.eiu.com/turkey>.

¹⁵ Hurriyet Daily News (2017), *Government welcomes further fall in Turkey's inflation rate*, August 2, 2017, <http://www.hurriyetaidailynews.com/government-welcomes-further-fall-in-turkeys-inflation-rate.aspx?pageID=238&nID=116298&NewsCatID=344>.

¹⁶ Bloomberg Businessweek (2017), *Erdogan's Eccentric Theory of Inflation Scores a Win in Turkey*, December 15, 2017, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-15/erdogan-s-40-year-old-theory-of-inflation-scores-a-win-in-turkey>.

Διάγραμμα 1. Πορεία δείκτη Borsa Istanbul 100 Index – τελευταία 5-ετία



Πηγή: Bloomberg Markets, Borsa İstanbul Stock Exchange

2.3. Η Τουρκική λίρα υποχωρεί προς νέο ιστορικό χαμηλό τον Νοέμβριο

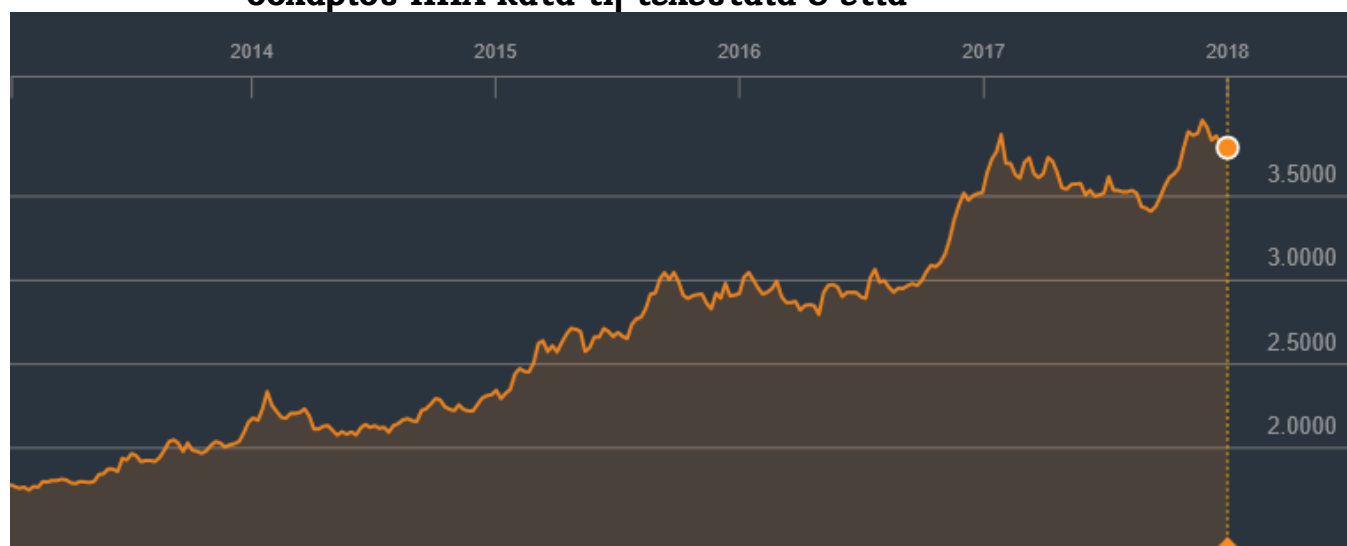
Η τουρκική λίρα, που είχε κερδίσει έδαφος έναντι του αμερικανικού δολαρίου ύστερα από το ιστορικό χαμηλό των 3,94 τον Ιανουάριο του 2017, υποτιμήθηκε και πάλι τον Νοέμβριο, αφού η Κεντρική Τράπεζα αύξησε το βασικό επιτόκιο μόλις κατά 50 μονάδες βάσης στο 12,75%, κατά πολύ χαμηλότερα από το αναμενόμενο (Διάγραμμα 2). Η υποτίμηση συνολικά της λίρας από την αρχή του 2017 ανήλθε στο 7,9%.

Η αξία του της Τουρκικής λίρας υποχώρησε στα χαμηλότερα ιστορικά επίπεδα στις 22 Νοεμβρίου, όταν άγγιξε τα 3,97 έναντι του δολαρίου ΗΠΑ. Σε μία προσπάθεια να μην υπερβεί η συσχέτιση ισοτιμίας τις 4 λίρες ανά δολάριο, ο Έρντογαν ανέθεσε στους υπουργούς του να προετοιμάσουν επείγοντα μέτρα για την ενίσχυση του νομίσματος. Η Τουρκία γενικά εξαρτάται από τα υψηλά επίπεδα εγχώριας κατανάλωσης και χωρίς την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών, η εμπιστοσύνη των Τούρκων πολιτών στην κυβέρνηση μπορεί εύκολα να τρωθεί.

Οι λόγοι διολίσθησης της συναλλαγματικής ισοτιμίας προέρχονται από το εσωτερικό, αλλά προσφάτως κάποιοι από τους παράγοντες που διαμορφώνουν την

τάση είναι εξωτερικοί. Η Τουρκία έχει μία από τις πιο εύθραυστες οικονομίες παγκοσμίως, κυρίως επειδή η χώρα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από βραχυπρόθεσμες ροές χρήματος, κάτι το οποίο την καθιστά ιδιαίτερα ευαίσθητη στις παγκόσμιες ροές κεφαλαίων. Αυτό συνέβη το 2013, όταν οι Ηνωμένες Πολιτείες ανακοίνωσαν τη μείωση του προγράμματος Ποσοτικής Χαλάρωσης (Quantitative Easing Program) και το διεθνές κεφάλαιο επέστρεψε μαζικά στις Ηνωμένες Πολιτείες – αποχωρώντας ταυτόχρονα από αναδυόμενες αγορές, όπως η Τουρκία. Εκείνη την εποχή, η Τουρκία ήταν μία από τις λεγόμενες «Πέντε Εύθραυστες χώρες» (“Fragile Five Countries”) που αντιμετώπισαν δυσκολίες προσαρμογής στις αλλαγές οικονομικής πολιτικής των ΗΠΑ.¹⁷

Διάγραμμα 2. Πορεία συναλλαγματικής ισοτιμίας Τουρκικής λίρας έναντι δολαρίου ΗΠΑ κατά τη τελευταία 5-ετία



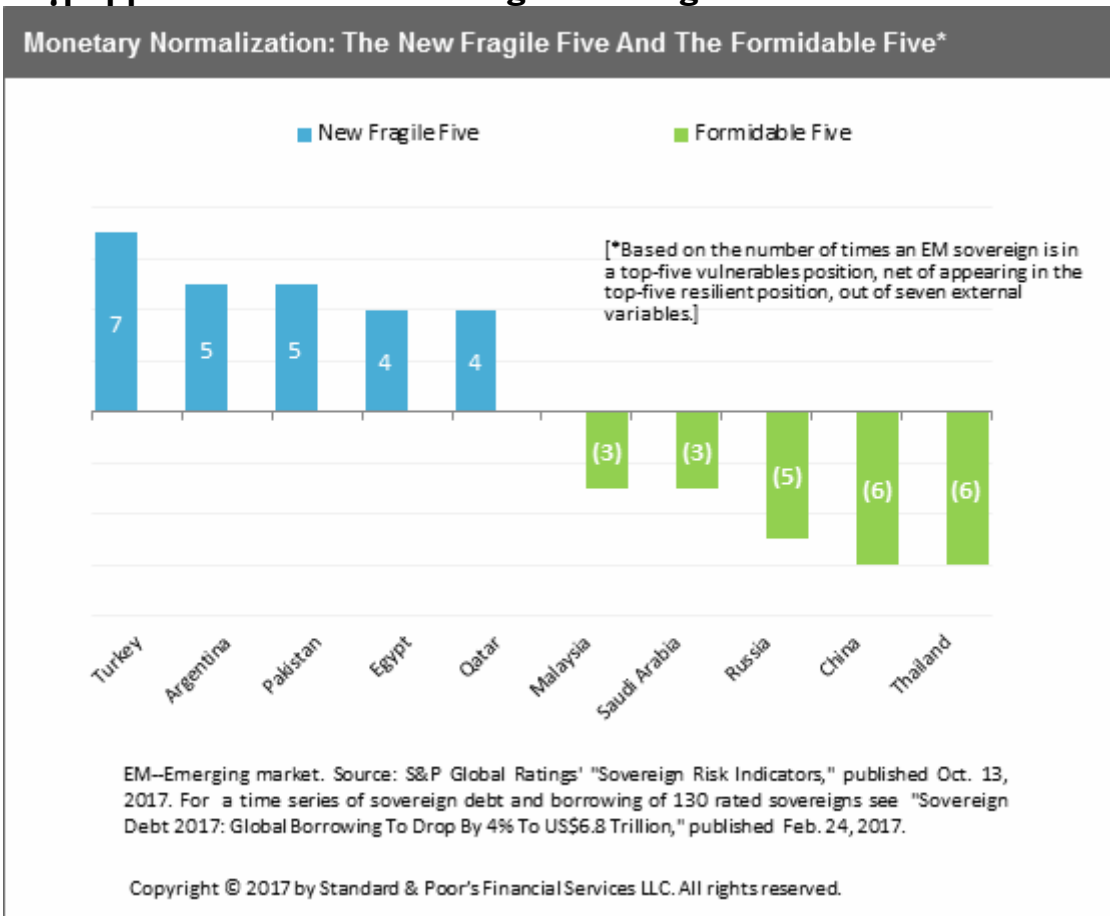
Πηγή: Bloomberg Markets, [Borsa İstanbul Stock Exchange](#)

Η χώρα αντιμετώπισε το ίδιο πρόβλημα το 2017, όταν τα διεθνή κεφάλαια επέστρεψαν και πάλι στις Ηνωμένες Πολιτείες, ενισχύοντας το δολάριο στο πλαίσιο του "Trump Trade". Μετά από ένα έτος υποτίμησης του δολαρίου, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι η ίδια η υποτίμηση της τουρκικής λίρας συμπίπτει με μία μικρή αναζωπύρωση στο δολάριο. Στις αρχές Οκτωβρίου 2017, ο οργανισμός

¹⁷ Stratfor, (2017), *Turkey: Currency Value Tumbles Toward Record Low*, November 22, 2017, <https://worldview.stratfor.com/article/turkey-currency-value-tumbles-toward-record-low>.

αξιολόγησης Standard & Poor’s δημοσίευσε μάλιστα κατάλογο με τις νέες χώρες “Fragile Five” (Διάγραμμα 3).¹⁸ Από τις πέντε, η Τουρκία ήταν η μόνη χώρα από τον κατάλογο του 2013 που παρέμεινε σε αυτόν. Οι άλλες τέσσερις χώρες – Βραζιλία, Ινδία, Ινδονησία και Νότια Αφρική – αποκατέστησαν τις οικονομίες τους και αντικαταστάθηκαν από την Αργεντινή, το Πακιστάν, την Αίγυπτο και το Κατάρ.

Διάγραμμα 3. S&P Global Ratings and Fragile Five



Στον τομέα των άμεσων ξένων επενδύσεων (ΑΞΕ) σημειώνεται ότι στην Τουρκία εισήλθαν περίπου \$8,3 δις τους πρώτους 10 μήνες του 2017, σημειώνοντας κάμψη κατά 17% σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους. Ο χρηματοπιστωτικός τομέας προσέλκυσε το υψηλότερο

¹⁸ CNBC (2017), *These are now the 5 most fragile countries exposed to higher interest rates, according to S&P*, November 6, 2017, <https://www.cnbc.com/2017/11/06/these-are-now-the-5-most-fragile-countries-exposed-to-higher-interest-rates-according-to-sp.html>.

ποσό ΑΞΕ, ακολουθούμενος από τον κατασκευαστικό τομέα. Συνολικά 4.437 νέες ξένες εταιρείες ιδρύθηκαν στην Τουρκία την ίδια περίοδο, εκ των οποίων 583 τον Οκτώβριο.¹⁹

Επίσης, ο προϋπολογισμός του 2018 της ΕΕ, που εγκρίθηκε στις 30 Νοεμβρίου, μειώνει την προενταξιακή χρηματοδότηση της Τουρκίας κατά 175 εκατ. ευρώ, λόγω της «επιδείνωσης της κατάστασης σε σχέση με τη δημοκρατία, και τα ανθρώπινα δικαιώματα».²⁰

Εν κατακλείδι, η υψηλή εξάρτηση της Τουρκίας από την εξωτερική χρηματοδότηση, οι μεγάλες ανοικτές θέσεις σε ξένο συνάλλαγμα του εταιρικού τομέα, και η ανάγκη συνεχούς αναχρηματοδότησής του (rollover), καθιστούν την Τουρκία ευάλωτη στις μεταβολές του επενδυτικού κλίματος και των εξωτερικών συνθηκών. Σε ένα δυσμενές σενάριο αυστηρότερης παγκόσμιας ρευστότητας, ένας νέος κύκλος υποτίμησης της λίρας θα έπληττε σοβαρά τους εταιρικούς ισολογισμούς, υποβαθμίζοντας τις ιδιωτικές επενδύσεις και μειώνοντας την αύξηση του ΑΕΠ.

¹⁹ Hurriyet Daily News (2017), *FDI inflow into Turkey drops to \$8.3 bln in first 10 months of 2017*, December 22, 2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/fdi-inflow-into-turkey-drops-to-8-3-bln-in-first-10-months-of-2017-124580>.

²⁰ EU Observer (2017), *EU cuts funds for Turkey's membership bid*, December 1, 2017, <https://euobserver.com/tickers/140115>.

3. ΤΟΥΡΚΙΑ

Εξωτερική πολιτική

3.1. Μέση Ανατολή

3.1.1. Απειλές εισβολής στην επαρχία Αφρίν (Συρία)

Μετά την επιχείρηση στην επαρχία Ιντλίμπ, η οποία επετεύχθη μετά από συμφωνία στο πλαίσιο σχεδίου αποκλιμάκωσης που είχε συμφωνηθεί με την Ρωσία και το Ιράν, η Άγκυρα έθεσε στο στόχαστρο την επαρχία Αφρίν στην Βόρεια Συρία. Ο Τούρκος Πρόεδρος δήλωσε ότι η επαρχία πρέπει να απαλλαχθεί από τις κουρδικές δυνάμεις του Y.P.G. το οποίο πρόσκειται στο ΡΚΚ.²¹

Η χρονική στιγμή που έλαβαν χώρα οι δηλώσεις του Έρντογαν συμπίπτει με τις συνεχιζόμενες ενισχύσεις των Κούρδων της Β. Συρίας από τους Αμερικανούς. Αποτέλεσμα της ενίσχυσης των Κούρδων της Β. Συρίας υπήρξε η προέλασή τους σε βάρος του Ι.Κ. μετά και την πτώση της Ράκκα.

Η επαρχία Αφρίν αποτελεί τον δυτικό θύλακα των Κούρδων της Β. Συρίας κατά μήκος των τουρκοσυριακών συνόρων και κατέχει στρατηγική θέση. Η ενδεχόμενη ένωσή της με τον ανατολικό θύλακα των Κούρδων της Β. Συρίας, θα δημιουργούσε ζητήματα για την Τουρκία, ειδικά στις διαπραγματεύσεις επίτευξης της ειρήνης. Δεδομένων των τεταμένων σχέσεων με τις Η.Π.Α. και της στήριξης που παρέχει αυτή στους Κούρδους της Συρίας, μία τουρκική επέμβαση στην περιοχή φαίνεται δύσκολη. Ωστόσο, η Άγκυρα από τη μία ζητάει από την Ουάσιγκτον να διακόψει την ενίσχυση των Κούρδων και από την άλλη πιέζει την Μόσχα πρωτίστως να αποσύρει τις δυνάμεις που διαθέτει εκεί.²² Τόσο μία πιθανή εγκατάλειψη των Κούρδων από τους Αμερικανούς όσο και μία ενδεχόμενη απόσυρση των ρωσικών δυνάμεων θα ερμηνευόταν πιθανά ως συναίνεση σε μία τουρκική εισβολή στην επαρχία. Δεδομένων όμως των σχέσεων των Κούρδων με

²¹ Βλ. *Reuters*, “Erdogan says Turkey must clear Syria’s Afrin of YPG militia”, 17.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey/erdogan-says-turkey-must-clear-syrias-afrin-of-ypg-militia-idUSKBN1DH0ZV>.

²² Βλ. DEMIRTAŞ Serkan, “Will Putin keep his promises to Erdogan over Afrin?”, *Hurriyet Daily News*, 18.11.2017. <http://www.hurriyetcailynews.com/opinion/serkan-demirtas/will-putin-keep-his-promises-to-erdogan-over-afrin-122612>.

Αμερικανούς και Ρώσους, μία βεβιασμένη κίνηση από την Άγκυρα, προκειμένου να αποκτήσει τον έλεγχο της περιοχής, θα εγκυμονούσε κινδύνους για την ίδια.

3.1.2. Κρίση με τα Η.Α.Ε.

Οι προσπάθειες της Άγκυρας να ηγηθεί στον ισλαμικό κόσμο με αφορμή και την απόφαση του Τραμπ να μεταφέρει την αμερικανική πρεσβεία στην Ιερουσαλήμ, προκάλεσαν την αντίδραση ορισμένων αραβικών κρατών. Η περίπτωση των Η.Α.Ε είναι χαρακτηριστική.

Λίγες μέρες πριν την κρίσιμη ψηφοφορία στην Γ.Σ. του Ο.Η.Ε. για το θέμα της μεταφοράς της αμερικανικής πρεσβείας στα Ιεροσόλυμα, μία αναπαραγωγή ενός αντι-τουρκικού σχολίου (retweet) που έκανε ο Υπουργός Εξωτερικών και Διεθνούς Συνεργασίας των Η.Α.Ε., Αμπντουλάχ μπιν-Ζαΐντ αλ-Ναχιάν, στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Tweeter), προκάλεσε την οργή της Άγκυρας²³. Η αναδημοσίευση αφορούσε τη δράση του Φαχρεντίν Πασά κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, σύμφωνα με την οποία ο Οθωμανός αξιωματικός εκδίωξε τους κατοίκους της Μεδίνας, της τρίτης ιερής πόλης των Μουσουλμάνων, και καταχράστηκε τις περιουσίες τους. Ο συντάκτης δεν αρκέστηκε όμως σε αυτό και έκανε παραλληλισμό μεταξύ του Φαχρεντίν και τον πολιτικό βίο του Τούρκου Προέδρου Έρντογαν. Ο εκπρόσωπος της Προεδρίας, Ιμπραχίμ Καλίν, δήλωσε ότι επρόκειτο για επαισχυντη πράξη, η οποία στόχο είχε να στρέψει Άραβες και Τούρκους τους μεν εναντίον των άλλων.²⁴ Σε υποτιμητικό τόνο απάντησε και ο Τούρκος Πρόεδρος Έρντογαν επισημαίνοντας την ανταρσία και «απιστία» των Αράβων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.²⁵

²³ Βλ. ÇANDAR Cengiz, “Turkey-UAE rift may have unintended spillover”, 22.12.2017, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/turkey-uae-conflict-may-spillover-into-gulf.html>.

²⁴ Βλ. NTV, “BAE Dışişleri Bakanı'nın paylaşımına Kalın'dan sert tepki, ”, 19.12.2017, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bae-disisleri-bakaninin-paylasimina-kalindan-sert-tepki,0zaZOT9vW0Gu5QQo7Uz2JQ>.

²⁵ Βλ. Al Jazeera, “Erdogan slams UAE over FM's anti-Turkish retweet”, 20.12.2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/12/erdogan-slams-uae-fm-anti-turkish-retweet-171220130851429.html>.

Στην κρίση ενεπλάκη στα τέλη του μήνα και ο Υπουργός Επικρατείας, αρμόδιος για τις Υποθέσεις του Ομοσπονδιακού Εθνικού Συμβουλίου και Εξωτερικών Υποθέσεων των Η.Α.Ε., Άνουαρ Μοχάμαντ Γκαργκάς, ο οποίος μέσω twitter επισήμανε ότι τα αραβικά κράτη θα πρέπει να συσπειρωθούν γύρω από ηγετικές δυνάμεις του Αραβικού κόσμου, όπως η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος, και όχι η Τουρκία και το Ιράν.²⁶

Η κρίση μεταξύ Άγκυρας και Άμπου Ντάμπι έχει διεθνείς διαστάσεις και σχετίζεται με τις σχέσεις της Τουρκίας με τις Η.Π.Α. και το Ισραήλ. Οι αλληλοκατηγορίες προέκυψαν τη στιγμή που η τουρκική ηγεσία επιχειρούσε να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στο θέμα της μη αναγνώρισης των Ιεροσολύμων ως πρωτεύουσας του Ισραήλ από τις Η.Π.Α., ενώ ταυτόχρονα ήταν σε εξέλιξη η δίκη του επιχειρηματία Ρεζά Ζαράμπ στην Αμερική, στην οποία εμπλέκεται άμεσα ο Τούρκος Πρόεδρος, στενοί συνεργάτες του, αλλά και μέλη της οικογένειάς του. Επιπλέον, τη στιγμή εκείνη η Άγκυρα είχε σε εκκρεμότητα μία σειρά άλλα κρίσιμα για εκείνην ζητήματα, όπως η αγορά ρωσικών πυραυλικών συστημάτων στην οποία αντιδρά η Δύση, το αίτημα έκδοσης του Γκιουλέν, κ.λπ.. Από την άλλη, τα Η.Α.Ε. διαθέτουν πολύ στενές σχέσεις τόσο με τις Η.Π.Α. όσο και με τη Σ. Αραβία, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στις υποθέσεις του ισλαμικού και αραβικού κόσμου. Επιπλέον, οι αραβικές χώρες του Περσικού Κόλπου, βλέπουν με καχυποψία την απομάκρυνση της Τουρκίας από τη Σ. Αραβία, δείγματα της οποίας ήρθαν στην επιφάνεια με την κρίση του Κατάρ το καλοκαίρι, και την διαφαινόμενη προσέγγισή της με το Ιράν. Το ενδεχόμενο μίας στενότερης συνεργασίας – έστω και συγκυριακής – μεταξύ Άγκυρας και Τεχεράνης, η οποία θα επέτρεπε την περαιτέρω αύξηση της ιρανικής επιρροής στην Μέση Ανατολή, είναι το κρίσιμο εκείνο ζήτημα το οποίο απασχολεί και προβληματίζει τις αραβικές χώρες του Κόλπου, οι οποίες είναι συσπειρωμένες γύρω από τη Σ. Αραβία. Η Τουρκία, κινούμενη ομοιοταξιακά στην Μέση Ανατολή, προκειμένου να μεγιστοποιήσει τα κέρδη της, δεν αποκλείεται να προκαλέσει την περαιτέρω

²⁶ Βλ. *Hurriyet Daily News*, “In first remarks since retweet feud, UAE diplomat says Arabs won’t be led by Turkey”, 28.12.2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/in-first-remarks-since-retweet-feud-uae-diplomat-says-arabs-wont-be-led-by-turkey-124863>.

δυσαρέσκεια των ισχυρών αραβικών κρατών του Περσικού, εξέλιξη που θα είχε συνέπειες.

3.2. Σχέσεις με Η.Π.Α.

3.2.1. Υπόθεση Ζαράμπ

Μία από τις πιο επικίνδυνες υποθέσεις για την τουρκική ηγεσία άρχισε να εξιχνιάζεται στα τέλη Νοεμβρίου από την αμερικανική δικαιοσύνη. Πρόκειται για την υπόθεση παραβίασης από την Τουρκία των διεθνών κυρώσεων που είχε επιβάλει η Δύση σε βάρος του Ιράν. Από ό,τι φαίνεται ο Ρεζά Ζαράμπ, ο φερόμενος και ως κύριος παράγοντας στην υπόθεση αυτή, επέλεξε να συνεργαστεί με τις αμερικανικές αρχές. Κατά την πρώτη ημέρα της ακροαματικής διαδικασίας, ανέφερε πως η τουρκική ηγεσία είχε πλήρη γνώση για τις κινήσεις του. Σύμφωνα με την κατάθεσή του, είχε προσφέρει αρκετές δεκάδες εκατομμύρια ευρώ στον τότε Υπουργό Οικονομίας, Ζαφέρ Τσαγλαγιάν, για την διαμεσολάβησή του.²⁷ Επίσης ανέφερε ότι στο ξέπλυμα χρήματος μετείχαν πέραν της Λαϊκής Τράπεζας (Halkbank) και η Vakifbank με την Αγροτική Τράπεζα (Ziraat Bankası).

Η υπόθεση Ζαράμπ αποκαλύπτει ένα τεράστιο οικονομικό σκάνδαλο που εκθέτει την τουρκική ηγεσία, η οποία ενεπλάκη ενεργά σε αυτό. Τα οικονομικά οφέλη που είχαν οι ηγέτες της ισλαμικής κυβέρνησης εμφανίζουν ένα τελείως διαφορετικό πρόσωπο από εκείνο που επιθυμούν να παρουσιάσουν. Το σημαντικότερο είναι ότι τα αδικήματα που διεπράχθησαν από την τουρκική ηγεσία, προσφέρονται για μοχλό πίεσης σε βάρος της σε ζητήματα που άπτονται τόσο των διεθνών σχέσεων της χώρας όσο και τις οικονομικών.

²⁷ Βλ. *Artı Gerçek*, “Çağlayan’a 40-50 milyon Euro rüşvet verdim”, 29.11.2017, <https://www.artigercek.com/takas-edilmeyince-tanik-olmayi-kabul-ettim>. Βλ. επίσης *CNN*, “Turkey’s Erdogan helped Iran evade US sanctions, witness claims”, 1.12.2017. <http://edition.cnn.com/2017/11/30/middleeast/reza-zarrab-us-trial-erdogan/index.html>.

3.2.2. Αποκλιμάκωση στην κρίση «θεωρήσεων εισόδου»

Επήλθε αποκλιμάκωση στην κρίση που είχε δημιουργηθεί μετά την σύλληψη εργαζόμενου στον τομέα θεωρήσεων εισόδου στις αμερικανικές προξενικές αρχές στην Τουρκία, τον περασμένο Οκτώβριο. Με ανακοίνωσή της η Ουάσιγκτον, στις αρχές Νοεμβρίου, γνωστοποίησε ότι ξεκινά την διαδικασία έκδοσης των θεωρήσεων εισόδου σε Τούρκους πολίτες σε περιορισμένο επίπεδο.²⁸ Στην ανακοίνωσή τους οι αμερικανικές αρχές ανέφεραν ότι έλαβαν τις απαραίτητες διαβεβαιώσεις από την Άγκυρα για το ότι δεν διατρέχει κίνδυνο σύλληψης κανένας υπάλληλος αμερικανικών προξενικών αρχών στην Τουρκία.²⁹ Οι τουρκικές αρχές ανταποκρινόμενες στην αμερικανική ανακοίνωση, γνωστοποίησαν ότι ξεκινούν την έκδοση θεωρήσεων επίσης σε περιορισμένο επίπεδο.³⁰ Η επάνοδος στους κανονικούς ρυθμούς έκδοσης θεωρήσεων εισόδου, ωστόσο, πραγματοποιήθηκε στα τέλη Δεκεμβρίου. Στην ανακοίνωση της αμερικανικής Πρεσβείας στην Τουρκία γινόταν εκ νέου λόγος για διαβεβαιώσεις των τουρκικών αρχών προς την Ουάσιγκτον για έγκαιρη ενημέρωση σε περίπτωση σύλληψης αμερικανικού προξενικού προσωπικού. Η Άγκυρα, ωστόσο, αντέδρασε διαψεύδοντας τους ισχυρισμούς της Ουάσιγκτον, τονίζοντας ότι καμία διαβεβαίωση δεν έχει δοθεί και ότι οι αμερικανικές αρχές θα πρέπει να πάψουν να παραπληροφορούν την διεθνή κοινή γνώμη.³¹ Μολονότι έχει αποκατασταθεί η αμοιβαία λειτουργία των υπηρεσιών θεωρήσεων εισόδου, ο τόνος της τουρκικής ανακοίνωσης υποδεικνύει ότι το θέμα παραμένει ευαίσθητο και ότι υπάρχει μία έντονη δυσαρέσκεια από την μεριά της Άγκυρας, που επιβαρύνεται ακόμη περισσότερο από το γενικότερο κλίμα ασάθειας στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις.

²⁸ Βλ. *CNN*, “US and Turkey resume processing some visas after spat”, 6.11.2017, <http://edition.cnn.com/2017/11/06/politics/us-visa-processing-turkey/index.html>.

²⁹ Βλ. *US Department of State*, “Limited resumption of Visa Services”, Press Statement, 6.11.2017, <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2017/11/275326.htm>.

³⁰ Βλ. *CNN*, *ibid.*.

³¹ Βλ. *The Washington Post*, “US, Turkey announce end to visa dispute sparked by arrest”, 28.12.2017, https://www.washingtonpost.com/world/europe/us-embassy-announces-end-to-visa-crisis-with-turkey/2017/12/28/591cfd04-ebdb-11e7-956e-baea358f9725_story.html?utm_term=.60e420750996.

3.2.3. Τουρκικές πιέσεις για μη ενίσχυση Κούρδων της Συρίας

Σύμφωνα με τουρκικές πηγές, σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχε ο Τούρκος Πρόεδρος με τον Αμερικανό ομόλογό του, λίγα εικοσιτετράωρα μετά την Διάσκεψη στο Σότσι μεταξύ Ρωσίας, Ιράν και Τουρκίας, απέσπασε από αυτόν υπόσχεση για τερματισμό της αμερικανικής στρατιωτικής βοήθειας προς τους Κούρδους της Συρίας.³² Σε ανακοίνωση του Λευκού Οίκου σχετικά με το περιεχόμενο της τηλεφωνικής επικοινωνίας, μολονότι δεν γίνεται συγκεκριμένη αναφορά στις σχέσεις των Η.Π.Α. με τους Κούρδους της Β. Συρίας, αναφέρεται γενικά ότι *«επικεινται αλλαγές στην στρατιωτική υποστήριξη που παρέχεται στους συνεργάτες [των Η.Π.Α.] στο πεδίο, στην Συρία»*.³³ Σύμφωνα πάλι με τις τουρκικές πηγές, ο Τούρκος Πρόεδρος συζήτησε με τον Πρόεδρο των Η.Π.Α. τις ειρηνευτικές προσπάθειες στη Διάσκεψη στο Σότσι, και τόνισε την αντίρρηση της Άγκυρας στη συμμετοχή όλων των «τρομοκρατικών οργανώσεων» της χώρας αυτής, εννοώντας την κορυφαία οργάνωση των Κούρδων της Συρίας, και ζήτησε κοινή δράση απέναντι σε όλες τις εν λόγω οργανώσεις, καταλήγοντας στο θέμα Γκιουλέν.

Η τουρκική ηγεσία επιδίωξε τον τερματισμό της αμερικανικής βοήθειας προς τους Κούρδους της Συρίας, οι οποίοι αποτέλεσαν τον βασικό δρώντα εναντίον του Ι.Κ. στο πεδίο της μάχης στη Συρία. Οι Τούρκοι ανησυχούν ότι η παρεχόμενη στους Κούρδους αμερικανική στρατιωτική βοήθεια κάποια στιγμή θα στραφεί εναντίον τους, ειδικά από τη στιγμή που ολοκληρώθηκαν ουσιαστικά οι επιχειρήσεις κατά του Ι.Κ.. Κατά δεύτερο λόγο, η Άγκυρα δυσανασχετεί για την έκβαση που θα έχει η προσπάθειά της να αποκλείσει την σημαντικότερη κουρδική οργάνωση της Συρίας από τις ειρηνευτικές συνομιλίες, διότι την θεωρεί παρακλάδι του ΡΚΚ, και φοβάται πως θα διατυπώσουν εδαφικές διεκδικήσεις σε βάρος της. Την συγκεκριμένη εκείνη στιγμή οι μεγάλες δυνάμεις δεν φαίνονταν να πείθονται από τα τουρκικά επιχειρήματα.

³² Βλ. *Hurriyet Daily News*, “US Contacts Turkey on Syria peace, YPG”, 24.11.2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/us-contacted-turkey-on-syria-peace-ypg-123010>.

³³ Βλ. *The White House*, “Readout of President Donald J. Trump’s Call with President Recep Tayyip Erdogan of Turkey”, 24.11.2017, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/readout-president-donald-j-trumps-call-president-recep-tayyip-erdogan-turkey-3/>.

3.2.4. Υπόθεση Flynn και σχέδια απέλασης Γκιουλέν

Στις αρχές Νοεμβρίου αποκαλύφθηκε στον αμερικανικό Τύπο σχέδιο περι χρηματισμού του πρώην συμβούλου Εθνικής Ασφαλείας του Αμερικανού Προέδρου, Mike Flynn, και του γιού του, από κύκλους που πρόσκεινται στον Τούρκο Πρόεδρο, προκειμένου να παραδώσει τον ηγέτη του κινήματος Γκιουλέν,³⁴ ο οποίος ζει στις Η.Π.Α. από το 1999, στις τουρκικές αρχές. Οι έρευνες των αμερικανικών αρχών για τις ύποπτες επαφές και οικονομικές συναλλαγές του Flynn με την Ρωσία και την Τουρκία, οδήγησαν στη διερεύνηση της υπόθεσης που θέλει να έχει προταθεί στον Flynn το ποσό των \$ 15 εκατ. για να παρακαμφθούν οι νόμιμες διαδικασίες έκδοσης του Γκιουλέν από τις Η.Π.Α.³⁵ Σε μεταγενέστερο δημοσίευμα, αποκαλύφθηκε ότι υπό το μικροσκόπιο τέθηκε η συμμετοχή του Flynn σε ντοκιμαντέρ, το οποίο θα καταφερόταν εναντίον του Γκιουλέν.³⁶

Ανεξάρτητα από την έκβαση που θα πάρει η υπόθεση, γεγονός είναι, ωστόσο, ότι ο Flynn εργάστηκε ως λομπίστας για τις υποθέσεις της Τουρκικής κυβέρνησης – συμπεριλαμβανομένης και της υπόθεσης Γκιουλέν – πριν αναλάβει καθήκοντα συμβούλου του Αμερικανού Προέδρου, στοιχείο που αποκάλυψε μόλις τον Μάρτιο του 2017.³⁷ Εξάλλου δεν είναι η πρώτη φορά που η Άγκυρα επιχείρησε να διευθετήσει εθνικές υποθέσεις της χρησιμοποιώντας κυκλώματα της αμερικανικής γραφειοκρατίας που διαθέτουν πρόσβαση στην εξουσία, όπως είχε αποκαλυφθεί πριν λίγα χρόνια στην υπόθεση Σιμπέλ Έντμοντς και την απόπειρα εξαγοράς σχεδίων κατασκευής πυρηνικών όπλων.³⁸

³⁴ Βλ. *The Washington Post*, “Mueller Probes Flynn’s role in Alleged Plan to Deliver Cleric to Turkey”, 10.11.2017, <https://www.wsj.com/articles/mueller-probes-flynn-role-in-alleged-plan-to-deliver-cleric-to-turkey-1510309982>.

³⁵ Βλ. *Reuters*, “Flynn lawyer denies reports of quid pro quo plan to deliver cleric to Turkey”, 10.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-russia/flynn-lawyer-denies-reports-of-quid-pro-quo-plan-to-deliver-cleric-to-turkey-idUSKBN1DA1S6?rpc=401>.

³⁶ Βλ. *The Washington Post*, “Mueller Probe Look at Mike Flynn’s Work on Documentary Targeting Exiled Turkish Cleric”, 24.11.2017, <https://www.wsj.com/articles/mike-flynn-lawyers-cut-off-information-sharing-with-trump-legal-team-1511544418>.

³⁷ Βλ. *The Washington Post*, “Mueller Probes Flynn’s role...”, ο.π..

³⁸ Βλ. *The Times*, “For Sale : West’s deadly nuclear secrets”, 6.1.2008, <https://www.thetimes.co.uk/article/for-sale-wests-deadly-nuclear-secrets-b8ndvzj33jj>.

3.3. Ελληνοτουρκικές Σχέσεις

Στις αρχές Νοεμβρίου επισκέφθηκε την Ελλάδα ο τέταρτος κατά σειρά Αντιπρόεδρος της κυβέρνησης του Κ.Δ.Α., ο Χακάν Τσαβούσογλου, υπεύθυνος για θέματα Τούρκων του εξωτερικού και συγγενών φυλών. Πρώτος σταθμός του ήταν η Αθήνα, όπου συναντήθηκε με κυβερνητικούς αξιωματούχους για να συζητηθούν διμερή θέματα, όπως η προετοιμασία του Ανώτατου Συμβουλίου Συνεργασίας Ελλάδας-Τουρκίας και η επίσκεψη Έρντογαν,³⁹ ενώ ο δεύτερος σταθμός του ήταν η Θράκη,⁴⁰ από την οποία και κατάγεται ο ίδιος (Κομοτηνή). Κατά την επίσκεψή του δεν λησμόνησε να δηλώσει ότι η Τουρκία δεν ξεχνά και στηρίζει την μουσουλμανική μειονότητα στην Θράκη, την οποία αποκάλεσε «τουρκική», αγνοώντας τις διατάξεις της Συνθήκης της Λωζάννης.⁴¹ Οι δηλώσεις αυτές του Τσαβούσογλου, που δεν έμειναν αναπάντητες,⁴² έδωσαν τον τόνο για την σημαντικότερη επίσκεψη που θα ακολουθούσε μετά από λίγες εβδομάδες.

Η επίσκεψη Τσαβούσογλου έγινε σε κλίμα έντασης, δεδομένου ότι, πριν λίγα εικοσιτετράωρα μόνο, η Άγκυρα είχε προβεί σε έντονες διαμαρτυρίες προς το Κάιρο για την διακλαδική άσκηση Ελλάδας-Αιγύπτου στα Ν.Α. της Ρόδου και της Καρπάθου. Η Άγκυρα διαμαρτυρήθηκε στην Αίγυπτο με το επιχείρημα ότι «η περιοχή είναι αποστρατικοποιημένη ζώνη».⁴³ Ας σημειωθεί επίσης ότι ο Τσαβούσογλου είναι πολιτικός που διέγραψε μία ενδιαφέρουσα πορεία και τον οποίο αξιοποιεί η ισλαμική ηγεσία, τοποθετώντας τον σε κυβερνητικό πόστο. Αφού σπούδασε ο Τσαβούσογλου στα ισλαμικά λύκεια Ιεροδιδασκάλων (Imam Hatip),

³⁹ Βλ. *Καθημερινή*, 3.11.2017, <http://www.kathimerini.gr/932959/article/epikairothta/politikh/ston-dragasakh-o-toyrkos-antiproedros>.

⁴⁰ Βλ. *Sabah*, «Bati Trakya Cumhurbaskani Erdoğan'ı bekliyor», 6.11.2017, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/11/06/bati-trakya-cumhurbaskani-erdogani-bekliyor>.

⁴¹ Βλ. *Το Βήμα*, «Τσαβούσογλου στη Θράκη: Ως μητέρα Τουρκία δεν [θα] σας αφήσουμε μόνους», 3.11.2017, <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=912949>.

⁴² Βλ. *Ο Χρόνος*, «Ενοχλημένος ο Προκόπης Παυλόπουλος από όσα είπε ο Τούρκος αξιωματούχος στη Θράκη», 7.11.2017, <https://www.xronos.gr/politiki/enohlimeros-o-prokopis-payloroylos-apo-osa-eipe-o-toyrkos-axiomatoyhos-sti-thraki>.

⁴³ Βλ. *Καθημερινή*, ο.π..

στη συνέχεια σπούδασε νομικά. Άσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου, ενώ έχει πλούσια δράση αρχικά ως μέλος του διοικητικού συμβουλίου και αργότερα ως Πρόεδρος του παραρτήματος Προύσας του «Συλλόγου Αλληλεγγύης των Τούρκων της Δυτικής Θράκης». Η βιοματική του εμπειρία, η εκπαίδευσή του και η ενασχόλησή του με τα του Συλλόγου, του επιτρέπουν να κινηθεί με σχετική άνεση στα θέματα που άπτονται της μειονότητας.

Ένα μήνα μετά ακολούθησε η επίσημη επίσκεψη του Προέδρου της Τουρκίας στην Αθήνα. Παρά τις ιδιαίτερες εσωτερικές και περιφερειακές συνθήκες που επικρατούσαν στην γείτονα, η Άγκυρα φάνηκε να επιδιώκει την πραγματοποίηση της επίσκεψης. Ένα από τα επιχειρήματα της Άγκυρας για την πραγματοποίηση της επίσκεψης ήταν το ότι είχαν περάσει ήδη 65 χρόνια από την τελευταία επίσκεψη Τούρκου Προέδρου. Οι τουρκικές πηγές πρόβαλλαν επίσης την ανάγκη προώθησης μίας σειράς αναπτυξιακών σχεδίων, όπως η εγκαινίαση δρομολογίων φέριμποτ μεταξύ Θεσσαλονίκης και Σμύρνης, η κατασκευή ταχείας μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Θεσσαλονίκης και η κατασκευή γέφυρας στις συνοριακές πύλες, Ύψαλα και Κήπους.⁴⁴ Επιπλέον, η Άγκυρα επιθυμούσε να θέσει μία σειρά από ζητήματα, όπως η στήριξη στον αγώνα που διεξάγει κατά των αντικαθεστωτικών, το καθεστώς της μουσουλμανικής μειονότητας, κ.λπ..

Μολονότι υπήρχαν κρυφές ελπίδες για την θετική έκβαση της επίσκεψης του Τούρκου Προέδρου, το πλαίσιο μέσα στο οποίο ήταν διατεθειμένη να κινηθεί η τουρκική ηγεσία αποκαλύφθηκε νωρίς. Πέραν των δηλώσεων καλής προθέσεως για ανάπτυξη και καλλιέργεια των γειτονικών και οικονομικών σχέσεων συνεργασίας, ο Τούρκος Πρόεδρος επιχειρήσε να θέσει το θέμα της μειονότητας, την οποία αποκάλεσε «τουρκική», ζητώντας την εκλογή της θρησκευτικής της ηγεσίας, και κάνοντας τον παραλληλισμό ακόμη και με την διαδικασία εκλογής του Οικονομικού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως.⁴⁵ Για τον σκοπό αυτό έφθασε

⁴⁴ Βλ. ΑΑ, “Başbakan Yardımcısı Çavuşoğlu : 65 yıl sonra ilk kez Türk Cumhurbaşkanı Yunanistan’ı ziyaret edecek”, 23.11.2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/basbakan-yardimcisi-cavusoglu-65-yil-sonra-ilk-kez-turk-cumhurbaskani-yunanistani-ziyaret-edecek/976183>.

⁴⁵ Η Άγκυρα αποκαλεί τον σημαντικό και διεθνή αυτόν θεσμό της Χριστιανοσύνης ως Πατριαρχείο του Φαναρίου, επιχειρώντας να του «αφαιρέσει» την διεθνή εμβέλειά και κύρος του.

σε σημείο να ζητά ακόμη και την αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάννης, με απώτερο βέβαια στόχο να χαραχτούν εκ νέου τα σύνορα στο Αιγαίο.

Ας σημειωθεί αρχικά ότι οι διατάξεις που προβλέπει η Συνθήκη της Λωζάννης για το θέμα της εκλογής των μουφτήδων, ήταν ίσως πρωτοποριακές για την εποχή που υπεγράφη η Συνθήκη, αλλά δεν είναι βέβαιο αν προβλέπεται παρόμοια διαδικασία σε μουσουλμανική χώρα και άρα είναι ξένη προς τα ήθη και έθιμά της μειονότητας.⁴⁶ Επιπλέον, οι συνθήκες υπό τις οποίες υπεγράφη η Συνθήκη της Λωζάννης ήταν πολύ διαφορετικές από τις σημερινές, που η επιρροή των τουρκικών προξενικών αρχών στην μειονότητα ξεπερνά κάθε προηγούμενο. Τέλος, ας τονιστεί το παράδοξο ότι η ισλαμική κυβέρνηση της Τουρκίας συνεχίζει να αποκαλεί «Τούρκους» τους μουσουλμάνους της Θράκης. Αυτό, αφενός, αντιβαίνει στις διατάξεις της Συνθήκης, η οποία αναφέρεται σε μουσουλμάνους και όχι Τούρκους και, αφετέρου, έρχεται σε αντίθεση με την γενικότερη πολιτική της ισλαμικής παράταξης που διεκδίκησε στην εσωτερική πολιτική σκηνή τα πολιτιστικά δικαιώματα των πιστών μουσουλμάνων της χώρας εναντίον των Κεμαλιστών και κοσμικών που ήλεγχαν την Τουρκία έως και το 2002. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει μία σαφής συνέχεια μεταξύ της πολιτικής που ακολούθησαν οι Κεμαλιστές στο θέμα της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη με εκείνη που ακολουθούν οι ισλαμικές κυβερνήσεις στην εποχή μας. Ενδιαφέρουσα είναι και η αναφορά του Έρντογαν στις συνιστώσες της μουσουλμανικής μειονότητας. Κατά την απαρίθμηση των ομάδων που την απαρτίζουν αναφέρθηκε πέραν των τουρκογενών και σε Πομάκους⁴⁷ και σε Αθίγγανους, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με την παραδοσιακή θέση της Τουρκίας στο θέμα αυτό.

Ένα άλλο κρίσιμο θέμα που έθιξε ο Έρντογαν κατά την επίσκεψή του, το οποίο δεν μπορεί να περάσει απαρατήρητο, είναι η εμμονή του στην εξουδετέρωση των μελών του γκιουλενικού κινήματος που έχουν διαφύγει στο εξωτερικό. Στην περίπτωση μας, η Άγκυρα ασκεί αφόρητες πιέσεις αναφορικά με την υπόθεση των οκτώ αξιωματικών, οι οποίοι είχαν ζητήσει άσυλο την επομένη του

⁴⁶ Στην Τουρκία, όπως και στην Οθωμανική αυτοκρατορία προηγουμένως, αυτοί διορίζονται από το ίδιο το κράτος. Δεν προβλέπεται δηλαδή διαδικασία εκλογής από την κοινότητα πιστών.

⁴⁷ Στην τουρκική βιβλιογραφία, ωστόσο, οι Πομάκοι θεωρούνται τουρκικά φύλα.

πραξικοπήματος. Η Άγκυρα ζητάει επιμόνωσ την έκδοσή τους σε αυτήν, προκειμένου να «δικαστούν» για τις πράξεις τους, αδιαφορώντας για τις προβλέψεις του διεθνούς δικαίου και την εσωτερική έννομη τάξη.⁴⁸ Υπενθυμίζεται ότι ο Άρειος Πάγος είχε κρίνει ότι οι οκτώ δεν μπορούν να εκδοθούν στην Τουρκία, καθώς κινδυνεύουν να αντιμετωπίσουν μία μη δίκαιη δίκη.

Τέλος, άλλο σημείο το οποίο έχει ενδιαφέρον είναι η δήλωση του Τούρκου Προέδρου κατά την συνομιλία του με τον Έλληνα πρωθυπουργό που έγινε ενώπιον δημοσιογράφων. Ο Έρντογαν ανέφερε ότι η Τουρκία «δεν έχει βλέψεις στα κυριαρχικά δικαιώματα άλλων κρατών». Η δήλωση αυτή είναι βεβαίως σημαντική, ωστόσο, δεν είναι δεσμευτική και κανείς δεν μπορεί να επαναπαυθεί. Οι παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου δεν σταμάτησαν ούτε λίγες μέρες πριν ή κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Τούρκου Προέδρου,⁴⁹ γεγονός που υποστηρίζει την παραπάνω υπόθεση. Τα θέματα που αφορούν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στο Αιγαίο, η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, η ελληνική Α.Ο.Ζ. και το Κυπριακό είναι θέματα που τονώνουν το εθνικό φρόνημα του γειτονικού λαού και παρέχουν ενίσχυση της επιρροής που ασκούν οι ηγέτες που την επικαλούνται. Έτσι λίγες μέρες μόνο μετά την επίσκεψη στην Ελλάδα, επανήλθε στην τουρκική επικαιρότητα το θέμα της Λωζάννης με τα χωρικά ύδατά της Ελλάδας.⁵⁰ Το ανησυχητικό είναι ότι την στρατηγική αυτή υιοθετεί και την υπερθεματίζει η κοσμική/εθνικιστική αντιπολίτευση της χώρας (Ρ.Λ.Κ.), η οποία μάλιστα προκάλεσε και την αντιπαράθεση με την κυβέρνηση κατά τις εργασίες της συζήτησης του προϋπολογισμού.⁵¹

⁴⁸ Βλ. *Η Καθημερινή*, 13.12.2017, <http://www.kathimerini.gr/941430/article/k-blogs/security-bulletin/oi-oktw-to-asylo-kai-h-apoxalinwmenh-agkyra>.

⁴⁹ Βλ. *Καθημερινή*, «Δύο Παραβιάσεις από τουρκικά αεροσκάφη κατά τη διάρκεια της επίσκεψης Έρντογαν, 7.12.2017, <http://www.kathimerini.gr/938199/article/epikairothta/ellada/dyo-paraviaseis-apo-toyrkika-aeroskafh-kata-th-diarkeia-ths-episkeyhs-erntogan>. Βλ. επίσης *Τα Νέα*, «Δεκάδες τουρκικές παραβιάσεις εν αναμονή Έρντογαν», 4.12.2017, <http://www.tanea.gr/news/politics/article/5493766/dekades-toyrkikes-parabiaseis-en-anamonh-erntogan/>.

⁵⁰ Βλ. ΝΕΛΟΣ Βασιλής, «Ο Γιλντιρίμ επαναφέρει τις γκριζες ζώνες», 13.12.2017, <http://www.kathimerini.gr/938969/article/epikairothta/politikh/o-gilntirim-epanaferei-tis-gkrizes-zwnes>.

⁵¹ Βλ. *Aydinlik*, «Kılıçdaroğlu'ndan Erdoğan'a Lozan tepkisi», 11.12.2017, <https://www.aydinlik.com.tr/kilicdaroglu-ndan-erdogan-a-lozan-tepkisi-politika-aralik-2017-1>. Βλ. επίσης για τη συνέχεια συζήτησης *Cumhuriyet*, «Kılıçdaroğlu'ndan Erdoğan'a yerlilik ve

3.4. Ρωσοτουρκικές σχέσεις

3.4.1. Αγορά πυραύλων S-400

Κατά την σύντομη επίσκεψη του Ρώσου Προέδρου στην Τουρκία στα μέσα Δεκεμβρίου, που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της περιοδείας του στην Μέση Ανατολή (Συρία, Αίγυπτος, Τουρκία), ο Πούτιν συζήτησε λεπτομέρειες για την πώληση των πυραυλικών συστημάτων S-400 στην Τουρκία. Ο Τούρκος Πρόεδρος δήλωσε ότι αξιωματούχοι των δύο χωρών θα συναντηθούν το προσεχές διάστημα για να συζητήσουν τις τελευταίες λεπτομέρειες της συμφωνίας αγοράς των συστημάτων. Την επομένη, στενός συνεργάτης του Ρώσου Προέδρου, ο Vladimir Kozhin, ανακοίνωσε ότι η Μόσχα θα παρέχει μερική χρηματοδότηση στην Άγκυρα, προκειμένου η τελευταία να προμηθευτεί τους S-400.⁵²

Οι προσπάθειες ολοκλήρωσης της συμφωνίας αγοράς των ρωσικών συστημάτων, που έχουν δημιουργήσει ένταση στις σχέσεις της Τουρκίας με τη Δύση, δεν είχαν ολοκληρωθεί έως τα τέλη Δεκεμβρίου. Εν τω μεταξύ, η Άγκυρα είχε προχωρήσει στην ανακοίνωση συμφωνιών αγοράς και συμπαραγωγής πυραυλικών συστημάτων με Δυτικές χώρες. Η επιχειρούμενη από την τουρκική ηγεσία ομαλοποίηση των σχέσεων με την Δύση, οδήγησε την Άγκυρα να ολοκληρώσει παρόμοιες συμφωνίες, γεγονός που αυξάνει τον προϋπολογισμό της χώρας. Το γεγονός ότι η Άγκυρα είναι αναγκασμένη να δανειστεί από τη Ρωσία, προκειμένου να αγοράσει – αν τελικά ολοκληρωθεί η συμφωνία – το σύστημα S-400, την καθιστά και οικονομικά εξαρτημένη από τη Μόσχα. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι αυτή η εξάρτηση αυξάνει με τη σειρά της το κόστος επαναπροσέγγισης με τη Δύση, όταν αυτό θα είναι αναπόφευκτο – στοιχείο που θα επιβεβαίωνε την τρωτότητα της στρατηγικής υπέρβασης που επιχειρεί η Τουρκία.

millilik' yaniti: 2019'da 18 adanın tamamını alacağı", 23.12.2017, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/891804/Kilicdaroglu_ndan_Erdogan_a_yerlilik_ve_millilik_yaniti_2019_da_18_adanin_tamamini_alacagim.html#.

⁵² Βλ. CHULKOVSKAYA Yekaterina, "Jerusalem, missile defense dominate Putin's quick Turkey visit", *Al Monitor*, 13.12.2017, https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/putin-erdogan-russia-turkey-meeting-trump-jerusalem-s400.html?utm_campaign=20171214&utm_source=sailthru&utm_medium=email&utm_term=Daily+Newsletter.

3.4.2. Ειρηνευτική Διαδικασία στη Συρία

Στα μέσα Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε στο Σότσι της Ρωσίας ειρηνευτική διάσκεψη για την Συρία, στην οποία συμμετείχε και ο Τούρκος Πρόεδρος. Στο περιθώριο της διάσκεψης ο Τούρκος Πρόεδρος συναντήθηκε με τον Ρώσο ομόλογό του, με τον οποίο συμφώνησαν ότι οι προσπάθειες της Ρωσίας, του Ιράν και της Τουρκίας στο Συριακό έφεραν αποτελέσματα, ωστόσο, απαιτούνται περισσότερες κοινές προσπάθειες, προκειμένου να σημειωθεί πρόοδος στον πολιτικό διάλογο. Ο Έρντογαν δήλωσε ότι οι «ζώνες αποκλιμάκωσης» της έντασης συνέβαλαν στην προετοιμασία του εδάφους για πολιτική λύση. Ζήτησε ακόμη από τη Ρωσία – και τις Η.Π.Α. – να αποσύρουν τις δυνάμεις τους από την Συρία, εφόσον πιστεύουν πραγματικά ότι μία στρατιωτική λύση είναι αδύνατη.⁵³ Η έκκληση του Έρντογαν, ωστόσο, δεν εισακούστηκε. Η Ρωσία επικύρωσε συμφωνία με τη Συρία, βάσει της οποίας μπορεί να διευρύνει τις ναυτικές και στρατιωτικές της βάσεις στη χώρα.⁵⁴

Οι τρεις μεσολαβήτριες χώρες συμφώνησαν στο Σότσι να συγκληθεί Συνέδριο για τον τερματισμό του πολέμου στη Συρία το συντομότερο δυνατό. Αυτό προγραμματιζόταν για τον Δεκέμβριο, αλλά ανυπέρβλητες διαφορές μεταξύ των μερών απέτρεψαν την σύγκλησή του.

Στα τέλη Δεκεμβρίου, πραγματοποιήθηκε νέα συνάντηση για την Συρία, αυτήν τη φορά στην Αστάνα του Καζακστάν, υπό την πρωτοβουλία της Μόσχας, της Τεχεράνης και της Άγκυρας. Τα μέρη συμφώνησαν να συγκαλέσουν ένα «Συνέδριο Εθνικού Διαλόγου για τη Συρία» στο Σότσι της Ρωσίας στα τέλη Ιανουαρίου 2018. Η Τουρκία, η οποία υποστηρίζει τους αντικαθεστωτικούς στην Συρία, επανέλαβε την θέση της για τον αποκλεισμό από το Συνέδριο του κουρδικού κόμματος «Δημοκρατική Ένωση» (PYD), το οποίο διαθέτει στρατιωτικό βραχίονα (YPG), και το θεωρεί «τρομοκρατική οργάνωση». Ο φιλοκυβερνητικός

⁵³ Βλ. *Reuters*, “Erdogan swipes at Russia, US missions in Syria”, 13.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-turkey-russia/erdogan-swipes-at-russia-us-missions-in-syria-idUSKBN1DD1F2>.

⁵⁴ Βλ. *Al Ahrām*, “Russia establishing permanent presence at its Syria bases”, 26.12.2017, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/286048/World/Region/Russia-establishing-permanent-presence-at-its-Syri.aspx>.

Τύπος στην Τουρκία, μάλιστα, θεωρεί δεδομένο ότι το κόμμα αυτό δεν θα συμμετάσχει στις διαπραγματεύσεις, παρά το γεγονός ότι προβάλλει ότι η συμφωνία που επετεύχθη μεταξύ των τριών κρατών στηρίζεται στην αρχή «της συμπερίληψης και της δικαιοσύνης»⁵⁵. Από την άλλη η Μόσχα θεωρεί ότι οι ανησυχίες της Άγκυρας δεν θα πρέπει να σταθούν εμπόδιο στην ειρηνευτική διάσκεψη.

Η τριμερής αυτή πρωτοβουλία δεν ενθουσίασε ιδιαίτερα τον διεθνή παράγοντα. Ο Ειδικός Απεσταλμένος των Ηνωμένων Εθνών Staffan de Mistura τήρησε αποστάσεις στις ανακοινώσεις του και άφησε να εννοηθεί ότι η προτεινόμενη διαδικασία δεν θα πρέπει να υπονομεύσει τις διαπραγματεύσεις που διεξάγονται παράλληλα υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών στην Γενεύη.⁵⁶ Από την πλευρά της η συριακή αντιπολίτευση είναι διστακτική, καθώς εκτιμά πως η διαδικασία στο Σότσι μπορεί να εκμηδενίσει τις προσπάθειες που καταβάλει.⁵⁷ Ωστόσο, και μολονότι η Άγκυρα δεν θέλει να το αποδεχθεί, η Ρωσία φαίνεται ότι δεν έχει διάθεση να αποκλείσει τους Κούρδους του P.Y.D.. Δεδομένης της έκτασης που ελέγχουν οι Κούρδοι του P.Y.D. και τον αγώνα που έχουν δώσει ενάντια στο Ι.Κ., είναι μη ρεαλιστικό εκ μέρους της Άγκυρας να απαιτεί τον αποκλεισμό τους. Η εμμονή στην μαξιμαλιστική αυτή θέση δεν μπορεί παρά να δημιουργήσει τριβές με τους ισχυρούς του διεθνούς συστήματος.

3.4.3. Οικονομικές σχέσεις και ενέργεια

Κατά την συνάντηση του Ρώσου Πρόεδρου με τον Τούρκο ομόλογό του στο Σότσι, στα μέσα Νοεμβρίου, αναφέρθηκε ότι οι ρωσοτουρκικές σχέσεις έχουν

⁵⁵ Βλ. *Daily Sabah*, “Turkey, Russia, Iran agree to hold Syrian national dialogue congress”, 22.12.2017, <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2017/11/22/turkey-russia-iran-agree-to-hold-syrian-national-dialogue-congress>.

⁵⁶ Βλ. *United Nations Secretary General*, “Statement on behalf of the UN Special Envoy for Syria, Staffan de Mistura”, Note to correspondents, 22.12.2017, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2017-12-22/note-correspondents-statement-behalf-un-special-envoy>.

⁵⁷ Βλ. *Al Ahrām*, “Major Powers seek to hold Sochi Congress for Syria in late January”, 22.12.2017, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/285856/World/Region/Major-powers-seek-to-hold-Sochi-congress-for-Syria.aspx>

αποκατασταθεί. Ο Τούρκος Πρόεδρος ανέφερε ότι επιθυμία της Άγκυρας είναι οι διμερείς συναλλαγές να φτάσουν στο επίπεδο των \$100 δις. και ότι διεξάγονται διαβουλεύσεις προκειμένου να αρθούν και τα τελευταία εμπόδια⁵⁸.

Όμως, παρά την βελτίωση των διμερών οικονομικών σχέσεων, παραμένουν κάποια εμπόδια στην εισαγωγή ορισμένων προϊόντων (φρούτα και λαχανικά) από την Τουρκία,⁵⁹ κυρώσεις που είχαν επιβληθεί μετά την κατάρριψη του ρωσικού αεροσκάφους (2015). Η διατήρηση των κυρώσεων στα τουρκικά οπωροκηπευτικά αγαθά εκ μέρους της Ρωσίας, πέρα από τον χαρακτήρα οικονομικών κυρώσεων που πλήττουν τους αγρότες, σημαντική μερίδα δηλαδή της εκλογικής βάσης του ισλαμικού Κ.Δ.Α., έχει και συμβολικό χαρακτήρα. Διατηρείται για να υπενθυμίζει το κόστος της επιθετικότητας σε βάρος της Ρωσίας στην μετά επαναπροσέγγιση εποχή των σχέσεων Άγκυρας-Μόσχας.

Κατά τη συνάντηση αυτή, ο Πούτιν αναφέρθηκε ακόμη στο σχέδιο να λειτουργήσει ο πρώτος πυρηνικός αντιδραστήρας στο Άκουγιου, την κατασκευή του οποίου έχει αναλάβει η Ρωσία, το 2023.⁶⁰ Το έτος αναμενόμενης ολοκλήρωσης της κατασκευής συμπίπτει με την εκατοστή επέτειο ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας και έχει τεθεί ως στόχος από τον ίδιο τον Τούρκο Πρόεδρο, προκειμένου να διαμορφώσει την εντύπωση στην κοινή γνώμη ότι η ισλαμική διακυβέρνηση έχει συνεισφέρει τα μάλα στην ενίσχυση της χώρας.

3.5. Διεθνείς Οργανισμοί

3.5.1. Η Σύνοδος του Ο.Ι.Σ. και το καθεστώς της Ιερουσαλήμ

Η ανακοίνωση του Αμερικανού Προέδρου Ντόναλντ Τράμπ, στις αρχές Δεκεμβρίου, σχετικά με την μεταφορά της Αμερικανικής Πρεσβείας στο Ισραήλ

⁵⁸ Βλ. *Turkish Daily News*, “Turkey, Russia agree to deepen relations”, 14.11.2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-russia-agree-to-deepen-relations-122383>.

⁵⁹ Βλ. *U.S. News*, “Syria Providing ground for closer Turkish-Russia Relations”, 6.12.2017, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2017-11-13/putin-hosts-turkeys-president-for-talks-focusing-on-syria>.

⁶⁰ Βλ. *Reuters*, “Russia and Turkey to launch first Akkuyu reactor in 2023: Putin”, 13.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-nuclear/russia-and-turkey-to-launch-first-akkuyu-reactor-in-2023-putin-idUSKBN1DD2AJ>.

από το Τελ Αβίβ στην Ιερουσαλήμ, προκάλεσε την αντίδραση της τουρκικής ηγεσίας, η οποία ως Προεδρεύουσα του Ο.Ι.Σ. συγκάλεσε έκτακτη σύνοδο κορυφής των κρατών-μελών του Οργανισμού στην Κωνσταντινούπολη, στις 13 Δεκεμβρίου 2017.⁶¹ Ειδικότερα η τουρκική ηγεσία, δεδομένης και της έντονης αντιπαράθεσης με την Ουάσιγκτον εξαιτίας μίας σειράς ανοικτών υποθέσεων (Ζαράμπ, Γκιουλέν, Κούρδοι Συρίας κ.λπ.), διέκρινε μία ευκαιρία για αντιπερισπασμό και επέλεξε να ηγηθεί στον ισλαμικό κόσμο εναντίον της απόφασης της Ουάσιγκτον να αναγνωρίσει την Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ.

Στην έκτακτη σύνοδο κορυφής συμμετείχαν αρκετές δεκάδες ηγέτες του Αραβικού και Ισλαμικού κόσμου. Μεταξύ αυτών ο Ιορδανός βασιλιάς Αμπντάλα, η χώρα του οποίου θεωρείται η εγγυήτρια χώρα της δυτικής όχθης και της Ιερουσαλήμ, και ο Ιρανός πρόεδρος. Δεν μετείχαν, ωστόσο, οι αρχηγοί κρατών της Σαουδικής Αραβίας και της Αιγύπτου, οι οποίες κατέχουν εξέχουσα θέση στον Αραβικό και Ισλαμικό κόσμο. Η απουσία τους σχετίζεται είτε με τον ευαίσθητο χαρακτήρα του θέματος που αγγίζει τις σχέσεις με τις Η.Π.Α., είτε με μία σειρά αντιπαραθέσεων με την Άγκυρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Σύνοδο προσεκλήθη και συμμετείχε και ο ηγέτης του παράνομου, κατοχικού «κράτους» της Βόρειας Κύπρου – γεγονός που υπονομεύει την όποια αξιοπιστία της Συνόδου.

Στην έκτακτη σύνοδο κορυφής η τουρκική ηγεσία καταφέρθηκε ενάντια τόσο των Η.Π.Α. όσο και του Ισραήλ για την πολιτική που ακολουθούν στο θέμα. Το αποτέλεσμα της έκτακτης Συνόδου ήταν ένα κάλεσμα στα κράτη-μέλη του Ο.Ι.Σ. και του ΟΗΕ να αναγνωρίσουν την Ανατολική Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα της Παλαιστίνης. Αποφασίστηκε ακόμη να κινητοποιηθούν οι μηχανισμοί της Γ.Σ. του Ο.Η.Ε., έτσι ώστε να θεωρηθεί άκυρη η απόφαση του Αμερικανού Προέδρου. Πράγματι, το θέμα ήρθε στη Γ.Σ. και ψηφίστηκε προς μεγάλη ικανοποίηση της

⁶¹ Βλ. Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας, “Press Release Regarding the Statement of the US Administration Declaring that it Recognizes Jerusalem as the capital of Israel and it will Move its Embassy in Israel to Jerusalem”, Δελτίο Τύπου, Αρ. 378, 6.12. 2017, http://www.mfa.gov.tr/no_-378_-abd-yonetiminin-kudusu-israilin-baskenti-olarak-tanidigi-ve-israildeki-buyukelciligini-kuduse-tasiyacagi-yonunde-ki-beyanati-hk_en.en.mfa.

τουρκικής ηγεσίας.⁶² Η πρόταση ψηφίστηκε από 128 κράτη μέλη του Ο.Η.Ε., μεταξύ των οποίων και η Ρωσία.⁶³

Η απόφαση του Αμερικανού Προέδρου πρόσφερε την ευκαιρία στον Τούρκο Πρόεδρο να παίξει για ακόμη μία φορά το ρόλο του προστάτη των Παλαιστινίων. Το Παλαιστινιακό είναι ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που καλλιεργεί την αλληλεγγύη και ενώνει τις διάφορες πολιτικές τάσεις εντός του αραβικού και ισλαμικού κόσμου. Η ηγεσία, ωστόσο, του ισλαμικού κόσμου έχει περιέλθει στις ισχυρές αραβικές χώρες, όπως η Αίγυπτος και η Σαουδική Αραβία. Διακαής πόθος της ισλαμικής ηγεσίας της Τουρκίας είναι να ανατρέψει αυτήν την κατάσταση και να διεκδικήσει την ηγεσία του ισλαμικού κόσμου, την οποία διέθετε η Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά την απώλεσε με την κατάργηση του χαλιφάτου στην κεμαλική Τουρκία το 1924. Η ηγεσία ενός κόσμου πολυπληθούς, που αριθμεί 54 περίπου κράτη στον Ο.Η.Ε., και πλούσιου, θα συνέβαλε στο σχέδιο της Άγκυρας να γίνει μία ισχυρή δύναμη, η οποία θα γίνεται αντιληπτή διεθνώς ως μεγάλη δύναμη. Οι προσπάθειες υπεράσπισης των Παλαιστινιακών δικαιών που καταβάλλει η ισλαμική ηγεσία της Τουρκίας, ενώ στην αρχή έγιναν αποδεκτά με ενθουσιασμό σε όλο τον αραβικό κόσμο – κυρίως ο δημόσιος διαπληκτισμός Έρντογαν-Πέρες στο Νταβός (2009) – στις μέρες μας φαίνεται να μην χαίρουν κοινής αποδοχής από όλο το φάσμα του αραβικού κόσμου. Η απουσία σημαντικών αρχηγών κρατών του Αραβικού κόσμου, όπως της Σαουδικής Αραβίας και της Αιγύπτου, είναι ενδεικτική της διστακτικότητας, αλλά και της ενόχλησης για την τουρκική εμπλοκή στο Παλαιστινιακό. Η κίνηση της Άγκυρας να συγκαλέσει εκτάκτως τα κράτη-μέλη του Ο.Ι.Σ. στην Κωνσταντινούπολη, από την οποία προέκυψε μία Διακήρυξη αρκετά επιθετική απέναντι στις Η.Π.Α., φαίνεται να δυσανασχέτησε όχι μόνο το Ριάντ και το Κάιρο, οι οποίες εκπροσωπήθηκαν από χαμηλόβαθμους αξιωματούχους τους, αλλά και τον Παλαιστινίο Πρόεδρο, ο οποίος, όπως διέρρευσε εκ των υστέρων, φάνηκε ότι δεν

⁶² Βλ. *Hurriyet Daily News*, “Turkey hails UN vote against Trump’s Jerusalem move”, 22.12.2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-welcomes-un-resolution-on-jerusalem-124568>.

⁶³ Βλ. *Hurriyet Daily News*, “Erdogan thanks Putin for Jerusalem resolution support in phone call”, 22.12.2017, <http://www.hurriyetdailynews.com/erdogan-thanks-putin-for-jerusalem-resolution-support-in-phone-call-124584>.

συμμερίζεται το αντι-αμερικανικό μένος της Άγκυρας.⁶⁴ Τόσο η Σαουδική Αραβία όσο και η Αίγυπτος, η οποία έχει ούτως ή άλλως τεταμένες σχέσεις με την ισλαμική ηγεσία της Τουρκίας, έχουν ανάγκη την υποστήριξη των Η.Π.Α. και θεωρούνται στενοί σύμμαχοί της. Επιπλέον, η Σαουδική Αραβία αισθανόμενη ότι απειλείται από το Ιράν και τα σιιτικά κινήματα που αυτό υποστηρίζει στη Μέση Ανατολή, αναζητεί την αμερικανική στήριξη και, μολονότι επιχειρεί να κινηθεί αυτόνομα στα περιφερειακά ζητήματα, όπως φάνηκε στην πρόσφατη κρίση με το Λίβανο, η ασφάλεια και η ευημερία της παραμένουν εξαρτημένες από την Ουάσιγκτον. Η προσπάθεια κινητοποίησης του αραβικού και ισλαμικού κόσμου ενάντια στις Η.Π.Α. που επιχειρήσε η Άγκυρα, δεν θα μπορούσε να βρίσκει, συνεπώς, σύμφωνες τις αραβικές αυτές χώρες. Παρόμοιες κινήσεις στο μέλλον θα διευρύνουν περισσότερο το χάσμα μεταξύ της ηγεσίας του Αραβικού κόσμου και της Τουρκίας, η οποία, όπως όλα δείχνουν, παίζει καταλυτικό ρόλο στην καλλιέργεια της δικόνοιας στις τάξεις του αραβικού κόσμου, όπως φάνηκε κατά την κρίση του Κατάρ το περασμένο καλοκαίρι.

3.5.2. ΝΑΤΟ, S-400 και Τουρκία

3.5.2.1. Νατοϊκές ασκήσεις και Τουρκία

Σε Νατοϊκή άσκηση που διεξήχθη στο Όσλο της Νορβηγίας στα μέσα Νοεμβρίου, το όνομα του Τούρκου Προέδρου και η φωτογραφία του ιδρυτή της Τουρκικής Δημοκρατίας Ατατούρκ, εμφανίστηκε «εκ παραδρομής» στη λίστα των «εχθρών». Η τουρκική αντιπροσωπεία αποχώρησε από την άσκηση σε ένδειξη

⁶⁴ Βλ. SAVIR Uri, “Abbas not adopting Turkish rage against US”, *Al Monitor*, 24.12.2017, <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/israel-us-palestinians-saudi-arabia-egypt-jordan-bin-salman.html>.

διαμαρτυρίας. Ο Γ.Γ. του ΝΑΤΟ Στόλτενμπεργκ απολογήθηκε για το λάθος.⁶⁵ Ο Πρόεδρος Έρντογαν διαμαρτυρήθηκε δημοσίως για το «σφάλμα» αυτό.⁶⁶

Παρόμοια λάθη σε νατοϊκές ασκήσεις έχουν συμβεί και στο παρελθόν. Ο παράγων τύχη μπορεί να ερμηνεύσει μέχρι ενός σημείου το γεγονός ότι σε μία συμμαχική άσκηση εμφανίστηκε εκ παραδρομής όνομα και φωτογραφία Τούρκων ηγετών. Μολονότι ο Γ.Γ. του Ν.Α.Τ.Ο., απολογούμενος την ίδια μέρα προς την Άγκυρα την διαβεβαίωσε ότι το συμβάν δεν αντανακλά την συμμαχία και ότι αυτό περιορίζεται σε κάποιο άτομο, εάν εξετασθεί το ευρύτερο πολιτικό και διπλωματικό συγκείμενο των σχέσεων Τουρκίας και Δύσης, αντιλαμβάνεται κανείς πως η υπόθεση ότι επιχειρήθηκε να σταλεί ένα – βεβαίως άκομψο – μήνυμα από ορισμένους κύκλους στον Τούρκο Πρόεδρο δεν είναι εντελώς αβάσιμη. Οι σχέσεις της Άγκυρας με τις δυτικές πρωτεύουσες διανύουν μία εξαιρετικά δύσκολη περίοδο εξαιτίας σειράς ζητημάτων. Μεταξύ εκείνων που αφορούν την συμμαχία είναι η αγορά των ρωσικών S-400, θέμα με πολλαπλές διαστάσεις. Γεγονός είναι ότι η πολιτική του Έρντογαν την τελευταία δεκαετία, έχει αναστρέψει την στάση της συμμαχίας απέναντι στην Τουρκία.

3.5.2.2. Συμφωνίες με Rostec, Eurosam και Raytheon

Στις αρχές Νοεμβρίου η Άγκυρα ανακοίνωσε συμφωνία με Γαλλία και Ιταλία για συνεργασία στην συμπαραγωγή πυραυλικών συστημάτων. Η συμφωνία προβλέπει τη συνεργασία μεταξύ της γαλλο-ιταλικής *Eurosam* και τουρκικών εταιρειών, όπως η *Aselsan* και *Roketsan*, επί τη βάση του γαλλο-ιταλικού πυραυλικού συστήματος SAMP-T, για την τελειοποίηση των τουρκικών πυραυλικών συστημάτων *Loramids*.⁶⁷

⁶⁵ Βλ. *Reuters*, “Turkey pulls troops out of NATO exercise over ‘enemy’ list”, 18.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-nato-norway/turkey-pulls-troops-out-of-nato-exercise-over-enemy-list-idUSKBN1DH1P7>.

⁶⁶ Βλ. *Reuters*, “Turkey’s Erdogan rebuffs NATO apology over enemy poster”, 18.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-nato-erdogan/turkeys-erdogan-rebuffs-nato-apology-over-enemy-poster-idUSKBN1DI0EG>.

⁶⁷ Βλ. *Eurosam*, “Turkey, France & Italy sign an agreement on air defense”, 9.11.2017, <http://www.eurosam.com/newsroom/#/1184>.

Στα μέσα Νοεμβρίου, λίγες μόνο μέρες πριν το επεισόδιο στην νατοϊκή άσκηση, αμερικανοί αξιωματούχοι επισήμαναν ότι η πρόσβαση της Άγκυρας σε νατοϊκή τεχνολογία θα περιοριστεί αν αποκτήσει τους S-400 από τη Ρωσία. Συγκεκριμένα η αναπληρωτής Γ.Γ. της Αμερικανικής Αεροπορίας, Heidi Grant, δήλωσε ότι οι ΗΠΑ ενδέχεται να προβούν σε περαιτέρω κινήσεις που μπορεί να έχει επιπτώσεις στην αγορά των F-35.⁶⁸ Ωστόσο, στα τέλη Νοεμβρίου ο Πρόεδρος της Στρατιωτικής Επιτροπής του NATO, Petr Pavel, δήλωσε πως οι σύμμαχοι πρέπει να είναι πραγματιστές και ότι προς το παρόν δεν μπορούν παρά να δεχθούν την απόφαση της Άγκυρας να προμηθευτεί το ρωσικό σύστημα.⁶⁹

Στα τέλη Δεκεμβρίου ανακοινώθηκε ότι έχει σχεδόν ολοκληρωθεί η συμφωνία προμήθειας ρωσικών S-400 από την Τουρκία. Σε συνέντευξη που παραχώρησε ο Διευθύνων Σύμβουλος της ρωσικής *Rostec*, Sergei Chemezov, στην ρωσική ημερήσια *Kommersant*, δήλωσε ότι η Άγκυρα προμηθεύεται 4 συστοιχίες για \$2,5 δις.⁷⁰

Τέλος, λίγες μέρες αργότερα, ανακοινώθηκε από το Αμερικανικό Πεντάγωνο ότι ενεκρίθη η πώληση στην Τουρκία εξελιγμένων πυραυλικών συστημάτων μεσαίου βεληνεκούς (AMRAAM) που κατασκευάζει η αμερικανική *Raytheon Missile Co.*⁷¹

Δεδομένης της έντονης αντίδρασης της Δύσης και των εμποδίων που αντιμετώπισε η Τουρκία, εξαιτίας της απόφασής της να προμηθευτεί ρωσικής κατασκευής πυραυλικά συστήματα, από τις αρχές Νοεμβρίου κινήθηκε

⁶⁸ Βλ. *Defense News*, “US Official: if Turkey buys Russian systems, they can’t plug into NATO tech”, 16.11.2017, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/dubai-air-show/2017/11/16/us-official-if-turkey-buys-russian-systems-they-cant-plug-into-nato-tech/>.

⁶⁹ Βλ. *U.S. News*, “Following Missile Deal, NATO Forced to Shrug off Turkey’s closer Ties with Russia”, 27.11.2017, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2017-11-27/following-missile-deal-nato-forced-to-shrug-off-turkeys-closer-ties-with-russia>.

⁷⁰ Βλ. *Reuters*, “Russia to supply Turkey with four S-400 missile batteries for \$2,5 billion: Kommersant”, 27.12.2017, <https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-missiles/russia-to-supply-turkey-with-four-s-400-missile-batteries-for-2-5-billion-kommersant-idUSKBN1EL0H6>.

⁷¹ Βλ. *US Department of Defense*, “Contracts”, CR-250-17, 28.12.2017, <https://www.defense.gov/News/Contracts/Contract-View/Article/1405313/>.

επιδιώκοντας συμφωνίες και συμβόλαια με δυτικές αμυντικές επιχειρήσεις.⁷² Η προσπάθεια αυτή, μολονότι μπορεί να θεωρηθεί ότι σχετίζεται με την προσπάθειά της να ανατρέψει την κακή εντύπωση που άφησε λόγω της αγοράς των ρωσικών συστημάτων και να καθουσιάσει τη Δύση, δεν πάει να ενισχύει ακόμη περισσότερο το οπλοστάσιό της. Πέρα από την αύξηση της στρατιωτικής της ισχύος, μέσω των συμφωνιών αυτών, η Άγκυρα αποκτά τόσο οικονομικούς μοχλούς πίεσης σε βάρος της Δύσης και της Ανατολής, όσο και πρόσβαση στην τεχνολογία, καθώς ορισμένες συμφωνίες προβλέπουν συμμετοχή στην παραγωγή πυραυλικών συστημάτων, που θα την καταστήσουν τεχνολογικά ανεξάρτητη στον τομέα αυτό, όπως δήλωσε ο Υπουργός Άμυνας της Τουρκίας, Νουρεττίν Τζανικλί.⁷³

3.5.3. Εκλογή στο Εκτελεστικό Συμβούλιο της UNESCO

Στις αρχές Νοεμβρίου διεξήχθησαν εκλογές για τη συμμετοχή στο Εκτελεστικό Συμβούλιο της UNESCO, το οποίο αποτελείται από 58 μέλη, για την περίοδο 2017-2021.⁷⁴ Η Τουρκία έθεσε υποψηφιότητα και εξελέγη με 134 ψήφους από την πρώτη ομάδα υποψηφίων, στην οποία αναμετρήθηκε με την Φινλανδία (151), την Πορτογαλία (137) και την Γερμανία (106).⁷⁵

Δεν είναι η πρώτη φορά που η Τουρκία εξελέγη στο Εκτελεστικό Συμβούλιο της UNESCO. Το γεγονός όμως ότι η Άγκυρα πέτυχε να εκλεγεί στο ανώτερο όργανο της UNESCO σημαίνει ότι θα μετέχει στη διαδικασία λήψης σημαντικών αποφάσεων. Έτσι θα είναι σε θέση να επηρεάσει τις πολιτικές του Οργανισμού, άλλοτε προωθώντας την ατζέντα της και άλλοτε ανατρέποντας άλλες που είναι σε

⁷² Βλ. *Daily Sabah*, “Turkey complements French-Italian missile defense project with Russian-made S-400”, 29.12.2017, <https://www.dailysabah.com/politics/2017/12/30/turkey-complements-french-italian-missile-defense-project-with-russian-made-s-400-1514588348>.

⁷³ Βλ. *NTV*, “Milli Savunma Bakanı Canikli: O iş bitti! S-400 füzeleri alınmıştır”, 11.11.2017, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/milli-savunma-bakani-canikli-o-is-bitti-s-400-fuzeleri-satin-alinmistir,0970lGjhQEytFnN9T45BpQ>.

⁷⁴ Βλ. *UNESCO*, “39th Session of the General Conference”, <https://en.unesco.org/generalconference/39/elections>

⁷⁵ Βλ. *Hurriyet Daily News*, “Turkey joins UNESCO’s executive board”, 4.11.2017, <http://www.hurriyetsdailynews.com/turkey-joins-unescos-executive-board-122179>.

βάρος της. Ο μόνιμος αντιπρόσωπος της Τουρκίας στον Οργανισμό, Οτζάλ Ογούζ, δήλωσε πως η τουρκική αντιπροσωπεία, αφενός, «θα συνεχίσει να εργάζεται για την καλύτερη προώθηση της Τουρκίας», και αφετέρου, «θα εστιάσει στην Αφρική»,⁷⁶ η οποία συνεχίζει να είναι μία ήπειρος με κράτη που έχουν σοβαρές αδυναμίες και ανάγκες στον πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό τομέα. Απορίας άξιο, ωστόσο, είναι πώς μία χώρα στην οποία έχουν κατασταλεί οι ελευθερίες λόγου και έκφρασης, οι δημοσιογράφοι και οι ακαδημαϊκοί τελούν υπό καθεστώς κράτησης ή ομηρίας και οι πολιτικοί αντιφρονούντες εκδιώκονται από όποιο χώρο κι αν προέρχονται, πέτυχε να συγκεντρώσει 134 ψήφους, αποκλείοντας την Γερμανία που συγκέντρωσε μόλις 106!

⁷⁶ Βλ. ΑΑ, “Turkey focus on Africa as UNESCO board member”, 15.11.2017, <http://aa.com.tr/en/todays-headlines/turkey-to-focus-on-africa-as-unesco-board-member/965977>.

4. ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

4.1. Η κρίση στις σχέσεις Λιβάνου – Σαουδικής Αραβίας

Στις αρχές Νοεμβρίου ξέσπασε κρίση στις σχέσεις Λιβάνου-Σαουδικής Αραβίας, η οποία σχετίζεται άμεσα με τον ανταγωνισμό του Ιράν και της Σαουδικής Αραβίας. Οι δύο αυτές χώρες επιχειρούν να αυξήσουν την επιρροή τους και να ηγεμονεύσουν στην Μέση Ανατολή χρησιμοποιώντας συχνά τα δογματικά ερείσματα που διαθέτουν στις υπόλοιπες μουσουλμανικές χώρες της περιοχής, όπως ο Λίβανος, η Υεμένη, η Συρία και το Ιράκ.

Η κρίση μεταξύ Λιβάνου και Σαουδικής Αραβίας ξέσπασε στις 4 Νοεμβρίου, όταν ο Πρωθυπουργός Σάαντ Χαρίρι, ανακοίνωσε ότι παραιτείται από το αξίωμα του κατά τη διάρκεια της επίσκεψής του στο Ριάντ.⁷⁷ Την απόφασή του αυτή τη δικαιολόγησε βάσει υποψίας που είχε για δολοφονική απόπειρα που ετοιμάζαν κύκλοι εναντίον του.⁷⁸ Συγκεκριμένα ανέφερε ότι η περιρρέουσα ατμόσφαιρα θυμίζει έντονα τις συνθήκες υπό τις οποίες είχε δολοφονηθεί ο Πρωθυπουργός Ράφικ Χαρίρι το 2005, ο οποίος ήταν και πατέρας του. Εξέφρασε ακόμη την έντονη δυσαρέσκειά του για τον έντονο παρεμβατισμό του Ιράν στις εσωτερικές υποθέσεις του Λιβάνου – αλλά και άλλων αραβικών κρατών – μέσω πολιτικών δυνάμεων της χώρας που πρόσκεινται στην Τεχεράνη, όπως η Χεζμπολά.⁷⁹ Δήλωσε επίσης ότι θα ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα, έτσι ώστε να πάψει να παρεμβαίνει το Ιράν στις υποθέσεις των αραβικών κρατών της περιοχής εφεξής. Υπουργός της Σαουδικής Αραβίας φέρεται να δήλωσε ακόμη ότι ο Υπουργός του Λιβάνου βρισκόταν στην Σαουδική Αραβία, για λόγους ασφάλειας.⁸⁰ Ο Πρόεδρος του Λιβάνου, Μισέλ Αούν, ο οποίος είναι σύμμαχος της Χεζμπολά, δεν αποδέχθηκε την παραίτηση Χαρίρι και ζήτησε από τον Πρωθυπουργό της χώρας

⁷⁷ Βλ. *Al Arabiya*, “Lebanese PM Hariri resigns, stresses Iran’s hands will be cut off”, 4.11.2017, <https://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2017/11/04/Lebanese-PM-Hariri-resigns-stresses-Iran-s-hands-will-be-cut-off-.html>. Βλ. επίσης *Euronews*, “Lebanon faces political crisis after Hariri resignation”, 4.11.2017. <http://www.euronews.com/2017/11/04/lebanon-faces-political-crisis-after-hariri-resignation>.

⁷⁸ Βλ. *Ο.π.*.

⁷⁹ Βλ. *Al Arabiya*, *ο.π.*.

⁸⁰ Βλ. *Euronews*, *ο.π.*.

να επιστρέψει από το Ριάντ.⁸¹ Η παραίτηση του Χαρίρι προκάλεσε την αντίδραση του ηγέτη της Χεζμπολά, Χάσαν Νασράλα, ο οποίος κατηγόρησε το Ριάντ ότι ανάγκασε τον Χαρίρι να δηλώσει παρά τη θέλησή του παραίτηση από τα καθήκοντά του.⁸² Ο Σαουδάραβας Υπουργός Υποθέσεων του Περσικού Κόλπου, Thamer al-Sabhan, δήλωσε ότι το Ριάντ θεωρεί πως η κυβέρνηση του Λιβάνου θα αντιμετωπιστεί ως να έχει κηρύξει πόλεμο στη χώρα του, εξαιτίας της εχθρικής στάσης της Χεζμπολά.⁸³

Οι δηλώσεις του Χαρίρι και οι τοποθετήσεις των άμεσα ενδιαφερομένων πολιτικών δρώντων έστρεψαν την διεθνή προσοχή στον Λίβανο. Ο Γ.Γ. του Ο.Η.Ε., Αντόνιο Γκουτέρες, εξέφρασε την ανησυχία του για την παραίτηση του Χαρίρι και κάλεσε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να προστατεύσουν τους θεσμούς του Λιβάνου, καθώς και την ασφάλεια και σταθερότητά του.⁸⁴

Μία αναπάντεχη εξέλιξη, ωστόσο, περιέπλεξε ακόμη περισσότερο τα πράγματα για τις σχέσεις Ριάντ και Βυρητιού. Λίγα εικοσιτετράωρα μετά την εκδήλωση της κρίσης, το Ριάντ δέχθηκε πυραυλική επίθεση από την γειτονική Υεμένη, όπου μαινεται ένας εμφύλιος μεταξύ των Σιτών που υποστηρίζει η Τεχεράνη, και των Σουνιτών που υποστηρίζει το Ριάντ. Το γεγονός αυτό κλιμάκωσε την ένταση με αποτέλεσμα η ηγεσία της Σαουδικής Αραβίας να κατηγορεί το Ιράν ότι διέταξε επίθεση.⁸⁵

Ο διεθνής παράγοντας δραστηριοποιήθηκε άμεσα με τις Η.Π.Α. και την Γαλλία να επιχειρούν να ελέγξουν την κρίση. Ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών Τίλερσον γνωστοποίησε ότι οι Η.Π.Α. στηρίζουν την κυριαρχία και την ενότητα του

⁸¹ Βλ. *The Washington Post*, “The resignation of Lebanon’s prime minister raises risks in the Middle East”, 4.11.2017, https://www.washingtonpost.com/world/lebanese-prime-minister-suggests-he-fears-for-his-life-resigns/2017/11/04/3a163d98-c157-11e7-959c-fe2b598d8c00_story.html?utm_term=.af8d174ebaa2.

⁸² Βλ. *Al Jazeera*, “Nasrallah : it was not our wish for Hariri to resign”, 5.11.2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/11/nasrallah-hariri-resign-171105170441245.html>.

⁸³ Βλ. *Reuters*, “Saudi Arabia says Lebanon declares war, deepening crisis”, 6.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-politics/saudi-arabia-says-lebanon-declares-war-deepening-crisis-idUSKBN1D61SZ>.

⁸⁴ Βλ. *United Nations*, “Secretary General Concerned by Lebanon Leader Saad Hariri’s resignation”, Press Release, SG/SM/18778, 5.11.2017, <https://www.un.org/press/en/2017/sgsm18778.doc.htm>.

⁸⁵ Βλ. *BBC*, “Saudis accuse Iran of ‘direct aggression’ over Yemen missile”, 7.11.2017, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-41899643>.

Λιβάνου και ζήτησε από όλα τα μέρη να σεβαστούν την ακεραιότητα και ανεξαρτησία της χώρας. Τόνισε ακόμη ότι οι Η.Π.Α. είναι υπέρ της σταθερότητας στον Λίβανο, ενώ τάσσονται εναντίον κάθε πράξης που μπορεί να την απειλήσει. Υπογράμμισε επίσης ότι δεν νομιμοποιείται η παρουσία ξένων δυνάμεων στον Λίβανο και ότι οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας είναι οι μόνες νόμιμες να εγγυηθούν την ασφάλειά της. Τέλος, προειδοποίησε όλες τις δυνάμεις εντός και εκτός Λιβάνου να απέχουν από το να χρησιμοποιήσουν την χώρα αυτή ως πεδίο ένοπλης αντιπαράθεσης δι' αντιπροσώπων (proxy conflict).⁸⁶

Από την μεριά του ο Γάλλος Υπουργός Εξωτερικών Jean-Yves Le Drian δήλωσε ότι θεωρεί ότι ο Χαρίρι χαιρεί του δικαιώματος της ελευθερίας κινήσεων και ότι εκείνο που ενδιαφέρει το Παρίσι είναι η σταθερότητα του Λιβάνου, καθώς και η εξεύρεση μίας πολιτικής λύσης το ταχύτερο δυνατό.⁸⁷ Την επομένη, ο Πρόεδρος της Γαλλίας, Εμανουέλ Μακρόν, ο οποίος βρισκόταν σε περιοδεία στις αραβικές χώρες του Περσικού Κόλπου, πραγματοποίησε ξαφνική επίσκεψη στο Ριάντ.⁸⁸ Κατά τις συνομιλίες που είχε με τον διάδοχο Μουαμέντ μπιν Σαλμάν, ο Μακρόν υπογράμμισε την ανάγκη για τη διατήρηση της σταθερότητας και της ειρήνης στην περιοχή, καθώς και τη διεξαγωγή του αγώνος κατά της τρομοκρατίας.⁸⁹ Τόνισε ακόμη τη σημασία που δίνει η Γαλλία στη σταθερότητα, την ασφάλεια, και την ενότητα του Λιβάνου. Ο ρόλος της Γαλλίας στην

⁸⁶ Βλ. *U.S. Department of State*, “On the situation in Lebanon”, Press Statement, 10.11.2017, <https://www.state.gov/secretary/remarks/2017/11/275454.htm>. Βλ. επίσης *The Washington Post*, “U.S. warns the Saudis, Iran of threats to stability in Lebanon”, 10.11.2017, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/us-warns-saudis-iran-of-threats-to-stability-in-lebanon/2017/11/10/67897ac6-c637-11e7-84bc-5e285c7f4512_story.html?utm_term=.aff8d917c46b.

⁸⁷ Βλ. *Le Monde*, « Paris estime que le premier ministre démissionnaire Saad Hariri est libre de ses mouvements », 10.11.2017, http://www.lemonde.fr/international/article/2017/11/10/saad-hariri-est-libre-de-ses-mouvements-selon-paris_5213030_3210.html.

⁸⁸ Βλ. *Les Echos*, « Macron en Arabie saoudite pour faire baisser la tension avec l’Iran », 10.11.2017, <https://www.lesechos.fr/monde/afrique-moyen-orient/030856649979-macron-en-arabie-saoudite-pour-faire-baisser-la-tension-avec-liran-2129162.php>. Βλ. επίσης *Reuters*, « Macron reçu à Ryad par le prince héritier pour parler Iran, Yémen et Liban », 10.11.2017, <https://fr.reuters.com/article/topNews/idFRKBN1DA0H4-OF RTP>.

⁸⁹ Βλ. *Présidence de la République française*, « Entretien du Président de la République avec le Prince héritier Mohammed bin Salman », Communiqué de Presse, 10.11.2017, <http://www.elysee.fr/communiqués-de-presse/article/communiqué-entretien-du-président-de-la-republique-avec-le-prince-heritier-mohammed-bin-salman/>.

αποκλιμάκωση της κρίσης αποδείχθηκε σημαντικός. Λίγες μέρες αργότερα ο Πρόεδρος του Λιβάνου, Μισέλ Αούν, με δημόσια τοποθέτησή του δήλωνε ότι θεωρεί τον πρωθυπουργό Χαρίρι όμηρο της Σαουδικής Αραβίας.⁹⁰ Χαρακτήρισε επίσης την κίνηση του Ριάντ ως εκθρική και αντιβαίνουσα των Συμβάσεων της Βιέννης. Πρόσθεσε ακόμη ότι προτίθεται να θέσει το θέμα διεθνώς. Την ίδια μέρα ο Πρόεδρος της Γαλλίας ανακοίνωσε ότι προσκαλεί Χαρίρι στο Παρίσι για διαβουλεύσεις.⁹¹ Ο Πρωθυπουργός του Λιβάνου επισκέφτηκε το Παρίσι στις 18 Νοεμβρίου και έγινε δεκτός από τον Πρόεδρο της Γαλλίας.⁹² Μετά τη συνάντησή του με τον Μακρόν, ο Χαρίρι δήλωσε ότι θα επιστρέψει στη Βυρηντό το αργότερο έως την εθνική εορτή του Λιβάνου και ότι θα ανακοινώσει τη θέση του μετά τη συνάντησή του με τον Πρόεδρο του Λιβάνου.

Κατά την επιστροφή του από το Παρίσι, μέσω Καΐρου και Κύπρου, όπου είχε σύντομες συνομιλίες με τον Αιγύπτιο Πρόεδρο αλ-Σίσι και τον Κύπριο Πρόεδρο Αναστασιάδη σχετικά με την σταθεροποίηση του Λιβάνου, ο Χαρίρι συναντήθηκε με τον Πρόεδρο της χώρας, Μισέλ Αούν.⁹³ Ο Πρωθυπουργός Χαρίρι ανακάλεσε την παραίτησή του στις 5 Δεκεμβρίου, μετά την συναίνεση που επετεύχθη στις τάξεις της κυβέρνησης συνασπισμού, στον οποίο μετέχει και η Χεζμπολά, για την αποχή της χώρας από κάθε είδους σύγκρουσης, πολέμου και

⁹⁰ Βλ. *RFI*, «Liban : Pour Michel Aoun, Saad Hariri est « détenu » en Arabie saoudite», 15.11.2017, <http://www.rfi.fr/moyen-orient/20171115-liban-michel-aoun-saad-hariri-detenu-arabie-saoudite>.

⁹¹ Βλ. *Présidence de la République française*, «Communiqué de presse du Président de la République», 15.11. 2017, <http://www.elysee.fr/communiqués-de-presse/article/communiqué-de-presse-du-président-de-la-republique/>. Βλ. επίσης *Le Monde*, «Crise au Liban: Saad Hariri devrait arriver en France dans les prochains jours», 15.11.2017, http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2017/11/15/crise-au-liban-saad-hariri-devrait-arriver-en-france-dans-les-prochains-jours_5215494_3218.html.

⁹² Βλ. *Le Figaro*, «Après son départ d'Arabie saoudite, les options qui s'offrent à Saad Hariri», 18.11.2017, <http://www.lefigaro.fr/international/2017/11/18/01003-20171118ARTFIG00087-apres-son-depart-d-arabie-saoudite-les-options-qui-s-offrent-a-saad-hariri.php>.

⁹³ Βλ. *Le Figaro*, «De retour au Liban, Hariri annonce que sa démission est en suspens», 23.11.2017, <http://www.lefigaro.fr/international/2017/11/22/01003-20171122ARTFIG00107-de-retour-au-liban-hariri-annonce-que-sa-demission-est-en-suspens.php>.

ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις των αραβικών κρατών.⁹⁴ Στη συνάντηση της Διεθνούς Ομάδας Υποστήριξης του Λιβάνου στο Παρίσι στις 8 Δεκεμβρίου, στην οποία μετέχουν και τα 5 μόνιμα μέλη του Σ.Α. του Ο.Η.Ε., αποφασίσθηκε η υποστήριξη των πολιτικών θεσμών και θεσμών ασφάλειας του Λιβάνου, καθώς και η περιφρούρηση της πολιτικής «απεμπλοκής» από τις περιφερειακές διενέξεις, έτσι ώστε να προστατευθεί το πολιτικό σύστημα του Λιβάνου από προσπάθειες παρέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις του, προερχόμενες από περιφερειακούς δρώντες.⁹⁵ Οι αποφάσεις αυτές επιβεβαιώθηκαν με τη διακήρυξη του Σ.Α. του Ο.Η.Ε. για την σταθερότητα στο Λίβανο στις 20 Δεκεμβρίου.⁹⁶

Η δημόσια καταγγελία του πρωθυπουργού του Λιβάνου ήταν απόρροια της ανησυχίας της Σαουδικής Αραβίας για την αύξηση της επιρροής του Ιράν και των συμμάχων του στην Μέση Ανατολή. Ειδικότερα αφορούσε στην επιρροή που ασκούσε η φιλο-ιρανική οργάνωση Χεζμπολά στο Λίβανο, η οποία όχι μόνο μετέχει στον κυβερνητικό συνασπισμό, αλλά διατηρεί και στρατιωτική οργάνωση, η οποία είναι τόσο ισχυρή όσο και οι ένοπλες δυνάμεις του Λιβάνου. Η Χεζμπολά, παρέχει σημαντική στρατιωτική βοήθεια στο καθεστώς αλ-Άσαντ της Συρίας, στοιχείο που ενοχλεί τις σιιτικές δυνάμεις της Μέσης Ανατολής. Στην προκειμένη περίπτωση θεωρείται ότι το Ιράν χρησιμοποιεί την Χεζμπολά προκειμένου να υλοποιήσει τους στρατηγικούς του στόχους.

Ας σημειωθεί ότι ο σεκταριστικός χαρακτήρας του πολιτικού συστήματος του Λιβάνου, προκαλεί διαχρονικά έντονες αντιπαραθέσεις μεταξύ των εθνο-θρησκευτικών ομάδων που κατέχουν την εξουσία, με σημαντικότερη τον εμφύλιο πόλεμο της περιόδου 1975-1990. Οι δημογραφικές αλλαγές που συντελέστηκαν μεταπολεμικά στην χώρα αυτή οδήγησαν τους κύριους πολιτικούς δρώντες της χώρας να διαπραγματευτούν εκ νέου τη νομή της εξουσίας. Η συμφωνία της Τάεφ

⁹⁴ Βλ. *Le Monde*, «Le premier ministre Libanais, Saad Hariri, renonce à sa démission», 5.12.2017, http://www.lemonde.fr/proche-orient/article/2017/12/05/le-premier-ministre-libanais-saad-hariri-renonce-a-demissionner_5224880_3218.html.

⁹⁵ Βλ. *Libération*, «Macron et Tillerson veulent préserver le Liban des ingérences régionales», 8.12.2017, http://www.liberation.fr/planete/2017/12/08/macron-et-tillerson-veulent-preserver-le-liban-des-ingerences-regionales_1615246.

⁹⁶ Βλ. *Centre d'actualités de l'ONU*, «Le Conseil de sécurité réaffirme son ferme appui à la stabilité du Liban», 20.12.2017, <http://www.un.org/apps/newsFr/storyF.asp?NewsID=40689#.Wk2cyNJl8nQ>.

του 1989, η οποία επετεύχθη μετά την μεσολάβηση της Σαουδικής Αραβίας και τη θετική στάση του Ιράν και των Η.Π.Α., προέβλεπε μία πιο ισότιμη μεταχείριση μεταξύ των διάφορων θρησκευτικών δογμάτων της χώρας. Αυτό που έχει σημασία, ωστόσο, είναι να τονιστεί η ιδιαίτερη θέση που απέκτησε η Χεζμπολά, η οποία είχε να επιδείξει σημαντική δράση κυρίως στο Νότιο Λίβανο εναντίον του Ισραήλ, μετά την συμφωνία. Το 2012, οι πολιτικές δυνάμεις του Λιβάνου, σε μία προσπάθεια σταθεροποίησης της χώρας, συμφώνησαν στην πολιτική της «απεμπλοκής» από τις δογματικές συγκρούσεις της περιοχής. Η πολιτική αυτή στόχευε στο να εξασφαλίσει, σε αντάλλαγμα της αποχής του Λιβάνου από την ανάμειξή του τις περιφερειακές αντιπαραθέσεις, την μη επέμβαση των περιφερειακών δρώντων, που επιθυμούν να ασκήσουν επιρροή, στις εσωτερικές του υποθέσεις.

Η μη τήρηση της πολιτικής της «απεμπλοκής» από δρώντες που μετέχουν στον κυβερνητικό συνασπισμό που ηγείται ο Χαρίρι, όπως η Χεσμπολά, η οποία χρησιμοποιεί τόσο την πολιτική όσο και την στρατιωτική της ισχύ για να επιβληθεί στην εσωτερική πολιτική σκηνή, αλλά και για να ενισχύσει τις τάξεις φίλα προσκείμενων δυνάμεων στην άμεση περιφέρεια της χώρας (Συρία), προκάλεσε την ανησυχία της Σαουδικής Αραβίας. Το Ριάντ, το οποίο θεωρείται ο ηγέτης του σουνιτικού άξονος στην Μέση Ανατολή, προκειμένου να ανακόψει την περαιτέρω διείσδυση των σιιτικών δυνάμεων στην περιοχή και ειδικότερα την επικράτηση της Χεσμπολά στο Λίβανο, φαίνεται να βρίσκεται πίσω από την αναπάντεχη απόπειρα παραίτησης από τα πρωθυπουργικά καθήκοντα του Σ. Χαρίρι στις αρχές Νοεμβρίου. Σύμφωνα με αναλυτές, η ηγεσία της Σ. Αραβίας κάλεσε εσπευσμένα τον Σ. Χαρίρι στο Ριάντ, ο οποίος όχι μόνο δραστηριοποιείται επιχειρηματικά στη χώρα αυτή, αλλά κατέχει και την υπηκοότητά της, για να τον ζητήσει να παραιτηθεί από το αξίωμά του, καθώς δεν στάθηκε αρκετά ικανός να ελέγξει την δράση του κυβερνητικού εταίρου του, την Χεζμπολά⁹⁷. Ζητήθηκε από τον Χαρίρι, παρά το γεγονός ότι λίγα μόλις εικοσιτετράωρα πριν είχε θετικές συνομιλίες με τον Αλί Ακμπάρ Βελαγιατί, τον σύμβουλο για διεθνείς υποθέσεις του Ανώτατου Ηγέτη

⁹⁷ Βλ. DAHER Aurélie, « Comment l'Arabie Saoudite a démissionné le Premier ministre libanais », *Libération*, 10.11.2017, http://www.liberation.fr/debats/2017/11/10/comment-l-arabie-saoudite-a-demissionne-le-premier-ministre-libanais_1609240.

του Ιράν⁹⁸, αφενός, να δηλώσει παραίτηση από το αξίωμά του, και αφετέρου, να επιρρίψει ευθύνες στο Ιράν και στους συμμάχους του στη χώρα. Η κίνηση αυτή της Σ. Αραβίας, ωστόσο, φαίνεται να είχε μη αναμενόμενα αποτελέσματα, καθώς πέτυχε να συσπειρώσει σε σημαντικό βαθμό τις δυνάμεις του Λιβάνου. Μολονότι οι σχέσεις μεταξύ των δύο παρατάξεων, σουνιτών και σιιτών στο Λίβανο, διέποντο από έντονη αντιπαλότητα πριν τη δήλωση παραίτησης του Σ. Χαρίρι, όχι μόνο δεν προκλήθηκε κορύφωση της αντιπαράθεσης, αλλά στην κρίσιμη πρώτη φάση παρατηρήθηκε μία σύμπνοια και πρόθεση συνεργασίας μεταξύ τους⁹⁹, η οποία διατηρήθηκε έως την αποκλιμάκωση και τερματισμό της κρίσεως. Ο ηγέτης της Χεζμπολά, Χ. Νασράλα, δεν καταφέρθηκε εναντίον του συμπατριώτη του, Σ. Χαρίρι, αλλά εναντίον της Σ. Αραβίας, διαφυλάσσοντας την υφιστάμενη πολιτική συνεργασία. Το πολιτικό κίνημα του οποίου ηγείται ο Σ. Χαρίρι, αλ-Μουστακμπαλ (Το κίνημα του Μέλλοντος), ανταποκρίθηκε στην μετριοπαθή στάση του Νασράλα, ανακοινώνοντας ότι εκτιμά την τοποθέτησή του, η οποία διαφυλάσσει το εθνικό συμφέρον της χώρας. Έτσι ανετράπη η στρατηγική του Ριαντ, που στόχευε να απομονωθεί και να εξοβελιστεί η Χεζμπολά από τον κυβερνητικό συνασπισμό. Η στάση του διεθνή παράγοντα υπήρξε επίσης καθοριστική στην αποκλιμάκωση. Μολονότι η ιρανική επιρροή στην Μέση Ανατολή προκαλεί μεγάλο προβληματισμό στις Μεγάλες Δυνάμεις, στην συγκεκριμένη κρίση οι Δυτικές πρωτεύουσες δεν τάχθηκαν υπέρ της Σαουδικής Αραβίας και εναντίον της Χεζμπολά του Λιβάνου. Αντιθέτως επιχείρησαν να τηρήσουν της ισορροπίες, στηρίζοντας πρωτίστως τον Χαρίρι και τον κυβερνητικό συνασπισμό του οποίου ηγείται. Απώτερος στόχος τους ήταν μέσω της διατήρησης της πολιτικής σταθερότητας και ασφάλειας του Λιβάνου, να αποφευχθεί η περαιτέρω αποσταθεροποίηση. Η κατάρρευση του πολιτικού συστήματος του Λιβάνου έχει αποσοβηθεί, ωστόσο η οικονομική και πολιτική ανοικοδόμησή του μέλλει να πραγματοποιηθεί.

⁹⁸ Βλ. *Al Jazeera*, “Lebanon crisis : Iran-Saudi power struggle over Hariri”, 8.11.2017, <http://www.aljazeera.com/news/2017/11/saudi-iran-power-struggle-fill-void-lebanon-171108093252094.html>.

⁹⁹ Βλ. *στο ίδιο*.

4.2. Συρία

Οι εξελίξεις στη Συρία κατά την διάρκεια των δυο τελευταίων μηνών συνέβαλαν στην διαμόρφωση μίας νέας στρατηγικής πραγματικότητας. Η εκδίωξη των δυνάμεων του αποκαλούμενου Ισλαμικού Κράτους (ΙΚ) από τα τελευταία του προπύργια στις όχθες του Ευφράτη, έχουν περιορίσει την άλλοτε κραταιά οργάνωση σε ελάχιστους απομονωμένους εδαφικούς θύλακες. Οι δυνάμεις που πρόσκεινται στο καθεστώς Άσαντ κατάφεραν να καταλάβουν τις πόλεις Ντέιρ Αζ-Ζόρ και Αλ-Μπουκαμάλ και να επιτύχουν την επανασύνδεση της Συρίας με το Ιράκ διαμέσου της στρατηγικής σημασίας συνοριακής διάβασης του Αλ-Κάιμ. Η ταυτόχρονη στρατιωτική επιχείρηση των υποστηριζόμενων από τις ΗΠΑ Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων εναντίον των τζικαντιστών περιορίστηκε τελικά στην περιοχή της ανατολικής όχθης του Ευφράτη και απειράπη το ενδεχόμενο σύγκρουσής τους με φιλοκυβερνητικές δυνάμεις. Κατά συνέπεια, το ενδιαφέρον μετατοπίζεται πλέον δυτικότερα, προς τις επαρχίες του Ίντιλιμπ και της Κουνέιτρα, στα σύνορα με το Ισραήλ.

Τα γεγονότα δεν επαλήθευσαν τελικά το σενάριο στρατιωτικής επιχείρησης αντικαθεστωτικών οργανώσεων με την στήριξη των ΗΠΑ, που θα απέτρεπε τον έλεγχο των συρο-ιρακινών συνοριακών διαβάσεων από κυβερνητικές δυνάμεις. Απαραίτητη προϋπόθεση για την υλοποίηση του σεναρίου αποτελούσε η συγκρότηση ενός ισχυρού συνασπισμού αντικαθεστωτικών δυνάμεων στο Νότο, που θα οργανωνόταν γύρω από την αμερικανική βάση στο αλ-Τάνφ και θα είχε ρόλο ανάλογο με εκείνο των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων στον βορρά. Τον Μάιο 2017, ο κυβερνητικός στρατός και οι φιλο-ιρανικές δυνάμεις εξαπέλυσαν κεραυνοβόλο επίθεση προς τα ανατολικά και αφού απέκλεισαν την αμερικανική βάση έφτασαν στο Ντέιρ Αζ-Ζόρ και έλυσαν την τριετή του πολιορκία. ΗΠΑ και Ρωσία συμφώνησαν στη δημιουργία μιας ουδέτερης ζώνης (ακτίνας 55 χιλιομέτρων με κέντρο το αλ-Τάνφ) προκειμένου να αποτραπεί το ενδεχόμενο μιας σύγκρουσης. Παρά τις αρχικές παραβιάσεις από φιλο-ιρανικές πολιτοφυλακές, η

συμφωνία τηρήθηκε.¹⁰⁰ Ακύρωσε όμως τον στόχο των ΗΠΑ, καθώς οι δυνάμεις που υποτίθεται ότι θα μάχονταν το ΙΚ δεν είχαν τη δυνατότητα να ενσωματωθούν στον κούρδο-αραβικό συνασπισμό των Συριακών Δημοκρατικών Δυνάμεων, που προέλαυνε από το βορρά προς το Ντέιρ Αζ-Ζόρ. Η κατάσταση στο Αλ-Τάνφ έχει εξελιχθεί σε πρόβλημα για την συριακή πολιτική των ΗΠΑ, καθώς στα περικόρα της βάσης έχει συγκεντρωθεί άμαχος πληθυσμός και απαιτείται η συνεργασία με το καθεστώς για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας.¹⁰¹

Οι φιλοκυβερνητικές δυνάμεις – κυρίως εκείνες που συνδέονται με την Τεχεράνη – κατάφεραν να υλοποιήσουν τον στόχο της δημιουργίας μίας χερσαίας «γέφυρας» που ενώνει το Ιράν με τη Μεσόγειο. Ο ρόλος της ιρανικής Φρουράς της Επανάστασης και της Χεζμπολάχ θεωρείται ότι υπήρξε καθοριστικός για τις τελευταίες στρατιωτικές επιτυχίες του καθεστώτος στο Ντέιρ Αζ-Ζόρ και στο αλ-Μπουκαμάλ. Επετεύχθη, λοιπόν, η εδαφική διασύνδεση των παραγόντων που συγκροτούν τον αποκαλούμενο «ιρανικό άξονα», αφού παράλληλα οι Λαϊκές Μονάδες Κινητοποίησης (που στελεχώνονται κατά κύριο λόγο από Ιρακινούς Σιίτες) απέκτησαν τον έλεγχο της εδαφικής ζώνης στην ιρακινή πλευρά.¹⁰² Η εν λόγω εξέλιξη αυξάνει την ένταση μεταξύ Ιράν και Ισραήλ, δεδομένου ότι οι Ισραηλινοί ανησυχούν για τις αυξημένες δυνατότητες ανεφοδιασμού και εξοπλισμού της οργάνωσης Χεζμπολάχ και την προοπτική δημιουργίας ιρανικών βάσεων κοντά στη συνοριακή περιοχή του Γκολάν.

Σχετικά με την επιρροή των σαλαφιστικών-τζιχαντιστικών κινημάτων στο συριακό πεδίο, η ήττα του ΙΚ, ως οντότητας που ελέγχει έδαφος και πληθυσμό, δεν συνεπάγεται και την οριστική της υποχώρηση. Ως πιθανότερη εξέλιξη εκτιμάται ότι θα είναι η από μέρους του ΙΚ υιοθέτηση παλαιότερων μορφών δράσης, δηλαδή ασύμμετρων τακτικών. Παράλληλα, η ανταγωνιστική σαλαφιστική-τζιχαντιστική οργάνωση Χαγιατ Ταχρίρ ας-Σάμ, αποτελεί σήμερα την κυριότερη ριζοσπαστική οργάνωση στη Συρία και έχει καταφέρει να επιβάλει την κυριαρχία της στο μεγαλύτερο τμήμα της επαρχίας του Ίντλιμπ. Η Χαγιατ Ταχρίρ

¹⁰⁰ <http://edition.cnn.com/2017/10/04/politics/syria-russia-us-assad-at-tanf/index.html>

¹⁰¹ <https://warontherocks.com/2017/11/16162/>

¹⁰² <https://www.thetimes.co.uk/article/iran-builds-shia-arc-of-influence-after-capture-of-isis-border-town-al-bukamal-clxm66q5l>

ας-Σάμ, μετεξέλιξη του επίσημου κλάδου της Αλ-Κάιντα στη Συρία, του Μετώπου αλ-Νούσρα, υπολογίζεται ότι διαθέτει σήμερα περισσότερους από είκοσι χιλιάδες μαχητές. Ο ηγέτης της οργάνωσης Αμπού Μοχάμεντ αλ-Τζολάνι, έχει επιδείξει πολιτική ευελιξία και θεωρείται πιο επικίνδυνος από τον αλ-Μπαγκνιάντι, επειδή δεν υιοθετεί την ακραία σκληρότητα και τον αυταρχισμό του ηγέτη του ΙΚ. Σημειώνεται ότι προσπάθειες εξωτερικών παραγόντων, όπως της Τουρκίας,¹⁰³ να πείσει συγκεκριμένους παράγοντες της Χαγιάτ Ταχρίρ ας-Σάμ να αποκηρύξουν την τζιχαντιστική ιδεολογία και να παρουσιαστούν στη συνέχεια ως παράγοντες της μετριοπαθούς αντιπολίτευσης φαίνεται να απέτυχαν.

Η καθολική επικράτηση των σαλαφιστών-τζιχαντιστών στο Ίντλιμπ¹⁰⁴ δίνει το έναυσμα σε φιλοκυβερνητικές δυνάμεις να προχωρήσουν σε επίθεση εναντίον τους. Η συμφωνία της Αστάνα σχετικά με την κατάπαυση του πυρός στις ζώνες αποκλιμάκωσης εξαιρεί τη δράση εναντίον ακραίων ριζοσπαστικών οργανώσεων, όπως ο συνασπισμός Χαγιάτ Ταχρίρ ας-Σάμ. Η διαμορφούμενη κατάσταση, λοιπόν, εξυπηρετεί τα σχέδια του καθεστώτος για σταδιακή αποκατάσταση της κυριαρχίας του σε κρίσιμες εδαφικές ζώνες. Μετά την επιτυχημένη ανάκτηση του Ντίρ Αζ-Ζόρ και της ανατολικής ζώνης του Ευφράτη, οι κυβερνητικές δυνάμεις έχουν τη δυνατότητα να ρίξουν εκ νέου το βάρος των πολεμικών προσπαθειών στη δυτική Συρία.

4.3. Ιράκ και Κουρδιστάν

Η απόφαση του Μασούντ Μπαρζανί να προχωρήσει στη διενέργεια δημοψηφίσματος για την ανεξαρτησία του Ιρακινού Κουρδιστάν – παρά τις προειδοποιήσεις συμμάχων και αντιπάλων – αποδείχτηκε, εκ του αποτελέσματος, ιδιαίτερα αρνητική. Η σύντομη σύγκρουση έληξε με την υποχώρηση των δυνάμεων των Πεσμεργκά και την απώλεια εκ μέρους της Κουρδικής Περιφερειακής Κυβέρνησης του 40% περίπου των εδαφών που είχε υπό τον

¹⁰³ <https://www.nytimes.com/aponline/2017/12/19/world/middleeast/ap-ml-syria-al-qaida-splits.html>

¹⁰⁴ <http://www.aljazeera.com/news/2017/07/hayat-tahrir-al-sham-control-syria-idlib-170723215932668.html>

έλεγχο της.¹⁰⁵ Ό,τι κέρδισε το 2014, όταν δηλαδή εκμεταλλεύτηκε την υποχώρηση των στρατιωτικών δυνάμεων της κεντρικής κυβέρνησης ενώπιον της επέλασης των τζιχαντιστών του ΙΚ, το απώλεσε την επαύριο του δημοψηφίσματος. Πέραν τούτου, υποβαθμίστηκε η θέση της Κουρδικής Περιφερειακής Κυβέρνησης στην περιφέρεια και εντάθηκε η εσωτερική αμφισβήτηση προς τις κυρίαρχες, παραδοσιακές πολιτικές παρατάξεις.

Ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις λαμβάνει ο πολιτικός αναβρασμός στο εσωτερικό του Ιρακινού Κουρδιστάν με τις διαδηλώσεις να κλιμακώνονται, ιδιαίτερα στις πόλεις της επαρχίας της Σουλεϊμανίγια. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε ορισμένες από αυτές έχει επιβληθεί απαγόρευση της κυκλοφορίας και αποκλεισμός της κυκλοφορίας σε δημόσιες οδούς. Το κύμα των διαδηλώσεων δεν οφείλεται αποκλειστικά στη δυσaréσκεια σχετικά με τη διαχείριση της κρίσης μετά το δημοψήφισμα, αλλά και στην οικονομική κρίση που πλήττει την περιοχή τα τελευταία χρόνια. Οι μειωμένες τιμές των καυσίμων που προκάλεσαν τη δραματική μείωση των δημοσίων εσόδων, σε συνδυασμό με τις αυξημένες ανάγκες του ένοπλου αγώνα εναντίον του ΙΚ έχουν αποδυναμώσει την κουρδική οικονομία. Κατά συνέπεια, η κυβέρνηση του Αρμπίλ αδυνατεί να καταβάλει τους μισθούς όσων εργάζονται στον δημόσιο τομέα και να είναι συνεπής στις υποχρεώσεις της. Ο αυταρχισμός, η οικογενειοκρατία και η διαφθορά που χαρακτηρίζουν τις ηγετικές ελίτ των παραδοσιακών παρατάξεων, του Κουρδικού Δημοκρατικού Κόμματος και της Πατριωτικής Ένωσης του Κουρδιστάν έχουν φέρει στο προσκήνιο νέες πολιτικές δυνάμεις που επιθυμούν την ανατροπή του σκηνικού. Μέλη της παράταξης του Γκοράν, όπως και του Κομάλ, της Κουρδικής Ισλαμικής Ομάδας, παραιτήθηκαν από τις θέσεις του στην κυβέρνηση και το κοινοβούλιο ως ένδειξη συμπαράστασης στους διαδηλωτές.

Όσον αφορά την αντιπαράθεση με τη Βαγδάτη, παρά την απόφαση του Χαϊντέρ αλ-Αμπάντι περί αναστολής της κυβερνητικής προέλασης προς κουρδικές

¹⁰⁵ <http://www.rubincenter.org/2017/11/the-loss-of-disputed-territories-what-is-next-for-the-kurdistan-region/>

θέσεις,¹⁰⁶ η κρίση δεν έχει διευθετηθεί οριστικά και πολλά μέτωπα παραμένουν ανοικτά. Τα επίπεδα της έντασης μεταξύ των δύο πλευρών αυξήθηκαν έπειτα από την ανακοίνωση της ήττας του ΙΚ από τον Ιρακινό πρωθυπουργό, στην οποία δεν έκανε καμία αναφορά στον αγώνα των Κούρδων Πεσμεργκά κατά των τζικαντιστών. Οι κουρδικές αντιδράσεις τον ανάγκασαν να ανασκευάσει τη δήλωσή του και να συμπεριλάβει την κουρδική συμβολή στον αντι-τζικαντιστικό αγώνα.¹⁰⁷

Σε ορισμένες περιοχές της χώρας σημειώνονται βίαια επεισόδια, όπως για παράδειγμα στο Τουζ Χουρμάτου, το οποίο αποτελεί σήμερα τη σημαντικότερη εστία βίας. Οι συγκρούσεις του Οκτωβρίου οδήγησαν στην έξοδο το μεγαλύτερο τμήμα του κουρδικού πληθυσμού της πόλης και στην όξυνση της έντασης με τους Τουρκμένους και Σίιτες Άραβες συντοπίτες τους, οι οποίοι εντάχθηκαν στις δυνάμεις των Λαϊκών Μονάδων Κινητοποίησης. Η ένταση κλιμακώθηκε στις 9 και 12 Δεκεμβρίου όταν πραγματοποιήθηκαν επιθέσεις με όλμους εναντίον στόχων εντός της πόλης. Η κατάσταση εξακολουθεί να παραμένει τεταμένη και η Κουρδική Περιφερειακή Κυβέρνηση φέρεται να ανέπτυξε στρατιωτικές δυνάμεις σε μικρή απόσταση από την πόλη.

Επιπλέον, το στρατηγικής σπουδαιότητας συνοριακό πέρασμα Ιμπραήμ Χαλίλ ή Διάβαση Χαμπούρ, το οποίο συνδέει το Ιράκ με την Τουρκία, έχει μετατραπεί σε *μήλον της έριδος* μεταξύ της Κουρδικής Περιφερειακής Κυβέρνησης και της Κυβέρνησης του Ιράκ. Έπειτα από σειρά διαπραγματεύσεων, στις οποίες ενεπλάκησαν η τουρκική και η ιρανική πλευρά, οι Κούρδοι αποφάσισαν την παράδοση της διάβασης, καθυστερώντας όμως την μεταβίβαση του ελέγχου. Σύμφωνα με αναφορά του Τούρκου πρωθυπουργού Μπιναλί Γιλντιρίμ σε συνάντηση της κοινοβουλευτική ομάδας του κυβερνώντος κόμματος στις 12 Δεκεμβρίου, οι Κούρδοι Πεσμεργκά παρέδωσαν τελικά τον έλεγχο της πύλης Ιμπραήμ Χαλίλ στις κυβερνητικές δυνάμεις της Βαγδάτης. Η απώλεια της Διάβασης Χαμπούρ θα υποβαθμίσει περαιτέρω τον ρόλο των ιρακινών Κούρδων

¹⁰⁶ <http://www.aljazeera.com/news/2017/10/haider-al-abadi-halts-operation-northern-iraq-171027162513466.html>

¹⁰⁷ <http://www.rudaw.net/mobile/english/middleeast/iraq/101220171>

στο περιφερειακό εμπόριο και επιφέρει μείωση στα δημόσια έσοδα, καθώς ο έλεγχος της διάβασης απέφερε μέχρι και 6 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως.¹⁰⁸

Η αλλαγή των συσχετισμών ισχύος στο βόρειο Ιράκ έχει καίριες επιπτώσεις για τους περιφερειακούς δρώντες της περιοχής. Η Τεχεράνη ενδέχεται να αποτελέσει την πλέον ωφελημένη δύναμη από την κρίση, τουλάχιστον μεσοπρόθεσμα. Η αποδυνάμωση του πολιτικού ρόλου του Μασούντ Μπαρζανί ευνοεί εκ των πραγμάτων την ιρανική πολιτική στο κουρδικό πεδίο, εφόσον δημιουργεί ευκαιρίες για επέκταση της επιρροής και οικονομική διείσδυση, πέρα από τη Σουλεϊμανίγια και στις υπόλοιπες κουρδικές επαρχίες. Ήδη, το Ιράν σχεδιάζει να επαναφέρει σταδιακά το προηγούμενο καθεστώς αναφορικά με τη λειτουργία των συνοριακών διαβάσεων στα σύνορα με την Κουρδική Περιφερειακή Κυβέρνηση.¹⁰⁹ Επιπρόσθετα, η ανάκτηση του ελέγχου των πετρελαιοπαραγωγών περιοχών από συμμαχικές δυνάμεις θα ενισχύσει την οικονομική συνεργασία με τη Βαγδάτη. Αντίθετα, το τίμημα της μεταβολής της στρατηγικής ισορροπίας είναι υψηλό για την Τουρκία, η οποία για μία τριετία επωφελούνταν από την εισαγωγή πετρελαίου από τα κοιτάσματα του Κιρκούκ, το οποίο κατέληγε μέσω αγωγού στο τουρκικό λιμάνι του Τσεϊχάν.¹¹⁰ Η κεντρική ιρακινή κυβέρνηση προσανατολίζεται προς την εξαγωγή του πετρελαίου του Κιρκούκ διαμέσου του Ιράν, το οποίο συνέβαλε καθοριστικά στην ανάκτηση των διαφιλονικούμενων περιοχών από τους Κούρδους.¹¹¹

4.4. Ισραήλ

4.4.1. Ο αντίκτυπος της απόφασης των ΗΠΑ για την Ιερουσαλήμ

¹⁰⁸ <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/11/iraq-turkey-ovakoy-fayshkhabur-ibrahim-khalil.html>

¹⁰⁹ <http://www.iranobserver.org/iran-kurdistan-region-border-crossings-may-return-to-normal/>

¹¹⁰ https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/turkey-iraq-kirkuk-oil-to-flow-iran.html?utm_campaign=20171219&utm_source=sailthru&utm_medium=email&utm_term=Daily%20Newsletter

¹¹¹ <http://www.understandingwar.org/backgrounder/iran%E2%80%99s-role-kirkuk-operation-iraq>

Η επίσημη αναγνώριση της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσας του Ισραήλ από τις ΗΠΑ προκάλεσε, όπως αναμενόταν, οργισμένες αντιδράσεις από την πλευρά των Παλαιστινίων και πολιτικές αναταράξεις στην ευρύτερη περιφέρεια. Από την 6^η Δεκεμβρίου, όταν ο πρόεδρος Τράμπ ανακοίνωσε με διάγγελμα την μονομερή απόφαση αναγνώρισης, οι βίαιες διαδηλώσεις έχουν κοστίσει τη ζωή σε δώδεκα Παλαιστίνιους, κατά κύριο λόγο στη Λωρίδα της Γάζας. Σύμφωνα με τα έως τώρα δεδομένα, ωστόσο, η ένταση δεν κλιμακώθηκε σε τέτοιο βαθμό ώστε να αποκτήσει η αντίδραση τα χαρακτηριστικά μιας γενικευμένης εξέγερσης, μίας τρίτης *Intifada*, όπως προέτρεπε το κάλεσμα που απηύθυνε η Χαμάς.¹¹² Αναμφίβολα, το γεγονός της αναγνώρισης συνιστά από μόνο του σημείο καμπής στη νεότερη ιστορία της ισραηλο-παλαιστινιακής διένεξης και οι συνέπειές της θα είναι κρίσιμες, όχι μόνο για την ειρηνευτική διαδικασία αλλά και για τη διαμόρφωση των εσωτερικών και περιφερειακών ισορροπιών.

Μία άμεση συνέπεια της απόφασης της αμερικανικής κυβέρνησης, τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα, είναι η αμφισβήτηση από την πλευρά των Παλαιστινίων του διαμεσολαβητικού ρόλου των ΗΠΑ στην ειρηνευτική διαδικασία. Οι πρώτες αντιδράσεις περιλάμβαναν την διακοπή των επίσημων επαφών με Αμερικανούς αξιωματούχους και την ακύρωση της συνάντησης του Προέδρου Μαχμούντ Αμπάς με τον Αμερικανό Αντιπρόεδρο Μάικ Πένς, που ήταν προγραμματισμένη για τις 19 Δεκεμβρίου.¹¹³ Ως γενικότερο επακόλουθο, η εν λόγω εξέλιξη θα αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για την ευόδωση της μεσολαβητικής προσπάθειας για τη Μέση Ανατολή, σύμφωνα με το σχέδιο ειρήνης που επεξεργάζεται ο Πρόεδρος Τράμπ και το επιτελείο του, συμπεριλαμβανομένου του συμβούλου Τζάρεντ Κούσερ. Το κόστος της απόφασης για τις ΗΠΑ έγινε εμφανές κατά τις συνεδριάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας και της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, όπου οι βασικότεροι παράγοντες του διεθνούς συστήματος αντιτάχθηκαν στην αμερικανική κίνηση.

¹¹²<http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Hamas-leader-Haniyeh-calls-for-Intifada-against-Israel-over-Jerusalem-status-517294>

¹¹³<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/israel-palestine-jerusalem-capital-trump-abbas-us-mediation.html>

Κεντρικό ρόλο στην αντιπαράθεση με την Ουάσιγκτον διεκδικεί η Τουρκία, η οποία επιδιώκει να εκμεταλλευτεί τη συγκυρία προκειμένου να αναδειχθεί εκ νέου ως ο βασικός υπερασπιστής των δικαιωμάτων των Παλαιστινίων. Εντούτοις, ο Παλαιστίνιος Πρόεδρος Μαχμούντ Αμπάς δεν φαίνεται να συμπλέει με την τουρκική λογική της οξείας αντιπαράθεσης, αλλά είναι πιθανό να αναζητήσει τη συνεργασία και τη διαμεσολάβηση των αραβικών σουνιτικών μοναρχιών που διατηρούν στενές σχέσεις με την Ουάσιγκτον, δηλαδή τη Σαουδική Αραβία, την Ιορδανία και την Αίγυπτο. Ο Αμπάς, έχοντας να αντιμετωπίσει την εσωτερική αμφισβήτηση τόσο από τις αντιπολιτευόμενες παρατάξεις όσο και από τα στελέχη της Φατάχ που εποφθαλιούν την προεδρική θέση, αναζητά ισχυρούς εξωτερικούς συμμάχους στην αποκαλούμενη «μετριοπαθή» σουνιτική παράταξη.

Αντιθέτως, ενισχυμένος μετά το διάγγελμα Τραμπ εξήλθε ο Μπέντζαμιν Νετανιάχου και ο κυβερνητικός συνασπισμός του. Ο πρωθυπουργός με την μακροβιότερη θητεία μετά τον Νταβίντ Μπεν Γκουριόν, καρπώνεται την επιτυχία της αναγνώρισης και ενισχύει την επιρροή του στο τμήμα εκείνο της ισραηλινής κοινωνίας που θεωρεί ως αδιαπραγμάτευτη τη θέση ότι η Ιερουσαλήμ θα πρέπει να αποτελεί την «ενιαία και αδιαίρετη πρωτεύουσα του εβραϊκού κράτους». Επιπρόσθετα, ο Νετανιάχου επωφελείται από τον αντίκτυπο που προκάλεσε το γεγονός, καθώς το επίκεντρο του ενδιαφέροντος μεταφέρθηκε από εσωτερικά ζητήματα (υποθέσεις διαφθοράς, διαμάχες αναφορικά με τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους) στον τομέα της ασφάλειας, ο οποίος αποτελεί προνομιακό πεδίο για τον αρχηγό του Λικούντ. Παρ' όλα αυτά, οι επιτυχίες δύσκολα θα αποτρέψουν τις πολιτικές εξελίξεις που θα επιφέρει η αναμενόμενη παραπομπή του σε δίκη. Οι παρατάξεις της αντιπολίτευσης – η Σιωνιστική Ένωση και το Γιές Ατίντ κατά κύριο λόγο – συντονίζουν τις επιθέσεις τους εναντίον της κυβέρνησης και οργανώνουν τη δράση τους προσδοκώντας ότι εντός του 2018 η πολιτική κρίση θα οδηγήσει σε νέα εκλογική αναμέτρηση.

4.4.2. Αντιπαράθεση με το Ιράν και προσέγγιση με Σαουδική Αραβία

Αποτελεί κοινή διαπίστωση ότι Ισραήλ και Χεζμπολάχ βρίσκονται σε πορεία σύγκρουσης και η προοπτική ενός νέου πολέμου παραμένει το σημαντικότερο ζήτημα για τις διεθνείς σχέσεις της περιφέρειας της Μέσης Ανατολής. Ο ισραηλινός στρατός προετοιμάζεται για το ενδεχόμενο ξεσπάσματος μίας γενικευμένης σύγκρουσης, καθώς τα συχνά «θερμά» επεισόδια στη νότια Συρία συνιστούν πιθανές αφορμές για την κλιμάκωση της έντασης. Η προοπτική ακύρωσης της συμφωνίας για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν από τον Πρόεδρο Τραμπ στα μέσα του ερχόμενου Ιανουαρίου, ενδέχεται να δρομολογήσει εξελίξεις. Αν και τα μέλη του Κογκρέσου προσπαθούν να τροποποιήσουν τους όρους ώστε να δώσουν πολιτική κάλυψη στον Τραμπ για να μην ακυρώσει τη συμφωνία, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ο Αμερικανός Πρόεδρος να υλοποιήσει την απειλή του αγνοώντας τις εισηγήσεις κορυφαίων στελεχών της κυβέρνησης των ΗΠΑ.¹¹⁴ Την κατάσταση επιδεινώνει η αντιπαράθεση Ιράν-Σαουδικής Αραβίας σε διαφορετικά μέτωπα (Υεμένη, Λίβανος), οι παράτολμες αποφάσεις του διαδόχου του Σαουδαραβικού θρόνου, Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν, αλλά και η επιστροφή των μαχητών της Χεζμπολάχ στον Λίβανο από τα μέτωπα του συριακού πολέμου.

Στις αρχές Δεκεμβρίου το Ισραήλ πραγματοποίησε, εντός 72 ωρών, δύο αεροπορικές επιθέσεις επί συριακού εδάφους. Η πρώτη εικάζεται ότι είχε ως στόχο μια υπό κατασκευή στρατιωτική βάση, νοτίως της Δαμασκού, την οποία θα χρησιμοποιούσαν ένοπλες οργανώσεις που ελέγχονται από το Ιράν, ενώ η δεύτερη αποσκοπούσε στην καταστροφή στρατιωτικού εξοπλισμού που προορίζονταν για τη Χεζμπολάχ.

Μέλη της ισραηλινής κυβέρνησης, όπως ο Υπουργός Άμυνας Άβιγκντορ Λίμπερμαν, ανεβάζουν ωστόσο τους τόνους της ρητορικής τους εναντίον της συμφωνίας που σύναψαν οι ΗΠΑ με τη Ρωσία και την Ιορδανία για την αποκλιμάκωση της έντασης στη νότια Συρία, θεωρώντας ότι δεν γίνονται σεβαστές οι ισραηλινές θέσεις. Επιπρόσθετα, στην ρητορική τους ταυτίζουν την κυβέρνηση του Λιβάνου με την οργάνωση Χεζμπολάχ και φυσικά με τα συμφέροντα του Ιράν.

¹¹⁴ Κατά τη επαναφοράς των κυρώσεων εναντίον του Ιράν φέρονται να έχουν ταχθεί ο σύμβουλος Εθνικής Ασφάλειας, ο Υπουργός Εξωτερικών και ο υπουργός Άμυνας. Βλ. <https://www.politico.com/story/2017/12/28/trump-kill-iran-nuclear-deal-260860>.

Η Ρωσία, η οποία φαίνεται να παίζει τον κύριο διαμεσολαβητικό ρόλο μεταξύ Ισραήλ και «ιρανικού άξονα», επιθυμεί την αποσαφήνιση της έννοιας των «κόκκινων γραμμών», δηλαδή τι είδους και σε ποια συγκεκριμένη εδαφική περιοχή θεωρείται ως μη ανεκτή η παρουσία παραγόντων που συνδέονται με την Τεχεράνη. Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες, η ισχύουσα συμφωνία προβλέπει τη μη-παρουσία Ιρανών και σιιτικών πολιτοφυλακών σε μια εδαφική συριακή ζώνη που εκτείνεται σε ακτίνα είκοσι χιλιομέτρων από τα σύνορα του Γκολάν, πρόβλεψη που δεν ικανοποιεί την ισραηλινή πλευρά.¹¹⁵

Ενώπιον του κινδύνου που απορρέει από τη δράση της Ισλαμικής Δημοκρατίας του Ιράν στην περιοχή, έχει καταστεί εμφανέστερη κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα η στρατηγική προσέγγιση Ισραήλ-Σαουδικής Αραβίας. Σε συνέντευξη του σε σαουδαραβική εφημερίδα, ο επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων του Ισραήλ, Στρατηγός Γκάντι Αϊζενκοτ, δήλωσε ότι το Ιράν αποτελεί τη μεγαλύτερη απειλή στην περιοχή και ότι η χώρα του είναι έτοιμη να συνεργαστεί σε επίπεδο υπηρεσιών πληροφοριών με «μετριοπαθή» αραβικά κράτη, όπως η Σαουδική Αραβία.¹¹⁶ Επανέλαβε τις θέσεις του πρωθυπουργού Νετανιάχου, ότι η Τεχεράνη επιδιώκει να καταστεί ηγεμόνας στη Μέση Ανατολή δημιουργώντας τη «σιιτική ημισέληνο», μια ζώνη επιρροής που θα εκτείνεται από τον Λίβανο έως το Ιράν και από τον Κόλπο έως την Ερυθρά Θάλασσα. Ο συντονισμός των δύο κρατών αναφορικά με την ρητορική εναντίον του Ιράν, επιβεβαιώθηκε από τη διαρροή ενός ισραηλινού διπλωματικού εγγράφου το οποίο προέτρεπε Ισραηλινούς διπλωμάτες σε διάφορες χώρες να υιοθετήσουν τα σαουδαραβικά επιχειρήματα σχετικά με την παραίτηση Χαρίρι.¹¹⁷ Υπενθυμίζεται ότι ο Λιβανέζος πρωθυπουργός ανακοίνωσε από το Ριάντ την παραίτηση του επικαλούμενος την ιρανική ανάμειξη στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας του μέσω της Χεζμπολάχ, πριν επιστρέψει στη Βηρυτό και την ανακαλέσει.

Η διαδικασία συγκρότησης του αντι-ιρανικού άξονα, ο οποίος θα περιλαμβάνει πέρα από το Ισραήλ και τη Σαουδική Αραβία και άλλα αραβικά

¹¹⁵ https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-1.827062?=&ts=_1512659604886

¹¹⁶ <https://www.haaretz.com/israel-news/1.823163>

¹¹⁷ http://online.wsj.com/public/resources/documents/print/WSJ_-A008-20171109.pdf

κράτη, έχει, εκτός από στρατιωτικές, και οικονομικές πλευρές. Ο υπουργός Ισραελ Κάιτς, σημαίνον στέλεχος της κυβέρνησης Νετανιάχου, οραματίζεται την αναβίωση της σιδηροδρομικής γραμμής της Χειζάζ, η οποία θα ενώνει το λιμάνι της Χάιφα με την Ιορδανία και τη Σαουδική Αραβία.¹¹⁸ Το επενδυτικό αυτό σχέδιο είναι ενδεικτικό του οράματος για εμπέδωση της συνεργασίας του Ισραήλ με αραβικά κράτη, η οποία θα αποτελέσει ανάχωμα στις ιρανικές φιλοδοξίες. Οι αστάθμητοι παράγοντες όμως δεν επιτρέπουν την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σχετικά με την πορεία της προσέγγισης. Η ακατάπαυστη και σε πολλές περιπτώσεις παράτολμη δράση του διαδόχου Μοχάμεντ Μπιν Σαλμάν στο εσωτερικό, για την παγίωση της κυριαρχίας του, και στο εξωτερικό, για την επέκταση της επιρροής του σαουδαραβικού βασιλείου, προκαλεί ανησυχία τόσο σε αντιπάλους όσο και σε συμμάχους.¹¹⁹

4.5. Λιβύη

4.5.1. Διπλωματικές διεργασίες και εξελίξεις στα πεδία των συγκρούσεων

Ρευστές συμμαχίες, πολιτικές αντιπαραθέσεις, σποραδικές συγκρούσεις μεταξύ των πολυάριθμων ένοπλων ομάδων και παρεμβάσεις εξωτερικών δυνάμεων εξακολουθούν να αποτελούν τα κύρια χαρακτηριστικά της πολιτικής πραγματικότητας στη Λιβύη, ενώ οξύνεται το προσφυγικό και μεταναστευτικό πρόβλημα. Κατά την περίοδο των δύο τελευταίων μηνών παρατηρήθηκε μια εντατικοποίηση των διπλωματικών διεργασιών για την εξεύρεση πολιτικής λύσης. Ενόψει της ημερομηνίας-ορόσημο της 17^{ης} Δεκεμβρίου – όταν έληξε τυπικά η περίοδος ισχύος της Συμφωνίας του Σχिरάτ – το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ έσπευσε να ανακοινώσει ότι η συμφωνία θα εξακολουθήσει να είναι σε ισχύ και να αποτελεί το μοναδικό πλαίσιο για την υπέρβαση του πολιτικού αδιεξόδου.¹²⁰ Ο ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ Γκασάν Σαλαμέ προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ των δυο κύριων πολιτικών παρατάξεων στη χώρα στην παρούσα

¹¹⁸<https://www.theglobeandmail.com/news/world/israeli-minister-eyeing-pm-job-seeks-to-form-anti-iran-axis-with-sunni-powers/article37328963/>

¹¹⁹ <http://foreignpolicy.com/2017/11/16/israel-isnt-going-to-fight-saudi-arabias-wars/>.

¹²⁰ <https://www.un.org/press/en/2017/sc13120.doc.htm>.

συγκυρία: της αποκαλούμενης «Κυβέρνησης της Τρίπολης», που περιλαμβάνει την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας και το Ανώτατο Συμβούλιο του Κράτους, και της παράταξης του Χαλίφα Χαφτάρ, επικεφαλής του Λιβυκού Εθνικού Στρατού, που υποστηρίζεται από την «Βουλή των Αντιπροσώπων», με έδρα το Τομπρούκ.

Ο Σαλαμέ κατάφερε σε πρώτη φάση να αποσπάσει και από τις δυο πλευρές μία συμφωνία επί της αρχής για το Σχέδιο Δράσης που επεξεργάζεται, το οποίο προβλέπει την τροποποίηση της Λιβυκής Πολιτικής Συμφωνίας του Σχιράτ και την προετοιμασία για σύγκληση Εθνικής Διάσκεψης τον Φεβρουάριο του 2018.¹²¹ Στην Διάσκεψη αναμένεται να ληφθεί απόφαση σχετικά με την διενέργεια δημοψηφίσματος για την εκπόνηση Συντάγματος, καθώς και βουλευτικών και προεδρικών εκλογών εντός του επόμενου έτους. Ο ειδικός απεσταλμένος του ΟΗΕ έχει θέσει μία σειρά από όρους προκειμένου να προχωρήσει το φιλόδοξο σχέδιό του στο επόμενο στάδιο.¹²² Η Ανώτατη Εθνική Εκλογική Επιτροπή, που ελέγχεται από την κυβέρνηση της Τρίπολης, έχει ήδη ξεκινήσει την επίβλεψη της διαδικασίας καταγραφής των εκλογών. Η προοπτική διεξαγωγής εκλογών εντός του 2018 επανέφερε στο προσκήνιο τον γιο του έκπτωτου Λίβυου ηγέτη, Σαΐφ αλ-Ισλάμ Καντάφι, ο οποίος δήλωσε ότι θα είναι υποψήφιος.¹²³

Εντούτοις, η εξασφάλιση της ισορροπίας μεταξύ των πόλων εξουσίας μέσω της αναθεώρησης της συμφωνίας αποτελεί ένα πολύ δύσκολο εγχείρημα και ιδιαίτερα κρίσιμες θεωρούνται οι προβλέψεις της τροποποίησης σχετικά με το ζήτημα του πολιτικού ελέγχου των ένοπλων δυνάμεων. Ο Χαφτάρ φέρεται να επιθυμεί να έχει θέση στο τριμελές Προεδρικό Συμβούλιο που θα σχηματιστεί και να διατηρήσει παράλληλα τον ρόλο του ως επικεφαλής του Λιβυκού Εθνικού Στρατού – προοπτική που δύσκολα θα γίνει αποδεκτή από τους πολιτικούς του αντιπάλους. Εντωμεταξύ, παρά το γεγονός ότι όλες οι πλευρές έχουν δηλώσει ότι επιθυμούν τη διενέργεια εκλογών, οι λεπτομέρειες της διεξαγωγής τους είναι αυτές

¹²¹<https://www.reuters.com/article/us-libya-security-politics/members-of-libyan-parliament-signal-backing-for-u-n-transition-proposals-idUSKBN1DL230>.

¹²²<https://www.libyaherald.com/2017/12/04/libyan-elections-will-be-held-in-2018-only-if-conditions-are-right-salame/>.

¹²³ Εκτιμάται ότι θα έχει την υποστήριξη των φυλών που είχαν ευνοηθεί από τον Μουαμάρ Καντάφι κατά την περίοδο της κυριαρχίας του, <https://www.theguardian.com/world/2017/dec/06/saif-gaddafi-libya-politics-son-muammar>.

που θα κρίνουν το αν θα έχουμε την επανάληψη του φαινομένου της μη-αναγνώρισης του αποτελέσματος τους. Οι πρώτες αντιδράσεις προήλθαν από πολίτες που πρόσκεινται πολιτικά στον Χαφτάρ, οι οποίοι προκάλεσαν επεισόδια σε εκλογικά τμήματα όπου διεξάγονταν η διαδικασία συμπλήρωσης των εκλογικών καταλόγων από την Ανώτατη Εθνική Εκλογική Επιτροπή. Η πολιτική ένταση κλιμακώθηκε στις 17 Δεκεμβρίου, όταν ο Στρατάρχης Χαφτάρ δήλωσε ότι θεωρεί τη συμφωνία του Σχιράτ ξεπερασμένη, ότι δεν αποδέχεται την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας και είναι έτοιμος να ακολουθήσει την «βούληση του λαού». Επεσήμανε, επίσης, ότι η υπομονή των Λίβυων πολιτών έχει εξαντληθεί και ότι η χώρα εισέρχεται σε μια «επικίνδυνη φάση».¹²⁴

Υπό τις υπάρχουσες συνθήκες δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο στρατιωτικής επιχείρησης του Λιβυκού Εθνικού Στρατού σε περιοχές που βρίσκονται υπό τον έλεγχο δυνάμεων που συνδέονται με την «κυβέρνηση της Τρίπολης». Αν και η πρόσφατη εξασφάλιση διπλωματικής αναγνώρισης από Δυτικά κράτη (Γαλλία, Ιταλία) και η αποδοχή επί της αρχής του Σχεδίου Δράσης του ΟΗΕ αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες για την άμεση ανάληψη στρατιωτικής δράσης – καθώς ο Χαφτάρ δεν θα επιθυμούσε να εμφανιστεί ως ο αποκλειστικός υπαίτιος της αποτυχίας της εν εξελίξει ειρηνευτικής διαδικασίας – οι πρόσφατες δηλώσεις του ενισχύουν τις πιθανότητες κλιμάκωσης των συγκρούσεων. Στην παρούσα φάση ο επικεφαλής του Λιβυκού Εθνικού Στρατού αναζητά συμμάχους στα δυτικά προκειμένου να επεκτείνει τον έλεγχό του. Οι ανταγωνισμοί, οι αντιπαραθέσεις και οι διασπάσεις των πολυάριθμων πολιτοφυλακών που ελέγχουν διαφορετικές περιοχές στην Τριπολιτανία δημιουργούν ιδανικές συνθήκες για την εξεύρεση συμμάχων. Για παράδειγμα, στην πόλη Μισράτα, όπου εδρεύουν οι ισχυρότερες ισλαμιστικές ομάδες στην δυτική Λιβύη, έχουν ενταθεί οι φατριασμοί. Η πρόσφατη δολοφονία του δημάρχου της πόλης, μετά την επιστροφή του από ταξίδι στην Τουρκία,¹²⁵ ενδέχεται να

¹²⁴<http://www.aljazeera.com/news/2017/12/haftar-libya-backed-government-mandate-obsolete-171218064242570.html>.

¹²⁵ <http://www.bbc.com/news/world-africa-42395678>.

πυροδοτήσει συγκρούσεις και χάος στην τρίτη μεγαλύτερη πόλη της χώρας, με ευνοούμενη την παράταξη του Χαφτάρ.

Εν τω μεταξύ, στα πεδία των συγκρούσεων στα ανατολικά, οι δυνάμεις του Χαφτάρ εξακολουθούν να ελέγχουν το μεγαλύτερο τμήμα της Κυρηναϊκής. Παρά την ολοκλήρωση της κατάληψης της Βεγγάζης στις αρχές Νοεμβρίου, σποραδικές συγκρούσεις λαμβάνουν χώρα στην πόλη και ορισμένα προάστια εξακολουθούν να είναι υπό τον έλεγχο μαχητών της οργάνωσης Ανσάρ αλ-Σαρία. Παράλληλα, συνεχίζεται η πολιορκία της πόλης Ντέρνα, η οποία ελέγχεται *de facto* από οργανώσεις που συνδέονται με το ισλαμιστικό-τζικαντιστικό κίνημα.

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι η ανάλυση της κατάστασης στη Λιβύη δεν μπορεί να περιορίζεται στην απλουστευτική απεικόνιση του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο «κυβερνήσεων». Κατά πρώτο λόγο, η συνοχή των παρατάξεων δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως δεδομένη, ιδιαίτερα όσον αφορά τον συνασπισμό των δυνάμεων της Τριπολιτανίας, όπου τοπικοί και φυλετικοί ανταγωνισμοί όπως και τα μικροσυμφέροντα των πολεμαρχών προκαλούν διαρκείς μεταβολές των συμμαχιών και των πολιτικών ισορροπιών. Οι πολιτοφυλακές του Ζιντάν και της Μισράτα, για παράδειγμα, αποτελούν αυτόνομους δρώντες στο λιβυκό πεδίο και η στάση τους θα διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο για την κεντρική διαμάχη της «κυβέρνησης της Τρίπολης» με τον Χαφτάρ. Δεν θα πρέπει να αποκλείεται επίσης το ενδεχόμενο δυναμικότερης επανεμφάνισης οργανώσεων που συνδέονται με το αυτοαποκαλούμενο Ισλαμικό Κράτος, εφόσον τους προηγούμενους μήνες παρατηρήθηκε ανασυγκρότηση τζικαντιστικών ομάδων σε περιοχές της κεντρικής Λιβύης. Επιπρόσθετα, οι μη-αραβικές φυλές (Τουαρέγκ, Αμαζίγκ, Τέμπου) διαμορφώνουν ένα ακόμη πιο πολύπλοκο στρατηγικό πλαίσιο σε συγκεκριμένες εδαφικές ζώνες – ιδιαίτερα στις νότιες επαρχίες, καθώς ανταγωνίζονται με τις αραβικές φυλές και έχουν διαφορετικές βλέψεις σχετικά με το πολιτικό μέλλον της χώρας. Οι Τουαρέγκ και οι Αμαζίγκ συγκρότησαν

πρόσφατα έναν πολιτικό σχηματισμό προκειμένου να συμμετάσχουν στις επόμενες εκλογές.¹²⁶

Συνοψίζοντας, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η Λιβύη βρίσκεται σε κρίσιμη καμπή όσον αφορά στις απόπειρες επίτευξης συμβιβασμού. Οι στόχοι τού Σχεδίου Δράσης του ΟΗΕ είναι ιδιαίτερα φιλόδοξοι και οι πιθανότητες εκτροπής της ειρηνευτικής διαδικασίας υψηλές. Η πλευρά του Χαφτάρ, αφού κέρδισε διπλωματική αναγνώριση εμφανιζόμενη ως η βασική αντι-ισλαμιστική δύναμη στη Λιβύη, βολιδοσκοπεί πιθανούς συμμάχους στην Τριπολιτανία, προκειμένου να αποκτήσει ερείσματα για μία μελλοντική επιχείρηση εναντίον της πρωτεύουσας.

4.5.2. Η δράση εξωτερικών παραγόντων στη Λιβύη

Αναφορικά με το ρόλο των εξωτερικών δυνάμεων στο λιβυκό ζήτημα, η απροθυμία της διοίκησης Τράμπ να εμπλακεί ενεργά στις πολιτικές διεργασίες και τα αντικρουόμενα συμφέροντα των ευρωπαϊκών κρατών, καθιστούν δυσκολότερη την επίτευξη λύσης μέσω της διαδικασίας του ΟΗΕ, ενώ δημιουργούν ταυτόχρονα τις προϋποθέσεις για δυναμικότερη διείσδυση της Ρωσίας, της Αιγύπτου και των ΗΑΕ στη χώρα. Σε διπλωματικό επίπεδο, ο υπουργός Εξωτερικών Ρεξ Τίλερσον δήλωσε, έπειτα από συνάντηση που είχε με τον πρωθυπουργό της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας Φάγιεζ αλ-Σαράζ, ότι οι ΗΠΑ παραμένουν προσηλωμένες στη Συμφωνία του Σχιράτ και ότι κάθε απόπειρα να παρακαμφθεί η ειρηνευτική διαδικασία υπό τον ΟΗΕ θα προκαλέσει αποσταθεροποίηση.¹²⁷ Εν τω μεταξύ, η αμερικανική πολεμική αεροπορία πραγματοποίησε νέες επιθέσεις στο πλαίσιο των επιχειρήσεων εναντίον παραφυάδων του αυτοαποκαλούμενου Ισλαμικού Κράτους. Σε συνεργασία και συντονισμό με την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας, μη επανδρωμένα αεροσκάφη βομβάρδισαν θέσεις του Ισλαμικού Κράτους στην κεντρική Λιβύη, στην περιοχή

¹²⁶ <https://www.libyaobserver.ly/inbrief/libya%E2%80%99s-tuareg-and-amazigh-form-new-political-party>.

¹²⁷ <https://www.reuters.com/article/us-usa-libya/u-s-remains-committed-to-libyan-political-agreement-state-department-idUSKBN1DV5P3>.

της Φουκάχα.¹²⁸ Από το 2015, οι ΗΠΑ έχουν πραγματοποιήσει τουλάχιστον τέσσερις επιχειρήσεις στην λιβυκή επικράτεια.

Η Ρωσία, από την πλευρά της, επιδιώκει να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια ειρηνικής διευθέτησης της κρίσης. Στις 12 Δεκεμβρίου ο Ρώσος Υπουργός Εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ φιλοξένησε στη Μόσχα τον Υπουργό Εξωτερικών της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας. Κατά την διάρκεια της συνάντησης ο Λαβρόφ επανέλαβε ότι η χώρα του υποστηρίζει τον εθνικό διάλογο στη Λιβύη. Αν και διατηρεί στενότερη σχέση με τον Στρατάρχη Χαφτάρ, η Ρωσία έχει πραγματοποιήσει το τελευταίο διάστημα ανοίγματα προς όλες τις πλευρές προκειμένου να αυξήσει την επιρροή της στη διαδικασία εθνικής συμφιλίωσης. Σύμφωνα με τον Λεβ Ντένγκοφ – επικεφαλής της *Ρωσικής Ομάδας Επαφής με τη Λιβύη*, βασικού εργαλείου πολιτικής για τα λιβυκά ζητήματα – η χώρα αποτελεί ένα «ζωτικής στρατηγικής σημασίας σημείο για την Αφρική, τη Μέση Ανατολή, την Ευρώπη και την Ευρασία».¹²⁹ Ο Ντένγκοφ αρνήθηκε ότι η Ρωσία παρέχει άμεση στρατιωτική υποστήριξη στον Λιβυκό Εθνικό Στρατό του Χαφτάρ.¹³⁰ Αναλυτές εκτιμούν ότι έπειτα από την επίτευξη των ρωσικών στόχων στον συριακό πόλεμο και την ανακοίνωση του Προέδρου Πούτιν περί ολοκλήρωσης της αποστολής στη Συρία, η Μόσχα θα εστιάσει την προσοχή της στη Λιβύη.¹³¹

Στις αρχές Δεκεμβρίου, ο Αιγύπτιος πρόεδρος Αλ-Σίσι φιλοξένησε τον ειδικό απεσταλμένο του ΟΗΕ Γκασάν Σαλαμέ και τον Χαλίφα Χαφτάρ στο Κάιρο, προκειμένου να συζητήσουν τους όρους εφαρμογής του Σχεδίου Δράσης. Η αιγυπτιακή κυβέρνηση επιθυμεί, μέσω της παρέμβασης στα λιβυκά ζητήματα, να ανακτήσει το κύρος της Αιγύπτου ως περιφερειακής δύναμης στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής και να εμφανιστεί η χώρα του ως προπύργιο της αντι-ισλαμιστικής δράσης. Η Αίγυπτος, η οποία αποτελεί μαζί

¹²⁸<https://english.alarabiya.net/en/News/north-africa/2017/11/22/US-carries-out-air-strikes-against-ISIS-in-Libya.html>.

¹²⁹ <https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/12/russia-well-round-relations-libya-lev-dengov.html>.

¹³⁰ Εκτίμηση που ενισχύθηκε έπειτα από την παρουσία στελεχών των ρωσικών ειδικών δυνάμεων σε αεροπορική βάση της δυτικής Αιγύπτου τον περασμένο Μάρτιο.

¹³¹ <http://www.newsweek.com/russia-claim-victory-syria-war-moscow-has-eye-libya-crisis-746069>.

με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα τον σημαντικότερο υποστηρικτή του Λιβυκού Εθνικού Στρατού του Χαλίφα Χαφτάρ εναντίον των ισλαμιστικών ένοπλων ομάδων, επηρεάζει με πολλούς τρόπους τη διαμόρφωση των συσχετισμών ισχύος στη Λιβύη. Για παράδειγμα, η συμμετοχή της στον αποκλεισμό του Κατάρ, μαζί με την Σαουδική Αραβία, τα ΗΑΕ και το Μπαχρέιν, έχει επιφέρει τη μείωση της υποστήριξης της Ντόχα προς τις ισλαμιστικές πολιτοφυλακές της Μισράτα και της Τρίπολης. Ως αποτέλεσμα, έχουν προκληθεί εσωτερικές έριδες στις εν λόγω ομάδες και δημιουργούνται ευκαιρίες για την συγκρότηση νέων συμμαχιών του Καΐρου με μη-ισλαμιστικούς παράγοντες της περιοχής.

Τέλος, ως προς τον ρόλο των ευρωπαϊκών Δυνάμεων στο λιβυκό πεδίο, σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η συγκρότηση κοινού κέντρου επιχειρήσεων της Κυβέρνησης Εθνικής Συμφωνίας της Τρίπολης με την Ιταλία για την αντιμετώπιση του προσφυγικού και μεταναστευτικού ζητήματος. Η συμφωνία που ολοκληρώθηκε κατά τη συνάντηση του Σαράζ με τον Ιταλό Υπουργό Εσωτερικών, Μάρκο Μινίτι, προβλέπει ότι στη νέα δομή θα συμμετέχουν και θα συνεργάζονται οι υπηρεσίες πληροφοριών, οι ακτοφυλακές, οι δικαστικές αρχές και άλλοι παράγοντες των δύο χωρών.¹³² Η Ιταλία και η Γαλλία αποτελούν τους σημαντικότερους ευρωπαίους παίκτες στη Λιβύη, με την πρώτη να εστιάζει στο μεταναστευτικό ζήτημα και να υποστηρίζει την Κυβέρνηση Εθνικής Συμφωνίας και την δεύτερη, με προτεραιότητα την καταπολέμηση της ισλαμιστικής τρομοκρατίας, να στηρίζει εμμέσως τις δυνάμεις του Χαφτάρ. Κανείς βέβαια δεν μπορεί να παραγνωρίσει και τις οικονομικές προοπτικές που παρουσιάζει η περιοχή, με τις ευρωπαϊκές εταιρίες να έχουν ήδη ενεργή παρουσία. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η γερμανική Ζίμενς, η οποία υπέγραψε συμφωνία με την κυβέρνηση της Τρίπολης για την κατασκευή δύο εργοστασίων παραγωγής ενέργειας.¹³³

¹³² <https://www.alaraby.co.uk/english/news/2017/12/10/libya-italy-to-join-forces-against-people-traffickers>.

¹³³ <https://uk.reuters.com/article/uk-siemens-libya/siemens-returns-to-libya-with-700-million-euro-power-deals-idUKKBN1E514N>.

5. ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ

5.1. Κυπριακή Δημοκρατία

Η εξωτερική πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΚΔ) το 2017 συνολικά αποτιμάται θετικά. Η Κυπριακή Δημοκρατία ενίσχυσε τις σχέσεις της με το Ισραήλ και τον Αραβικό κόσμο και προσπάθησε να αναβαθμίσει τις σχέσεις της με τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.¹³⁴ Η παρουσία και δραστηριοποίηση της ΚΔ στους διεθνείς οργανισμούς την αναδεικνύουν ως πυλώνα σταθερότητας στην Νοτιοανατολική Μεσόγειο.¹³⁵ Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η επανεκλογή της ΚΔ στο Συμβούλιο του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού (Κατηγορία C), για το διάστημα 2018-2019.¹³⁶ Επίσης, και στις Συνόδους των Επτά Μεσογειακών Κρατών Μελών της ΕΕ (MED7), η ΚΔ προσπαθεί να προωθήσει την ατζέντα των θεμάτων της εξωτερικής της πολιτικής.

5.1.1. Ευρωπαϊκές συνεργασίες

Η ΚΔ, στις 13.11.2017, συνυπέγραψε την «Κοινή Γνωστοποίηση» για την δημιουργία της PESCO μαζί με άλλα 22 κράτη-μέλη που επιθυμούν να προχωρήσουν στον πρώτο πυρήνα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας. Στις 11 Δεκεμβρίου 2017 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε την θεσμοθέτηση της PESCO.¹³⁷ Η απόφαση του Συμβουλίου μεταξύ άλλων καθορίζει τα συμμετέχοντα κράτη, 25 ως σήμερα, τις κοινές υποχρεώσεις, καθώς και τον κατάλογο των έργων που θα αναπτυχθούν στο πλαίσιο της PESCO.¹³⁸

Σημαντική συνέπεια αυτής της εξέλιξης είναι και η προοπτική αναβάθμισης των βάσεων στις περιοχές Ζύγι και Πάφο. Οι Γάλλοι φαίνεται να ενδιαφέρονται για

¹³⁴ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/469766/ypex-ston-f-axiopistos-etairoi-i-kypros>.

¹³⁵ <https://www.facebook.com/CyprusMFA/posts/1410623605715647>.

¹³⁶ <https://www.facebook.com/CyprusMFA/posts/1405274056250602>.

¹³⁷ Στην PESCO συμμετέχουν όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, εκτός από τρεις χώρες (Δανία, Μάλτα και Ηνωμένο Βασίλειο).

¹³⁸ <http://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/11/13/defence-cooperation-23-member-states-sign-joint-notification-on-pesco/>,
<http://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2017/12/11/defence-cooperation-pesco-25-member-states-participating/>,

την αναβάθμιση της ναυτικής βάσης Ζυγίου, με δυνατότητα ελλιμενισμού γαλλικών σκαφών, ενώ για την προβλεπόμενη αναβάθμιση στην αεροπορική βάση στην Πάφο, έχει επιδείξει ενδιαφέρον, πέραν της Γαλλίας, και η Γερμανία.¹³⁹ Άλλωστε, στη συνάντηση Μακρόν-Αναστασιάδη (06.11.2017), εκτός από την ειδική αναφορά στην οικονομική συνεργασία των δύο χωρών και στην δραστηριοποίηση της TOTAL στην κυπριακή ΑΟΖ, συζητήθηκε και η περαιτέρω προώθηση της στρατηγικής σχέσης των δυο χωρών στους τομείς της ασφάλειας, της άμυνας, της ενέργειας, της οικονομίας, του τουρισμού, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού.¹⁴⁰ Σημειώνεται πως οι Ένοπλες Δυνάμεις της Γαλλίας διευκολύνονται τόσο από τη ναυτική βάση στο Μαρί, όσο και από την αεροπορική βάση στην Πάφο.¹⁴¹ Τέλος, δεν πρέπει να λησμονείται ότι η Κυπριακή Δημοκρατία θα κληθεί να διαπραγματευθεί με το Ηνωμένο Βασίλειο θέματα που αφορούν τις δύο βάσεις και το ραντάρ στο Τρόδος εν όψει Brexit.

5.1.2. Συνεργασία με Αίγυπτο

Στις 20 Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά η επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο του Προέδρου της Αιγύπτου, Αμπνιέλ Φατάχ Αλ Σίσι. Κατά την συνάντηση επαναβεβαιώθηκε η σημασία των σχέσεων των δύο κρατών και η πολυεπίπεδη συνεργασία που έχει αναπτυχθεί όλα αυτά τα χρόνια, η οποία «επεκτείνεται και στις από κοινού δράσεις μέσα στα πλαίσια διεθνών οργανισμών».¹⁴²

Στην Κοινή Διακήρυξη, μετά την 5η τριμερή σύνοδο κορυφής Κύπρου - Αιγύπτου - Ελλάδος στη Λευκωσία (21.11.2017), συμφωνήθηκε η ενίσχυση της τριμερούς συνεργασίας σε μία σειρά τομέων, όπως της ενέργειας, της μετανάστευσης, κ.ά. Επίσης, συμφωνήθηκε η εντατικοποίηση των προσπάθειών για την αντιμετώπιση των περιφερειακών προκλήσεων, η καταπολέμηση της τρομοκρατίας σε όλες τις

¹³⁹ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/451820/stratigkos-rolos-kyproy-stin-amyna-tis-ee>.

¹⁴⁰ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/450892/ptd-makron-peraitero-enischysi-se-amyna-kai-energia>.

¹⁴¹ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/450991/oi-glloi-sti-naftiki-basi>.

¹⁴² <https://www.facebook.com/NicosAnastasiades/posts/1659506967446218>.

μορφές και τις εκδηλώσεις της, η αύξηση της ανταλλαγής πληροφοριών, όπως και η προώθηση της περιφερειακής ασφάλειας.¹⁴³

Τέλος, στις 19.12.2017 πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία η τριμερής συνάντηση Ελλάδος-Κύπρου-Αιγύπτου για θέματα διασποράς, με τη συμμετοχή των αρμοδίων Υπουργών. Στο πλαίσιο της συνάντησης, υπεγράφη πρωτόκολλο συνεργασίας.¹⁴⁴

5.1.3. Συνεργασίες στη Μέση Ανατολή

Η εμπάθυση των τριμερών συνεργασιών έχει καταστεί βασικός πυλώνας της εξωτερικής πολιτικής της Κυπριακής Δημοκρατίας.¹⁴⁵ Με την Αίγυπτο έχουν πραγματοποιηθεί σε επίπεδο αρχηγών κυβερνήσεων πέντε Σύνοδοι Κορυφής. Με το Ισραήλ πραγματοποιήθηκαν τρεις, ενώ η τέταρτη Σύνοδος αναμένεται στη Λευκωσία, στις 8 Ιανουαρίου. Με την Ιορδανία η πρώτη σε επίπεδο αρχηγών κυβερνήσεων θα γίνει στη Λευκωσία στις 16 Ιανουαρίου. Ως προς τον Λίβανο, έχει ήδη πραγματοποιηθεί συνάντηση σε επίπεδο υπουργών Εξωτερικών, αλλά η πολιτική κατάσταση στη χώρα δυσχεραίνει την περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεων.

Σε αυτές έρχονται να προστεθούν οι προσπάθειες της κυβέρνησης για διεύρυνση των σχέσεων Κύπρου με τις χώρες του Κόλπου.¹⁴⁶ Στο πλαίσιο της δημοσιογραφικής διάσκεψης για την 2η Τριμερή Συνάντηση των Προέδρων των Κοινοβουλίων Κύπρου, Ελλάδας και Ισραήλ, που πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο, ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, Δημήτριος Συλλούρης, αναφέρθηκε σε πρωτοβουλία της ΚΔ για τη δημιουργία ομάδας μικρών κρατών της Μέσης Ανατολής,

¹⁴³

<https://www.pio.gov.cy/moi/pio/pio2013.nsf/All/D5A706294139C3B3C22581DF004E38D7?OpenDocument&L=E>.

¹⁴⁴

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2082304178664810&id=1381462475415654.

¹⁴⁵ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/467251/episkepsi-anastasiadi-sti-s-arabia-me-to-neo-etos>.

¹⁴⁶ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/467251/episkepsi-anastasiadi-sti-s-arabia-me-to-neo-etos>.

που εκδηλώθηκε σε διάρκεια επίσκεψης στο Κουβέιτ. Οι επερχόμενες συζητήσεις θα καθορίσουν την πορεία της εξέλιξης τούτης της πρωτοβουλίας της ΚΔ.¹⁴⁷

5.1.4. Κυπριακό

Οι εξελίξεις στο Κυπριακό έχουν «παγώσει» λόγω των Προεδρικών εκλογών στις ελεύθερες περιοχές της ΚΔ, αλλά και «βουλευτικών» στα κατεχόμενα. Παρ' όλα αυτά, η Τ/Κ πλευρά θέτει ως όρο πριν προσέλθει σε νέο γύρο συνομιλιών, τον προκαθορισμό του στάτους των Τουρκοκυπρίων σε περίπτωση αποτυχίας των συνομιλιών, αποσκοπώντας, έτσι, σε διεθνή αναγνώριση.¹⁴⁸ Επιπλέον, διαφαίνεται προσπάθεια του κατοχικού καθεστώτος να ανακινήσει το θέμα των Βαρωσίων. Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφερθεί η καταγγελία για αύξηση τόσο του πληθυσμού αλλά και των ψηφίζόντων στα κατεχόμενα, με τον πληθυσμό να υπολογίζεται στους 230.747, από τους οποίους οι 188.688 έχουν δικαίωμα ψήφου.¹⁴⁹

Βρετανία και Τουρκία παραμένουν πλήρως ευθυγραμμισμένες στο ζήτημα της «λύσης» του Κυπριακού, όπως προκύπτει από τις συναντήσεις Γιλντιρίμ-Μέη, αλλά και από την «διακοινοβουλευτική επιτροπή για την ΤΔΒΚ» στη Βουλή των Λόρδων.¹⁵⁰ Ωστόσο, η επίσκεψη του Προέδρου του Ευρωκοινοβουλίου Αντόνιο Ταγιάνι στη Λευκωσία (8.12.2017), επιβεβαίωσε τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ώστε να τεθεί τέλος στη στρατιωτική κατοχή από πλευράς Τουρκίας.¹⁵¹ Ακόμη, ο πρόεδρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Κύπρο, Στανισλάβ Οσάτσι, δηλώνει ότι η στάση της Ρωσίας δεν έχει αλλάξει ως προς το σύστημα εξωτερικών

¹⁴⁷ «Πρωτοβουλία δημιουργίας “ομάδας μικρών κρατών της Μέσης Ανατολής” αναλαμβάνει ο Συλλογής», <http://mignatiou.com/2017/11/protovoulia-dimiourgias-omadas-mikron-kraton-tis-mesis-anatolis-analamvani-o-sillouris/>.

¹⁴⁸ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/449204/nami-prota-diethnis-anagorisi-kai-meta-diethnis-diaskepsi>.

¹⁴⁹ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/459393/kypriako-epi-topoy-trochadin>.

¹⁵⁰ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/458990/stin-idia-eftheia-kinoyntai-londino-kai-aggyra>.

¹⁵¹ <http://www.sigmalive.com/news/474601/tagiani-na-tethei-telos-stin-stratitotiki-katoxi-apo-tourkia>.

εγγυήσεων που αποτελεί αναχρονισμό, αλλά και την παρουσία ξένων στρατευμάτων που δε συμβάλλει στη σταθερότητα.¹⁵²

5.1.5. Κατεχόμενα

Σε προεκλογικό κλίμα κινείται και η κυβέρνηση του ψευδοκράτους, η οποία, αφενός επισπεύδει τη διαδικασία παραχώρησης «υπηκοοτήτων», αφετέρου μοιράζει τεμάχια Ε/Κ γης στους μελλοντικούς ψηφοφόρους. Την τελευταία δεκαετία ο πληθυσμός καταγράφει, κατά μέσο όρο, μία αύξηση της τάξης των 19 ατόμων ημερησίως, που σημαίνει ότι τα τελευταία 10 χρόνια ο πληθυσμός αυξήθηκε κατά 68.000.¹⁵³

Τέλος, ενώ οι συνομιλίες κινούνται στη βάση της αποχώρησης των κατοκικών στρατευμάτων, ο στρατός κατοχής εισάγει νέους τύπους πυροβόλων όπλων. Παράλληλα έχει εγερθεί ζήτημα και με τη διάθεση στρατιωτικού υλικού από τη Γερμανία στην Τουρκία που καταλήγει στον τουρκικό κατοκικό στρατό, όπως προκύπτει από τη δημοσίευση φωτογραφιών από τις «φιέστες» της επετείου της παράνομης ανακήρυξης του Ψευδοκράτους.¹⁵⁴

Ένα άλλο ανησυχητικό στοιχείο είναι η εμπιστοσύνη που δείχνει η κοινή γνώμη στον κατοκικό στρατό ως τον πιο αξιόπιστο θεσμό, και στον Μουσταφά Ακιντζί, ως τον μόνο που ξεχωρίζει από το σύνολο των πολιτικών ηγετών.¹⁵⁵ Εν τω μεταξύ η ισλαμοποίηση της κατεχόμενης Κύπρου προχωρεί με γοργούς ρυθμούς, μέσω της εκπαίδευσης, αλλά και της ανέγερσης τζαμιών, γεγονός που διχάζει τους Τ/Κ.¹⁵⁶ Όλα

¹⁵² <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/469486/rosos-presbis-to-s-a-na-engyatai-ti-lysi>.

¹⁵³ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/452722/katechomena-dorizoyn-klemmeni-g-kai-ypikootites>, <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/456263/katechomena-afxisi-plithysmoy-kata-68-000-mesa-se-10-chronia>.

¹⁵⁴ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/kypros/o-katoxikos-stratos-eisagei-neo-toyrkiko-pyrobolo-oplo>, «Στρατιωτικό υλικό που έδωσαν οι Γερμανοί στην Τουρκία καταλήγει στα κατεχόμενα» <http://mignatiou.com/2017/11/stratitotiko-iliko-pou-edosan-i-germani-stin-tourkia-kataligi-sta-katechomena>.

¹⁵⁵ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/450995/empistevontai-mono-ton-strato-sta-katechomena>.

¹⁵⁶ <http://www.foxnews.com/world/2017/11/14/turkish-cypriots-split-over-islams-rise-in-northern-cyprus.html>.

αυτά εν μέσω πληροφοριών για οικονομική και επιχειρηματική δραστηριότητα τόσο του Έρντογαν όσο και φίλων του στα κατεχόμενα. Στο προαναφερθέν δίκτυο συμμετέχουν μόνο έποικοι, καθώς, όπως έχει πολλές φορές αναφέρει, «δεν εμπιστεύεται τους Τουρκοκύπριους».¹⁵⁷

5.1.6. Ενέργεια

Οι ενεργειακοί σχεδιασμοί προχωρούν σε συνεργασία με τους εταίρους, είτε πρόκειται για κρατικές οντότητες είτε για ιδιωτικούς φορείς. Από τα σημαντικότερα γεγονότα, είναι η Τετραμερής Σύνοδος Υπουργών Ενέργειας Ελλάδος-Κύπρου-Ισραήλ-Ιταλίας που έγινε στη Λευκωσία, στις 5.12.2017. Στη διάρκεια της υπεγράφη Μνημόνιο Συναντίληψης μεταξύ των Κυβερνήσεων για την συνεργασία τους σε σχέση με τον αγωγό EastMed, παρουσία και του εκπροσώπου του Ευρωπαϊού Επιτρόπου για την Ενέργεια.

Η ΕΕ έχει χρηματοδοτήσει τις μέχρι τώρα μελέτες για τον υποθαλάσσιο αγωγό και αποτελεί εξέλιξη της κοινής δήλωσης που υπέγραψαν τον περασμένο Απρίλιο οι τέσσερις υπουργοί Ενέργειας. Ο χρόνος υλοποίησης υπολογίζεται στο 2025, ενώ οι τέσσερις εμπλεκόμενες χώρες κινούνται με γρήγορους ρυθμούς προς την υλοποίηση του έργου.¹⁵⁸ Η επόμενη τετραμερής σύνοδος των Υπουργών Ενέργειας ανακοινώθηκε ότι θα πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα.¹⁵⁹

Η συμμετοχή της Ιταλίας (και της ENI) δηλώνει την αποφασιστικότητα της Ιταλίας να συμβάλει στην υλοποίηση του EastMed.¹⁶⁰ Κατά τον υπουργό Ενέργειας, Γιώργο Λακκοτρύπη, εξετάζονται τρεις επιλογές για την εξαγωγή φυσικού αερίου από την Αίγυπτο: η πρώτη, απευθείας στο δεύτερο τερματικό υγροποίησης της Αιγύπτου, που διαχειρίζεται η Shell στο Ικού, η δεύτερη, με κατεύθυνση στο άλλο τερματικό,

¹⁵⁷ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/455550/biznes-ekat-sta-katechomena-apo-tin-oikogneia-erntogn>.

¹⁵⁸ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/oikonomiki/oikonomia/idiaitera-antagonistikos-o-agogos-eastmed-mexri-to-2025>.

¹⁵⁹ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/461818/eastmed-ypogafes-ga-ton-meglytero-yposalassio-agg>.

¹⁶⁰ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/458243/oi-kiniseis-tis-lefkosias-diasfalizoyn-ton-agg-eastmed>.

στην Νταμιέττα, και η τρίτη επιλογή, η μεταφορά φυσικού αερίου προς το Πορτ Σαϊντ.¹⁶¹ Πάντως, οι Γενικοί Διευθυντές των υπουργείων Ενέργειας ΚΔ-Αιγύπτου είναι πολύ κοντά σε συμφωνία για τη διαμόρφωση του προσχεδίου της διακρατικής συμφωνίας για τη λειτουργία του υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου που θα συνδέει το κοίτασμα Αφροδίτη με τερματικό στην Αίγυπτο.¹⁶²

Η ιταλική ENI κινείται αποφασιστικά, ώστε να προχωρήσει η συνεργασία της Κύπρου με την Αίγυπτο για μεταφορά του φυσικού αερίου.¹⁶³ Στα τέλη Δεκεμβρίου προγραμματίζει δύο γεωτρήσεις στα οικόπεδα 3 και 6, ενώ τους επόμενους 12 μήνες θα υπάρξουν συνολικά 4-5 γεωτρήσεις, από την ENI, αλλά και από την Εχxon.¹⁶⁴ Τέλος, η επίσκεψη του υφυπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, Τζόναθαν Κόεν, στη Λευκωσία (1.12.2017) έθεσε επί τάπητος ζητήματα ασφάλειας και άμυνας. Οι τριμερείς συναντήσεις, η ενέργεια, αλλά και το γεγονός «ότι οι ΗΠΑ αναγνωρίζουν τον ρόλο της Κυπριακής Δημοκρατίας στην περιοχή ως παρόχου ασφάλειας»¹⁶⁵ αποτελούν ενδεικτικό του ενδιαφέροντος της υπερδύναμης για τις εξελίξεις στην περιοχή.

5.1.7. Άμυνα

Στη διάρκεια του διμήνου αυτού υπήρξε έντονη κινητικότητα σε διμερές και τριμερές επίπεδο με τις φίλιες χώρες της περιοχής. Στην αιζέντα της πρώτης τριμερούς συνάντησης των Υπουργών Άμυνας Κύπρου, Ελλάδας και Αιγύπτου, στη Λάρνακα (14.12.2017), ήταν η περιφερειακή συνεργασία σε θέματα ασφάλειας στην

¹⁶¹ <http://capital.sigmalive.com/story/12750560/blepei-stelexi-union-fenosa-gas-o-lakkotrupis-gia-tin-afroditi>.

¹⁶² http://www.sigmalive.com/news/energia/477935/oloklironetai-i-symfonia-gia-ton-agogo-kyproaigyptou?utm_source=SigmaliveNewsletter&utm_campaign=SigmaliveNewsletter20171224&utm_medium=email&utm_term=Newsletter20171224&utm_source=Sigmalive+Newsletter+List&utm_campaign=c82eaacc9-EMAIL_CAMPAIGN_2017_12_24&utm_medium=email&utm_term=0_7a688bfa0e-c82eaacc9-220129713.

¹⁶³ <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/458243/energiaki-proika-o-eastmed-ektopizei-ton-toyrkiko-agg>.

¹⁶⁴ <http://www.kathimerini.com.cy/gr/oikonomiki/oikonomia/me-ton-ceo-tis-eni-synantatai-o-proedros>; http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/en/safety-of-navigation/navigational-warnings/all-stations.

¹⁶⁵ <http://www.protothema.gr/politics/article/737235/asfaleia-kai-amuna-stin-atzeda-tis-sunadisis-tou-anastasiadi-koen/>.

Ανατολική Μεσόγειο, τόσο θαλάσσιας όσο και ενεργειακής, η αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, της παράνομης μετανάστευσης και των νέων ασύμμετρων απειλών. Λήφθηκαν επίσης αποφάσεις για ένα κοινό πρόγραμμα στρατιωτικής συνεργασίας στο πλαίσιο ασκήσεων και κοινής εκπαίδευσης, αλλά και η θεσμοθέτηση της Τριμερούς αυτής Συνάντησης, τουλάχιστον μία φορά το χρόνο. Στο πλαίσιο της συνάντησης, υπογράφηκε Συμφωνία μεταξύ Κύπρου και Αιγύπτου για συνεργασία σε θέματα σχετικά με την Έρευνα και Διάσωση, η οποία εντάσσεται στο γενικότερο στόχο του ΚΣΕΔ Λάρνακας για περαιτέρω ανάπτυξη της περιφερειακής συνεργασίας σε θέματα συναφή με την θαλάσσια ασφάλεια.¹⁶⁶

Σε ξεχωριστή συνάντηση των ομολόγων Υπουργών Άμυνας Αιγύπτου-ΚΔ (12.12.2017), οι συζητήσεις επικεντρώθηκαν στη στρατηγική κατάσταση ασφάλειας στη Μέση Ανατολή και υπεγράφη μνημόνιο συνεργασίας για αεροναυτική έρευνα και διάσωση. Σημειώνεται ότι πρόκειται για τη δεύτερη επίσημη επίσκεψη Υπουργού Άμυνας της Αιγύπτου από ίδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας. Οι δύο χώρες έχουν υπογράψει το 2015 αμυντική συμφωνία, ενώ το 2016 και 2017 έχουν υπογραφεί και υλοποιούνται ετήσια προγράμματα διμερούς στρατιωτικής συνεργασίας. Βαρύνουσας σημασίας είναι και η συμφωνία για χρήση από πλευράς Εθνικής Φρουράς, πεδίων βολής στη γειτονική χώρα.¹⁶⁷ Τέλος, στις 22 Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκε στην Κύπρο η διεθνής Άσκηση Έρευνας και Διάσωσης (Ε-Δ) με την ονομασία “CYPEGYP – 02/17” τη συμμετοχή αεροναυτικών δυνάμεων της Κυπριακής Δημοκρατίας και του εκπαιδευτικού πλοίου SHALATIN του Ναυτικού της Αιγύπτου. Στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού πλοίου της Αιγυπτιακής Σχολής Ναυτικών Δοκίμων στην Κύπρο, η άσκηση εντάχθηκε και στο πλαίσιο ανάπτυξης της συνεργασίας για αντιμετώπιση περιστατικών Έρευνας-Διάσωσης ή καταστάσεων

¹⁶⁶

<http://www.mod.gov.cy/mod/mod.nsf/All/1039C971E498AFFAC22581F600506D0C?OpenDocument>, <https://www.facebook.com/JrccLarnaca/posts/718554051663483>.

¹⁶⁷ «Στη Λευκωσία η πρώτη τριμερής Ελλάδα, Κύπρου, Αιγύπτου, για την Άμυνα» <http://mignatiou.com/2017/12/sti-lefkosia-i-proti-trimeris-ellada-kiprou-egiptou-gia-tin-amina/>, <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/465397/thalassia-epitirisi-symfonoyi-oi-ypam-kyproy-elladas-aigptoy>.

ανάγκης που δύναται να προκύψουν κατά τη διάρκεια δραστηριοτήτων εντός των ΑΟΖ των δύο χωρών.¹⁶⁸

Σε κοινή άσκηση προχώρησαν επίσης οι ισραηλινές και κυπριακές δυνάμεις με επίγεια και εναέρια μέσα στην Κύπρο (3-7.12.2017). Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη άσκηση που έχει πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα στην Κύπρο και δη στο πλαίσιο του ετήσιου προγράμματος στρατιωτικής συνεργασίας Κύπρου και Ισραήλ. Η συνδυασμένη άσκηση των Ενόπλων Δυνάμεων των δύο χωρών, περιελάμβανε τις ασκήσεις «ΝΙΚΟΚΛΗΣ-ΔΑΥΙΔ», «ΙΑΣΩΝ – 2/2017» και «ΟΝΗΣΙΛΟΣ-ΓΕΔΕΩΝ 2/2017».¹⁶⁹

Ως προς τις διμερείς σχέσεις με τον Λίβανο, ο υπουργός Άμυνας, Χριστόφορος Φωκαΐδης, είχε πραγματοποιήσει στις 30 Οκτωβρίου επίσημη επίσκεψη. Σε συνάντηση με τον Πρόεδρο του Λιβάνου, Mishel Aoun, και ακολούθως με τον Υπουργό Άμυνας, Yaacoub El Sarraf, υπεγράφη Συμφωνία Ανταλλαγής Διαβαθμισμένων Πληροφοριών.¹⁷⁰ Στις 30 Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε στη Λευκωσία συνάντηση μεταξύ των υπουργών Άμυνας της Κύπρου και του Λιβάνου. Οι υπουργοί αντάλλαξαν απόψεις για την κατάσταση ασφαλείας στην Ανατολική Μεσόγειο και τις εξελίξεις στην περιοχή και συμφώνησαν για περαιτέρω εμβάθυνση της συνεργασίας των δύο χωρών, στους τομείς της θαλάσσιας ασφάλειας, ιδιαίτερα μέσω της δημιουργίας Κέντρου Έρευνας και Διάσωσης στη Βηρυτό. Επίσης, κατόπιν διαβούλευσης και με τον Έλληνα ΥΕΘΑ, συμφώνησαν να πραγματοποιηθεί τριμερής συνάντηση στην Κύπρο, στις αρχές του 2018, μεταξύ Κύπρου, Ελλάδας και Λιβάνου.¹⁷¹ Τέλος, υπενθυμίζεται ότι στα τέλη Οκτωβρίου, σε επίσημη επίσκεψη στην Κύπρο του Πρωθυπουργού του Λιβάνου, Σαάντ Χαρίρι, ο Πρόεδρος Αναστασιάδης είχε ανακοινώσει ότι η Κύπρος θα παραδώσει νέο πακέτο στρατιωτικής

¹⁶⁸ «Πραγματοποιήθηκε σήμερα η άσκηση έρευνας-διάσωσης Κύπρου και Αιγύπτου CYPEGYP» <http://mignatiou.com/2017/12/pragmatopiithike-simera-i-askisi-erevnas-diasosis-kiprou-ke-egiptou-cypegyp/>

¹⁶⁹ <http://www.philenews.com/koinonia/eidiseis/article/463305/entyposiakes-eikones-binteo-apo-tin-askisi-kyproy-israil>.

¹⁷⁰ <https://www.facebook.com/CyprusGovernment/posts/1380257985429309>.

¹⁷¹

<http://www.mod.gov.cy/mod/mod.nsf/All/8B38573B20E7234AC22581E80050D765?OpenDocument>.

βοήθειας στις ένοπλες δυνάμεις του Λιβάνου.¹⁷² Οι προσπάθειες για την τριμερή Ελλάδα-Κύπρου-Λιβάνου φαίνεται να εντείνονται, ειδικά μετά τις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις στον Λίβανο.¹⁷³

Η ΚΔ συνεχίζει τις πολύ καλές σχέσεις με την Ιορδανία. Επίσημη επίσκεψη για πρώτη φορά πραγματοποίησε από ιδρύσεως της ΚΔ ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων της Ιορδανίας. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης αυτής (1.12.2017) και έχοντας προηγηθεί ένα Μνημόνιο Συνεργασίας, αλλά και η διαπίστευση Ακολουθού Αμυνας της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Ιορδανία, υπεγράφη Πρόγραμμα Διμερούς Στρατιωτικής Συνεργασίας. Στόχος, εκτός από τις κοινές ασκήσεις και τη συνεκπαίδευση, «η προαγωγή συνθηκών ασφάλειας, σταθερότητας, ειρήνης και συνεργασίας στην ευρύτερη περιοχή».¹⁷⁴ Τέλος, ο Αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων της Ιορδανίας, Στρατηγός, Mahmoud A. Frihat, πραγματοποίησε ενημερωτική επίσκεψη στο Συντονιστικό Κέντρο «Ζήνων», του Κέντρου Συντονισμού Έρευνας και Διάσωσης, παρουσία του Υπουργού Άμυνας, Χριστόφορου Φωκαΐδη, κατά την οποία ενημερώθηκε για την οργάνωση, λειτουργία και τον αναβαθμισμένο ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το Σύστημα Ε-Δ της Κυπριακής Δημοκρατίας σε περιπτώσεις κρίσεων και εκκένωσης άμαχου πληθυσμού από περιοχή κρίσης της Μέσης Ανατολής προς την Κύπρο.¹⁷⁵ Ο Κύπριος Υπουργός Άμυνας είχε συναντήσεις και με τον υπουργό Άμυνας του Λιβάνου Yaacoub Riad Sarraf, στο πλαίσιο επίσκεψης του στην Κύπρο (30.11.2017).

¹⁷² <http://www.philenews.com/eidiseis/politiki/article/447379/kypriako-kai-dimereis-scheseis-syzitisan-ptd-chariri>

¹⁷³ <http://mignatiou.com/2017/12/tilefoniki-epikinonia-anastasiadi-chariri-gia-trimeri-elladas-kiprou-ke-livanou/>.

¹⁷⁴ <http://www.mod.gov.cy/mod/mod.nsf/All/3CDE6B2E65DAAE88C22581E9004659C7?OpenDocument>.

¹⁷⁵ <https://www.facebook.com/JrccLarnaca/posts/711288432390045>.

5.2. Ελλάδα και Νοτιοανατολική Μεσόγειος

Οι τριμερείς συνεργασίες με χώρες της Ανατολικής Μεσογείου, στις οποίες μετέχουν και η Ελληνική και η Κυπριακή Δημοκρατία αναλύθηκαν ανωτέρω. Ωστόσο για τις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας πρέπει να αναφερθεί η συνάντηση του ΥΕΘΑ, Πάνου Καμμένου, με τον Ισραηλινό ομόλογό του, Avigdor Liberman (06.11.2017) στην Αθήνα. Στη συνάντηση διαπιστώθηκε η ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση της στρατιωτικής συνεργασίας και το υψηλό επίπεδο διαλειτουργικότητας.¹⁷⁶ Την επομένη (7.11.2017), πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα η πρώτη τριμερής συνάντηση σε επίπεδο Υπουργών Άμυνας Ελλάδας, Κύπρου και Ισραήλ. Στα αποτελέσματα της τριμερούς εντάσσεται η σύσταση τριμερούς συντονιστικής επιτροπής με σκοπό την προετοιμασία της ετήσιας συνάντησης των Υπουργών Άμυνας. Στη συνάντηση τονίστηκε και η διάθεση για περαιτέρω διεύρυνση της συνεργασίας και με άλλες χώρες της περιοχής.¹⁷⁷

Στο δεύτερο Διακυβερνητικό Συμβούλιο Άμυνας Ελλάδας-Κύπρου που έλαβε χώρα στην Αθήνα (24.11.2017), δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην εμβάθυνση της συνεργασίας στο τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών και της Κυβερνοάμυνας. Παράλληλα, υπεγράφη Συμφωνία Ανταλλαγής Διαβαθμισμένων Πληροφοριών, ενώ το Συμβούλιο αποφάσισε τη σύσταση ομάδας εργασίας για την παρακολούθηση και το συντονισμό της προόδου στο τομέα της Κυβερνοάμυνας.¹⁷⁸ Τέλος, στις 6 Δεκεμβρίου 2017 υπεγράφη στο Κάιρο, το Πρόγραμμα Στρατιωτικής Συνεργασίας (ΠΣΣ) έτους 2018 μεταξύ της Ελλάδας και της Αιγύπτου, το οποίο περιλαμβάνει δράσεις στους τομείς της επιχειρησιακής και ατομικής εκπαίδευσης καθώς και των ειδικών δυνάμεων.¹⁷⁹

Στο πλαίσιο των ελληνο-ισραηλινών σχέσεων πραγματοποιήθηκαν στο ΓΕΕΘΑ (15.11.2017) οι εργασίες του 5ου Στρατιωτικού Διαλόγου Ελλάδας και Ισραήλ οι οποίες εντάσσονται στο υφιστάμενο διμερές Πρόγραμμα Αμυντικής Συνεργασίας.

¹⁷⁶ <http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/36/A140700>.

¹⁷⁷ <http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/36/A140706>.

¹⁷⁸ <http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/36/A142362>.

¹⁷⁹ <http://www.geetha.mil.gr/el/briefing-el/press-el/6391-programma-stratiwtikhs-synergias-elladas-aigyptoy-2018.html>

Απότοκο των εργασιών, η διερεύνηση δυνατοτήτων ανάπτυξης συνεργασίας στους τομείς της επιχειρησιακής εκπαίδευσης και της διαλειτουργικότητας.¹⁸⁰

Ωστόσο, στον τομέα της Άμυνας ξεχώρισαν οι διακλαδικές ασκήσεις, οι οποίες είτε διοργανώθηκαν από τις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις, είτε από συμμαχικές με δυναμική ελληνική συμμετοχή. Η διακλαδική άσκηση Ελλάδας-Αιγύπτου «ΜΕΔΟΥΣΑ 5» η οποία διεξήχθη νοτιοανατολικά της Ρόδου από τις 29 Οκτωβρίου ως τις 4 Νοεμβρίου, αποτελεί σταθμό στην αμυντική συνεργασία των δύο χωρών. Η άσκηση πραγματοποιήθηκε με τη συμμετοχή παρατηρητών από την Κυπριακή Δημοκρατία, τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, την Ιταλία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και άλλες χώρες. Η Κυπριακή Δημοκρατία θα συμμετάσχει στην επόμενη διμερή άσκηση Ελλάδας-Αιγύπτου «Μέδουσα».¹⁸¹ Η διακλαδική αυτή άσκηση προκάλεσε, ωστόσο, την επίσημη αντίδραση της Τουρκίας, η οποία σε Δελτίου Τύπου του Υπουργείου Εξωτερικών κάνει λόγο για σαφή παραβίαση του διεθνούς δικαίου, επικαλούμενη την Συνθήκη των Παρισίων του 1947, η οποία, κατά την Τουρκία, απαγορεύει κάθε είδους στρατιωτικές δραστηριότητες εφόσον η περιοχή, πάντα κατά την ίδια, συνιστά αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη.¹⁸²

Η Πολεμική Αεροπορία συμμετείχε και φέτος στην πολυεθνική άσκηση “Blue Flag”, στο Ισραήλ, με κλιμάκιο τεσσάρων αεροσκαφών και ανάλογο προσωπικό, το οποίο μεταστάθμευσε στην Αεροπορική Βάση ΟVDA. Στην άσκηση συμμετείχαν επίσης η Γαλλία, η Γερμανία, οι ΗΠΑ, η Ιταλία, η Ινδία και η Πολωνία. Ο Αρχηγός ΓΕΑ επισκέφτηκε το Ισραήλ (13-14.11.2017) και στη συνάντηση με τον ομόλογό του, Υποπτέραρχο (I) Amikam Norkin, συζήτησαν θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος.¹⁸³

Η πολυεθνική άσκηση τύπου INVITEX (Invitation Exercise), με την ονομασία ΝΗΡΗΙΣ, η οποία σχεδιάζεται και εκτελείται κάθε χρόνο από το Πολεμικό Ναυτικό,

¹⁸⁰ <http://www.geetha.mil.gr/el/briefing-el/press-el/6359-5os-stratiwtikos-dialogos-elladas-israhl.html>.

¹⁸¹ <http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/36/A140526>,
<http://www.mod.mil.gr/mod/el/content/show/36/A144330>.

¹⁸² http://www.mfa.gov.tr/no_-338_-rodos-adasinda-gerceklestirilen-yunanistan-misir-ortak-tatbikati-hk_en.en.mfa.

¹⁸³ <https://www.haf.gr/2017/11/symmetochi-tis-stin-askisi-blue-flag-2017/>,
<tps://www.haf.gr/2017/11/episkepsi-archigou-gea-sto-israil-at0922017/>,
<http://www.jpost.com/Israel-News/Worlds-largest-aerial-exercise-takes-to-the-skies-in-southern-Israel-513804>.

διεξήχθη από 17 έως 25 Νοεμβρίου 2017 στο Αιγαίο. Στην Άσκηση συμμετείχαν η Συμμαχική Ναυτική Δύναμη (Standing NATO Maritime Group 2), καθώς και μονάδες της Συμμαχικής Αντιναρκικής Δύναμης (Standing NATO Mine Countermeasures Group 2) και του Ναυτικού του Ισραήλ.¹⁸⁴

Τέλος, στο πλαίσιο της παρακολούθησης των εξελίξεων των δικτύων συνεργασίας Ελλάδος και ΚΔ με χώρες της ΝΑ Μεσογείου, δε θα πρέπει να παραλειφθεί και η εντατικοποίηση της αμυντικής συνεργασίας των δύο χωρών με χώρες των Βαλκανίων, όπως η Βουλγαρία και η Σερβία. Από καιρό εντείνονται οι προσπάθειες εμβάθυνσης σχέσεων και σε επίπεδο άμυνας αλλά και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, εξ ου και οι επισκέψεις Ελλήνων και Κυπρίων αξιωματούχων στις χώρες αυτές και τανάπαλιν. Η Σερβία θα συμμετάσχει από το 2020 ενεργά με δυνάμεις στο Ευρωπαϊκό Συγκρότημα HELBROC – σχηματισμό, στον οποίο συμμετέχει και η Κύπρος και η Ρουμανία, με συντονίστρια χώρα την Ελλάδα.¹⁸⁵

¹⁸⁴ <http://www.hellenicnavy.gr/el/enimerosi/deltia-typou/item/9579-askisi-niriis-2017.html>, <http://www.hellenicnavy.gr/el/enimerosi/deltia-typou/item/9596-oloklirosi-askisis-niriis-2017-imeria-diakekrimenon-episkepton-dv-day.html>, <https://www.royalnavy.mod.uk/news-and-latest-activity/news/2017/november/27/171127-hms-ocean-leads-british-involvement-in-major-greek-exercise>.

¹⁸⁵ http://www.sigmalive.com/news/politics/471891/enisxyetai-i-amyntiki-synergasia-kyprou-servias?utm_source=SigmaliveNewsletter&utm_campaign=SigmaliveNewsletter20171127&utm_medium=email&utm_term=Newsletter20171127&utm_source=Sigmalive+Newsletter+List&utm_campaign=0320d5ee0d-EMAIL_CAMPAIGN_2017_11_27&utm_medium=email&utm_term=0_7a688bfa0e-0320d5ee0d-220129713.

6. ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Το πλέον αξιοσημείωτο στοιχείο του τελευταίου διμήνου του 2017 όσον αφορά την ενέργεια και την διεθνή πολιτική εντοπίζεται στην ανάδειξη μίας θεμελιώδους μεταστροφής στην ενεργειακή στρατηγική της Ρωσίας. Το Κρεμλίνο δείχνει να αναβαθμίζει τον ενεργειακό ανταγωνισμό με τις ΗΠΑ από περιφερειακό σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην Ανατολική Μεσόγειο και την MENA το ενδιαφέρον των ενεργειακών εξελίξεων εστιάζεται στην Αίγυπτο, ενώ προπομπός εξελίξεων αποτελεί και η παράλληλη δημοσιοποίηση των προθέσεων Συρίας και Λιβάνου για αξιοποίηση πιθανών υπεράκτιων αποθεμάτων φυσικού αερίου. Σε Ελλάδα, Κύπρο και Τουρκία η κινητικότητα στα ενεργειακά θέματα υπήρξε περιορισμένη και εντός του πλαισίου ανάλυσης που έχει παρουσιαστεί σε προγενέστερες εκθέσεις.

6.1. ΗΠΑ – Ρωσία

Η πίεση των Ηνωμένων Πολιτειών στο Κρεμλίνο με τις κυρώσεις έναντι της Ρωσίας δείχνουν να έχουν οδηγήσει σε δομικές αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο η Μόσχα ξεδιπλώνει την διεθνή ενεργειακή της στρατηγική. Σειρά κινήσεων στο τελευταίο δίμηνο του 2017 αφήνουν ενδείξεις ότι το Κρεμλίνο δεν περιορίζεται πλέον στο να διασφαλίσει επαρκείς διόδους για τους ρωσικούς ενεργειακούς πόρους προς τις μεγάλες εξαγωγικές αγορές πέριξ των συνόρων της, αλλά προσβλέπει στη διαμόρφωση δομών που θα της επιτρέψουν να παρεμβαίνει στη παγκόσμια ροή ενεργειακών πόρων ανακόπτοντας την επιρροή των ΗΠΑ στις διεθνείς ενεργειακές αγορές.

Σε αυτό το πλαίσιο οφείλουμε να εντάξουμε την υπογραφή συμφωνίας στα τέλη Δεκεμβρίου μεταξύ της Βενεζουέλας και της ρωσικής κρατικής πετρελαϊκής εταιρίας Rosneft για την παραχώρηση δύο υποθαλάσσιων πεδίων φυσικού αερίου. Η συμφωνία έχει διάρκεια 30 έτη και δίνει στη Rosneft τη δυνατότητα να εξάγει το σύνολο των ποσοτήτων φυσικού αερίου των δύο πεδίων μέσω LNG σε ρυθμούς που

φτάνουν τα 6,5 δις κυβικά μέτρα το χρόνο.¹⁸⁶ Η στροφή της Ρωσίας προς το LNG φέρνει τη Μόσχα σε θέση να ανταγωνιστεί ευθέως την Ουάσιγκτον και να περιορίσει την ανερχόμενη δυναμική των ΗΠΑ για κυριαρχία στις διεθνείς αγορές Υγροποιημένου Φυσικού Αερίου.

Πέραν της συμφωνίας με τη Βενεζουέλα, μέσα στον ίδιο μήνα η ρωσική εταιρία φυσικού αερίου Gazprom υπέγραψε μνημόνιο συνεργασίας με την κρατική εταιρία πετρελαίου του Ιράν NIOC για την κατασκευή και εκμετάλλευση εργοστασίου υγροποίησης ιρανικού φυσικού αερίου και εξαγωγής φορτίων LNG στις διεθνείς αγορές.¹⁸⁷ Αξίζει να σημειωθεί ότι η δυναμικότητα σε φορτία LNG των δύο σχεδιαζόμενων project της Μόσχας σε Βενεζουέλα και Ιράν φτάνει στα ίδια επίπεδα με την παραγωγή LNG της αμερικανικής Cheniere Energy που είναι αυτή τη στιγμή η μοναδική αμερικανική εταιρία με εξαγωγές LNG.

Η χρησιμότητα της αναβαθμισμένης θέσης του LNG στη ρωσική ενεργειακή στρατηγική αναδείχθηκε και με την πρώτη αποστολή ρωσικού LNG προς τη Μεγάλη Βρετανία από το νέο ρωσικό σταθμό LNG στη χερσόνησο Yamal της Σιβηρίας.¹⁸⁸ Η απευθείας ενεργειακή σύνδεση Ρωσίας-Βρετανίας μέσω του LNG παρά την υποστήριξη από το Λονδίνο των δυτικών κυρώσεων κατά της Μόσχας μπορεί να αποτελέσει ισχυρό εργαλείο πολιτικής επιρροής για το Κρεμλίνο. Χαρακτηριστική είναι η ανάρτηση στο twitter της ρωσικής πρεσβείας στο Λονδίνο στις 28 Δεκεμβρίου: «Κρυώνετε; Έρχεται η βοήθεια!»¹⁸⁹

Εκτίμηση μας αποτελεί ότι οι κινήσεις της Ρωσίας στο χώρο του LNG βρίσκονται στην κορυφή μίας εν εξελίξει στροφής στη διεθνή ενεργειακή της στρατηγική. Έως πρόσφατα, η Μόσχα επικέντρωνε την ενεργειακή της πολιτική στο να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη ροή των ενεργειακών της πόρων προς τις ευρωπαϊκές αγορές που αποτελούν και τον μεγαλύτερο εξαγωγικό της προορισμό. Παράλληλα φρόντιζε να διατηρεί τη κυρίαρχη θέση της στην τουρκική αγορά

¹⁸⁶ <https://www.reuters.com/article/us-russia-venezuela-rosneft-pdvsa/venezuela-gives-russias-rosneft-gas-field-concessions-rosneft-idUSKBN1EB0JN>.

¹⁸⁷ <http://www.iranobserver.org/russias-gazprom-signs-memorandum-on-iran-4bn-gas-project/>.

¹⁸⁸ <https://www.ft.com/content/6fc45d4e-dfed-11e7-8f9f-de1c2175f5ce>.

¹⁸⁹ <https://twitter.com/RussianEmbassy/status/946356013208399873>.

φυσικού αερίου, ενώ επεξεργαζόταν λύσεις για να εκμεταλλευτεί τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων πέριξ των συνόρων της όπως αυτά του Καζακστάν.

Η στροφή προς το LNG δείχνει ότι η Μόσχα έχει αποφασίσει να περιορίσει την επέκταση των ΗΠΑ στις διεθνείς ενεργειακές αγορές και να αποκτήσει επιρροή στις διεθνείς ροές ενεργειακών πόρων. Η πρόσβαση σε αποθέματα φυσικού αερίου της Λατινικής Αμερικής και του Περσικού Κόλπου, καθώς και το νέο εργοστάσιο LNG στη Σιβηρία, δίνουν στο Κρεμλίνο τη δυνατότητα στρατηγικών κινήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο επηρεάζοντας τις αγορές της Ασίας και της Αμερικανικής ηπείρου. Εντός αυτού του πλαισίου θα πρέπει να αναμένονται αντίστοιχες κινήσεις της Μόσχας σε Νιγηρία και Ινδονησία.

6.2. MENA – Ανατολική Μεσόγειος

Η Αίγυπτος πρωταγωνίστησε στις ενεργειακές εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο στο τελευταίο δίμηνο της χρονιάς. Ο Tarek El-Molla, Υπουργός πετρελαίου της χώρας ανακοίνωσε στα τέλη Δεκεμβρίου ότι ξεκίνησε η παραγωγή φυσικού αερίου από το κοιτάσμα Zohr που ανακάλυψε η ιταλική ENI στα μέσα του 2015.¹⁹⁰ Η παραγωγή από το κοιτάσμα Zohr καλύπτει σε πρώτη φάση τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες της χώρας σε φυσικό αέριο, βελτιώνοντας δραστικά το εμπορικό και συναλλαγματικό ισοζύγιο της Αιγύπτου και σταθεροποιώντας την εύθραυστη οικονομία της. Η Αίγυπτος γίνεται η δεύτερη χώρα μετά το Ισραήλ που παράγει φυσικό αέριο από τη λεκάνη της Λεβαντίνης, ανοίγοντας το δρόμο και για την εξαγωγική δραστηριότητα της χώρας στο άμεσο μέλλον. Οι εξελίξεις στην Αίγυπτο έχουν προσελκύσει και το ενδιαφέρον της αμερικανικής ExxonMobil, στελέχη της οποίας εξέφρασαν τον Δεκέμβριο το ενδιαφέρον της εταιρίας να δραστηριοποιηθεί στη χώρα.¹⁹¹

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στο κοιτάσμα Zohr έχει πρόσφατα αποκτήσει μερίδιο 30% η ρωσική Rosneft αυξάνοντας σημαντικά την επιρροή του

¹⁹⁰ <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-12-16/egypt-says-eni-s-giant-zohr-gas-field-starts-first-production>.

¹⁹¹ <https://energypress.gr/news/eisodo-stin-aigypto-gia-ereynes-ydrogonanthrakon-exetazei-i-exxonmobil>.

Κρεμλίνου στις ενεργειακές εξελίξεις στη χώρα. Οι σχέσεις με τη Μόσχα δύναται να ενισχυθούν και από την υπογραφή σύμβασης στις αρχές Δεκεμβρίου μεταξύ Ρωσίας και Αιγύπτου για την κατασκευή πυρηνικού σταθμού με τέσσερις πυρηνικούς αντιδραστήρες των 1200 MW έκαστος στην περιοχή Νταμπαά στα βόρεια της χώρας.¹⁹² Στην περίπτωση της Αιγύπτου η κατασκευή και ολοκλήρωση του πυρηνικού σταθμού συγκεντρώνει αυξημένες πιθανότητες σε σχέση με το αντίστοιχο σχέδιο για την κατασκευή του πυρηνικού σταθμού στο Ακουγιού της Τουρκίας. Ήδη μέσα στον Ιανουάριο του 2018 η Αίγυπτος είναι προγραμματισμένο να λάβει τα πρώτα 200 εκατομμύρια δολάρια δανείου από την Μόσχα επί συνόλου 25 δις συνολικού δανείου της Ρωσίας για την κατασκευή του πυρηνικού σταθμού.

Η Βόρειος Αφρική συγκέντρωσε το ενδιαφέρον των ενεργειακών εξελίξεων και μέσω της Λιβύης, όπου τρομοκρατική επίθεση σε αγωγό πετρελαίου στα ανατολικά της χώρας, στα τέλη Δεκεμβρίου, οδήγησε σε μείωση της παραγωγής και ανησυχίες για τη δυνατότητα της χώρας να διατηρήσει την παραγωγή της πάνω από τα ένα εκατομμύριο βαρέλια τη μέρα.¹⁹³ Το συγκεκριμένο γεγονός, σε συνδυασμό με την διακοπή λειτουργίας του αγωγού Forties στη Βόρεια θάλασσα, που παρουσίασε ρωγμές στα μέσα Δεκεμβρίου, οδήγησε στη διατήρηση των διεθνών τιμών του πετρελαίου σε υψηλά επίπεδα έως και το κλείσιμο της χρονιάς. Καθώς οι επισκευές των αγωγών και στις δύο περιπτώσεις είναι προγραμματισμένο να ολοκληρωθούν εντός του Ιανουαρίου 2018, αναμένουμε να μειωθεί και η πίεση στις τιμές πετρελαίου. Ως εκ τούτου, η εκτίμηση που διατυπώθηκε στην προηγούμενη διμηνιαία Έκθεση για τις τιμές πετρελαίου μέσα στο 2018 εντός του φάσματος των 55-65 δολαρίων το βαρέλι, παραμένει σε ισχύ.

Στις γενικότερες εξελίξεις στα ενεργειακά θέματα της Ανατολικής Μεσογείου, επανέρχονται εφεξής τόσο η Συρία όσο και ο Λίβανος. Δηλώσεις του Υπουργού Πετρελαίου της Συρίας στα μέσα Δεκεμβρίου ότι η χώρα έχει προχωρήσει στην υπογραφή συμβάσεων με «φιλικές χώρες» για εκμετάλλευση

¹⁹² <http://www.dw.com/en/russia-egypt-sign-deal-to-construct-nuclear-power-plant/a-41745535>.

¹⁹³ <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Libyas-Damaged-Pipeline-Will-Come-Back-Online-In-January.html>.

πέντε υπεράκτιων πεδίων φυσικού αερίου, δίνουν το στίγμα για τους ενεργειακούς σχεδιασμούς του Άσαντ και την αναμενόμενη εμπλοκή της Ρωσίας σε αυτούς.¹⁹⁴ Παράλληλα, στα μέσα Δεκεμβρίου, ο Λίβανος ολοκλήρωσε την διαδικασία παραχώρησης δύο αδειών για έρευνα και εκμετάλλευση σε κοινοπραξία της γαλλικής Total, της ιταλικής ENI και της ρωσικής Novatek.¹⁹⁵ Οι άδειες που παραχωρήθηκαν αφορούν τα 'οικόπεδα' 4 και 9, με το 'οικόπεδο' 9 να βρίσκεται σε περιοχή που το Ισραήλ θεωρεί ότι βρίσκεται εντός της δικής του ΑΟΖ.¹⁹⁶ Καθώς η κοινοπραξία που ανέλαβε την έρευνα και εκμετάλλευση των δύο οικοπέδων ξεκινάει τις προκαταρκτικές εργασίες μέσα στο 2018, αναμένονται με ενδιαφέρον η αντίδραση του Ισραήλ και της Ρωσίας στην περιοχή.

6.3. Ελλάδα – Κύπρος – Τουρκία

Περιορισμένη κινητικότητα παρουσίασαν οι ενεργειακές εξελίξεις στην Ελλάδα την Κύπρο και την Τουρκία κατά το τελευταίο τρίμηνο του έτους. Για την Τουρκία, οι επισκέψεις Έρντογαν στη Μόσχα το Νοέμβριο και Πούτιν στην Τουρκία τον Δεκέμβριο δεν παρήγαγαν νέες εξελίξεις στην ενεργειακή συνεργασία των δύο χωρών. Οι δηλώσεις του Ρώσου Προέδρου για το πυρηνικό εργοστάσιο στο Άκουγιου προσδιόρισαν για άλλη μία φορά με ασάφεια την έναρξη των εργασιών κατασκευής στο «κοντινό μέλλον».¹⁹⁷ Η προηγούμενη εκτίμηση ότι η κατασκευή του εν λόγω σταθμού θα πρέπει να θεωρείται αρκετά αμφίβολη διατηρείται.

Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι η εξάρτηση της Τουρκίας από το ρωσικό φυσικό αέριο αυξάνεται, καθώς σύμφωνα με τη Gazprom οι παραδόσεις φυσικού αερίου προς την Τουρκία αυξήθηκαν το 2017 κατά 18%.¹⁹⁸ Παράλληλα, σύμφωνα με ανακοινώσεις της ίδιας εταιρίας, ο αγωγός Turkish Stream που θα συνδέει την Ρωσία με την Τουρκία για τη μεταφορά φυσικού αερίου έχει κατασκευαστεί κατά

¹⁹⁴ <https://af.reuters.com/article/commoditiesNews/idAFL8N1OD4SB>.

¹⁹⁵ <https://www.cNBC.com/2017/12/14/reuters-america-update-1-lebanon-approves-offshore-oil-gas-exploration-bid.html>.

¹⁹⁶ <http://www.georgessassine.com/lebanon-maritime-border-petroleum/>.

¹⁹⁷ <https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-nuclear/russia-and-turkey-to-launch-first-akkuyu-reactor-in-2023-putin-idUSKBN1DD2AJ>.

¹⁹⁸ http://energia.gr/article.asp?art_id=122765.

το 38% του συνολικού του μήκους.¹⁹⁹ Ας σημειωθεί ότι, ενώ η πρόοδος κατασκευής του έργου αφορά δύο γραμμές του αγωγού, η λειτουργία του θα αφορά την μία γραμμή η οποία θα παρέχει αέριο στο εσωτερικό της Τουρκίας. Για την δεύτερη γραμμή που σύμφωνα με τον προγραμματισμό της Μόσχας θα μεταφέρει αέριο στην Ελλάδα και από εδώ στην υπόλοιπη ΕΕ, δεν υπάρχει κανένας σχεδιασμός, ενώ συναντά ισχυρή αντίδραση από τις ΗΠΑ και την ΕΕ.²⁰⁰ Επί του παρόντος, η εκτίμηση είναι ότι ο εν λόγω αγωγός θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά για την τροφοδοσία της Τουρκίας με ρωσικό φυσικό αέριο.

Στην Κύπρο ξεκίνησε στα τέλη Δεκεμβρίου την ερευνητική του δραστηριότητα στον στόχο «Καλυψώ» του τεμαχίου 6 της κυπριακής ΑΟΖ, το γεωτρύπανο SAIPEM 12.000 της κοινοπραξίας ENI - TOTAL.²⁰¹ Η έναρξη της περιόδου έρευνας από την γαλλο-ιταλική κοινοπραξία χρήζει προσοχής, καθώς όσο θα προχωρούν οι έρευνες, θα πρέπει να αναμένουμε διατήρηση του κλίματος έντασης από την τουρκική πλευρά. Στις δηλώσεις της κυπριακής Κυβέρνησης για κατάθεση των συντεταγμένων σε ό,τι αφορά την υπόλοιπη Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) στα βόρεια της Κύπρου, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο Λίβανος δεν έχει ακόμη επικυρώσει την οριοθέτηση καθώς υφίσταται το προαναφερθέν ζήτημα με την αμφισβητούμενη από το Ισραήλ ζώνη στην ΑΟΖ του Λιβάνου. Στο θέμα του αγωγού φυσικού αερίου EastMed που σχεδιάζεται να μεταφέρει φυσικό αέριο από την Κύπρο στην Ελλάδα και την υπόλοιπη ΕΕ παρουσιάστηκε κινητικότητα τον Δεκέμβριο με την υπογραφή στη Λευκωσία Μνημονίου Συναντίληψης μεταξύ Ελλάδας, Κύπρου, Ισραήλ και Ιταλίας.²⁰² Παρά τη θετική εξέλιξη, οι προκλήσεις σε τεχνικό και οικονομικό επίπεδο που συναντά ο εν λόγω αγωγός δυσκολεύουν σημαντικά τον δρόμο έως την υπογραφή μίας διακρατικής συμφωνίας σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα.

¹⁹⁹ <https://energypress.gr/news/etoimo-38-toy-agogoy-turkish-stream>.

²⁰⁰ <http://www.liberal.gr/arthro/111980/epikairoτητα/2017/amerikanos-presbis-i-moscha-cheiragoge-ta-krati-me-oplo-tin-energeia.html>.

²⁰¹ <http://www.kathimerini.gr/940902/gallery/epikairothta/kosmos/kypros-piane-doyleia-ews-thn-prwtoxronia-to-gewtrypano-saipem>.

²⁰² <https://government.gov.gr/ipografii-mnimoniou-sinantilipsis-metaxi-elladas-kiprou-israil-ke-italias-gia-east-med/>.

Για την Ελλάδα, αξίζει να σημειωθεί ότι η ελληνικών συμφερόντων εταιρία Energean εξασφάλισε άδειες για πέντε θαλάσσια οικόπεδα στο διαγωνισμό του Ισραήλ για την εκμετάλλευση των κοιτασμάτων Καρίς και Τανίν της Ισραηλινής ΑΟΖ. Η ελληνική εταιρία μαζί με μία κοινοπραξία ινδικών εταιριών είναι οι μόνες μη-ισραηλινές εταιρίες που έχουν άδειες εκμετάλλευσης στα πλούσια ισραηλινά κοιτάσματα φυσικού αερίου.²⁰³ Στις σημαντικές εξελίξεις ελληνικού ενδιαφέροντος του τελευταίου διμήνου της χρονιάς περιλαμβάνονται και δηλώσεις από αμερικανικής πλευράς, ότι η Ελλάδα θα είναι η τρίτη ευρωπαϊκή χώρα που θα εισάγει LNG από τις ΗΠΑ. Ο επικεφαλής της αμερικανικής διπλωματίας στην Ελλάδα δήλωσε επίσης ότι, μετά τον αγωγό TAP, και ο ελληνοβουλγαρικός αγωγός IGB αποτελεί προτεραιότητα της αμερικανικής διπλωματίας, ενώ αποκάλυψε ότι εκτός από το αμερικανικό ενδιαφέρον για το σταθμό FSRU, υπάρχει αμερικανική εταιρεία που ενδιαφέρεται για το λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Οι επίσημες δηλώσεις για αμερικανικό επενδυτικό ενδιαφέρον σε ενεργειακές εγκαταστάσεις στην Ελλάδα ενισχύουν το ενεργειακό προφίλ της χώρας και αυξάνουν τις πιθανότητες επιτυχούς ολοκλήρωσης των εν λόγω σχεδιαζόμενων έργων.

²⁰³ <https://energypress.gr/news/adeies-gia-pente-thalassia-oikopeda-exasfalise-i-energean-sto-diagonismo-toy-israil>.

7. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ

7.1. Αλβανία

7.1.1. Εσωτερική πολιτική: ένταση στο αλβανικό Κοινοβούλιο

Με αφορμή την προσπάθεια κομμάτων της αντιπολίτευσης να μπλοκάρουν την ψήφιση ενός νέου προσωρινού Γενικού Εισαγγελέα σημειώθηκαν, στις 18 Δεκεμβρίου, επεισόδια ανάμεσα στην αστυνομία και μέλη-υποστηρικτές κομμάτων της αντιπολίτευσης μέσα και έξω από την αλβανική Βουλή, με αποτέλεσμα η αλβανική αστυνομία να ζητήσει από την Εισαγγελία την άσκηση δίωξης σε βάρος 10 βουλευτών της αντιπολίτευσης, συμπεριλαμβανομένης της αρχηγού του *Σοσιαλιστικού Κόμματος για την Ενσωμάτωση*, και συζύγου του Προέδρου της χώρας Ίλιρ Μέτα, Μόνικα Κρουεμάντι.²⁰⁴ Η αντιπολίτευση έχει ανακοινώσει την οργάνωση συγκεντρώσεων διαμαρτυρίας για τον Ιανουάριο, κατηγορώντας την κυβέρνηση για παραβίαση του Συντάγματος και υπογραμμίζοντας το συνεχιζόμενο κλίμα πολιτικής έντασης στην Αλβανία.²⁰⁵

7.1.2. Συνάντηση ΥΠΕΞ Ελλάδας-Αλβανίας

Στις 10 και 11 Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκαν συνομιλίες στην Κρήτη ανάμεσα στον Αλβανό Υπουργό Εξωτερικών Ντίτιμιρ Μπουσάτι και τον Έλληνα ομόλογο του, Νίκο Κοτζιά, μετά από πρόσκληση του δεύτερου, με στόχο για την ελληνική κυβέρνηση, «να υπάρξει συμφωνία ή σύγκλιση»²⁰⁶ επί των εκκρεμών ζητημάτων στις διμερείς σχέσεις. Για το περιεχόμενο των συνομιλιών δεν υπήρξε επίσημη ανακοίνωση, ενώ σύμφωνα με ανακοίνωση του αλβανικού Υπουργείου Εξωτερικών «οι δύο υπουργοί και οι ομάδες τους θα συζητήσουν όλα τα ανοικτά θέματα ανάμεσα στις δύο χώρες, συμπεριλαμβανομένων αυτών με ιστορικό

²⁰⁴ Fatjona Mejdini, “Clashes in Parliament Raise Tensions in Albania”, *BIRN*, 20.12.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/political-parties-in-albania-further-deepen-disputes-12-20-2017>.

²⁰⁵ Fatjona Mejdini, “Albania Elects Temporary Prosecutor Amid Parliament Clashes,” *BIRN*, 18.12.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/albanian-new-temporary-prosecutor-elected-amid-tension-12-18-2017>.

²⁰⁶ Βασίλης Νέδος, “Επί τάπητος οι διμερείς διαφορές με την Αλβανία», *Η Καθημερινή*, 12.12.2017, σ. 14.

χαρακτήρα».²⁰⁷ Ο κατάλογος των ζητημάτων τα οποία αναμένονταν να συζητήσουν ή να θέσουν οι δύο πλευρές προς συζήτηση, ήταν μακρύς:

- η συμφωνία οριοθέτησης της ΑΟΖ των δύο χωρών που είχε υπογραφεί το 2009, αλλά την οποία ακύρωσε το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αλβανίας ισχυριζόμενο ότι παραχωρούσε 225 τετραγωνικά μίλια αλβανικών χωρικών υδάτων στην Ελλάδα,²⁰⁸ ζήτημα που «αναστέλλει τις έρευνες για υδρογονάνθρακες στο οικόπεδο 1 του Ιουνίου Πελάγους».²⁰⁹

- η συμφωνία για τον εντοπισμό και ταφή των οστών των Ελλήνων στρατιωτών του 1940 (στα στρατιωτικά νεκροταφεία της Πρεμετής, της Κλεισούρας και του Βουλιαρατίου) και της δημιουργίας νέων νεκροταφείων, την οποία δεν υλοποιεί η κυβέρνηση των Τιράνων·

- το ζήτημα της οριστικής άρσης του εμπολέμου, με νομοθετική πράξη του ελληνικού Κοινοβουλίου, όπως ζητάνε τα Τίρανα·

- η κατάργηση της προξενικής διατίμησης των εγγράφων του Ελληνικού Δημοσίου, ένα «σημαντικό ζήτημα» για τους Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα·

- το «ζήτημα των Τσάμηδων», το οποίο για την ελληνική κυβέρνηση «δεν υφίσταται, ούτε και γίνεται δεκτή η συζήτηση του σε οποιαδήποτε τραπέζι, καθώς τα θέματα που αφορούν συνεργάτες των Ναζί στην Ευρώπη έχουν κλείσει οριστικά και αμετάκλητα ήδη από τη δεκαετία του 1960»·

- το ζήτημα των λεγόμενων μεσεγγυήσεων, δηλαδή των περίπου 220 Αλβανικών ακινήτων τα οποία απαλλοτριώθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο·

- ενώ, για την Ελλάδα, σημαντικό είναι το θέμα των σχολικών εγχειριδίων στη γείτονα χώρα²¹⁰.

Οι συνομιλίες δεν κατέληξαν σε κάποια συγκεκριμένη συμφωνία. Σύμφωνα με το κοινό ανακοινωθέν κατά τη διάρκεια των συνομιλιών «έγινε ουσιαστική δουλειά... Οι συνομιλίες απετέλεσαν ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός... (και οι δύο πλευρές) συμφώνησαν για περαιτέρω βήματα που πρέπει να

²⁰⁷ Fatjona Mejdini, “Albanian, Greek FMs Head to Crete to Solve Disputes”, *BIRN*, 10.11.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/albania-and-greece-are-dealing-with-past-and-present-in-crete-11-10-2017>.

²⁰⁸ *Ibid*

²⁰⁹ Νέδος, οπ. παρ.

²¹⁰ *Ibid*

πραγματοποιηθούν προκειμένου να επιτευχθούν θετικά αποτελέσματα στη βάση των ευρωπαϊκών αξιών και κανόνων και προς όφελος των δύο χωρών και των λαών τους». ²¹¹ Συγκεκριμένα συμφωνήθηκε ότι «οι Υπουργοί θα συναντηθούν εκ νέου κατά την προσεχή περίοδο στην Αλβανία, προκειμένου να αξιολογήσουν την επιτευχθείσα πρόοδο και να αποφασίσουν για περαιτέρω συγκεκριμένα βήματα προόδου». ²¹² Με δεδομένη την έμφαση που δίνει η αλβανική κυβέρνηση στην ένταξη της χώρας στην ΕΕ, τα Τίρανα δείχνουν να καταλαβαίνουν ότι θα πρέπει πρώτα να ρυθμίσουν τις εκκρεμότητες που υπάρχουν στις ελληνοαλβανικές σχέσεις έτσι ώστε να εξασφαλίσουν τη στήριξη της Αθήνας. Δεν είναι βέβαια συμπτωματικό ότι σε μια προσπάθεια εξασφάλισης και της στήριξης της Σόφιας, η αλβανική Βουλή αναγνώρισε πρόσφατα και βουλγαρική μειονότητα στην Αλβανία.

7.1.3. Αλβανία και Κόσσοβο εντείνουν τη συνεργασία τους

Κατά τη διάρκεια της 4^{ης} κοινής διυπουργικής συνάντησης Αλβανίας-Κοσόβου, η οποία πραγματοποιήθηκε στην Κορυτσά, στις 27 Νοεμβρίου, υπογράφηκαν 12 συνολικά συμφωνίες στους τομείς της διπλωματικής συνεργασίας, της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης, της ενέργειας, της γεωργίας, των επενδύσεων και της αλβανικής διασποράς. Συγκεκριμένα ως προς το τελευταίο σημείο, αποφασίστηκε η στενότερη συνεργασία των δύο κρατών, μέσω της συνεργασίας τους (συμπεριλαμβανομένου του θέματος της χρηματοδότησης) στη λειτουργία των κέντρων αλβανικής κουλτούρας και αλβανικής γλώσσας (τρεις συμφωνίες συνολικά). Σύμφωνα με τον Έντι Ράμα, «τα κέντρα για την προαγωγή της κουλτούρας, τα προγράμματα για την εκμάθηση της αλβανικής και οι δραστηριότητες με τους αντιπροσώπους της διασποράς θα διεξάγονται από

²¹¹ «Κοτζιάς - Μπουσάτι: Ραντεβού στην Αλβανία για συνέχιση των συνομιλιών», *Η Καθημερινή*, 12.11.2017, <http://www.kathimerini.gr/934299/article/epikairothta/politikh/kotzias---mpoysati-rantevoy-sthn-alvania-gia-synexish-twn-synomiliwn>.

²¹² *Ibid*

κοινού... Εάν και είμαστε μοιρασμένοι σε δύο χώρες, η αλβανική διασπορά είναι μία για τις δύο κυβερνήσεις». ²¹³

7.1.4. Εφαρμογή της συμφωνίας για εκταφή των Ελλήνων στρατιωτών

Στις 13 Δεκεμβρίου αναρτήθηκε στην επίσημη ιστοσελίδα της αλβανικής κυβέρνησης η «Απόφαση για την εφαρμογή της Συμφωνίας συνεργασίας ανάμεσα στην κυβέρνηση της Αλβανικής Δημοκρατίας και της κυβέρνησης της Ελληνικής Δημοκρατίας για την αναζήτηση, την εκταφή, την ταυτοποίηση και την ταφή των Ελλήνων στρατιωτών που έπεσαν στην Αλβανία κατά τον ελληνο-ιταλικό πόλεμο του 1940–41 και την ανέγερση κοιμητηριών γι' αυτούς, εντός της αλβανικής επικράτειας». ²¹⁴ Η απόφαση της αλβανικής κυβέρνησης, η οποία δεν προσδιορίζει ούτε πόσα νεκροταφεία θα ανεγερθούν, ούτε και τις τοποθεσίες ανέγερσής τους, αποτελεί ένα πρώτο, σημαντικό βήμα για τη ρύθμιση μια σημαντικής εκκρεμότητας στις ελληνοαλβανικές σχέσεις. Ο Έλληνας ΥΠΕΞ, Νίκος Κοτζιάς, χαρακτήρισε την απόφαση ως «ένα τεράστιο βήμα και για να ησυχάσει, όπως λέει ο λαός μας, μεταφορικά η ψυχή τους, αλλά και ένα βήμα εμπιστοσύνης ανάμεσα στα δύο μέρη μας», προσθέτοντας ότι «είναι η συνέχεια του γεγονότος ότι η μικρή εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, η οποία είχε καταστραφεί πέρυσι στη Χειμάρρα, ανοικοδομείται σήμερα με χρηματοδότηση της αλβανικής κυβέρνησης». ²¹⁵

²¹³ Fatjona Mejdini, “Albania, Kosovo Sign Diaspora Outreach Agreements”, *BIRN*, 27.11. 2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/albania-and-kosovo-take-actions-to-unify-diaspora-11-27-2017>.

²¹⁴ «Αλβανία: Πρώτο βήμα για εφαρμογή της συμφωνίας για τα νεκροταφεία για τους Έλληνες στρατιώτες», *naftemporiki.gr*, 17.12.2017, <http://www.naftemporiki.gr/story/1304955/albania-prototo-bima-gia-efarmogi-tis-sumfonias-gia-ta-nekrotafeia-gia-tous-ellines-stratiotes>.

²¹⁵ «Κοτζιάς: Βήμα εμπιστοσύνης η αλβανική απόφαση για τα ελληνικά νεκροταφεία των πεσόντων», *Καθημερινή*, 18.12.2017, <http://www.kathimerini.gr/939744/article/epikairothta/politikh/kotzias-vhma-empistosynhs-h-alvanikh-apofash-gia-ta-ellhnika-nekrotafeia-twn-pesontwn>.

7.1.5. Παραχώρηση αλβανικής ιθαγένειας στον Αναστάσιο

Λύνοντας ένα από τα βασικότερα προβλήματα της Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, που παρέμεναν εκκρεμή από το 1992 μέχρι και σήμερα, το αλβανικό κράτος, μετά από πρωτοβουλία του Αλβανού Προέδρου Ιλίρ Μέτα ανακοίνωσε την παραχώρηση της αλβανικής ιθαγένειας στον Αρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας Αναστάσιο, εξέλιξη, την οποία ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Προκόπης Παυλόπουλος, χαρακτήρισε ως ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της περαιτέρω ουσιαστικής βελτίωσης των σχέσεων Ελλάδας και Αλβανίας». ²¹⁶

7.2. Βουλγαρία

7.2.1. Το Πατριαρχείο Βουλγαρίας και η λεγόμενη «Μακεδονική Εκκλησία»

Στις 27 Νοεμβρίου η Ιερά Σύνοδος της Βουλγαρικής Ορθόδοξης Εκκλησίας ανακοίνωσε ότι αποφάσισε να συγκροτήσει επιτροπή η οποία και θα μεσολαβήσει ανάμεσα στη λεγόμενη «Μακεδονική Ορθόδοξη Εκκλησία» (ΜΟΕ) ²¹⁷ και τις υπόλοιπες Ορθόδοξες Εκκλησίες, «σχετικά με το ζήτημα του νομικού καθεστώτος της δεύτερης». ²¹⁸ Η απόφαση πάρθηκε μετά από σχετικό αίτημα της «ΜΟΕ» προς το Βουλγαρικό Πατριαρχείο να γίνει η «μητέρα Εκκλησία» της «ΜΟΕ» και να αναλάβει την αντιπροσωπευσή της απέναντι στις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Σύμφωνα με δημοσιογραφικές πληροφορίες, «η ΜΟΕ θα αναγνωρίσει το Βουλγαρικό Πατριαρχείο ως τη μητέρα Εκκλησία, η οποία θα είναι και η πρώτη που θα αποδεχτεί και θα αναγνωρίσει το αυτοκέφαλο καθεστώς της... και θα διακηρύξει, προάγει, αντιπροσωπεύσει και υπερασπιστεί (την «ΜΟΕ») απέναντι στο

²¹⁶ «ΠτΔ: Σημαντικό βήμα η χορήγηση της αλβανικής ιθαγένειας στον Αρχιεπίσκοπο Αλβανίας Αναστάσιο», *naftemporiki.gr*, 25.12.2017, <http://www.naftemporiki.gr/story/1307248/ptd-simantiko-bima-i-xorigisitis-albanikis-ithageneias-ston-arxiepiskopo-albanias-anastasio>.

²¹⁷ Στα θέματα που αφορούν την ΠΓΔΜ, το κείμενο παραπέμπει σε πηγές που αναφέρουν το κράτος ως «Μακεδονία». Η χρήση των πηγών αυτών και η παράθεσή τους δεν σημαίνει αποδοχή από μέρος της επιστημονικής ομάδας του συγκεκριμένου όρου και των παραγώγων του.

²¹⁸ Martin Dimitrov, “Bulgarian Bishops Agree to Lobby for Macedonian Church”, *BIRN*, 27.11.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/bulgarian-church-to-examine-macedonian-plea-for-aid-11-27-2017>.

Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης και άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες». ²¹⁹ Η συγκυρία της συγκεκριμένης εξέλιξης δεν είναι τυχαία, καθώς εντάσσεται στο πλαίσιο της περαιτέρω αναθέρμανσης και προσέγγισης των διμερών σχέσεων Βουλγαρίας και ΠΓΔΜ.

7.2.2. Προσπάθεια για αναγνώριση βουλγαρικής μειονότητας στο Κόσσοβο

Στις 23 Νοεμβρίου η αρμόδια κοινοβουλευτική επιτροπή για τους «Βούλγαρους που ζουν στο Εξωτερικό» συνεδρίασε με μέλη της μειονότητας των Γκοράνι που ζουν στο Κόσσοβο. Πρόκειται για 19 χωριά του Κοσσοβού, όπου οι κάτοικοι ομιλούν μια συγκεκριμένη νοτιοσλαβική διάλεκτο, η οποία συγγενεύει με νοτιοσλαβικές γλώσσες, όπως τα Σερβικά και τα Βουλγαρικά. Μέλη της συγκεκριμένης κοινότητας, ζουν επίσης στην ΠΓΔΜ και στην Αλβανία. Η συγκεκριμένη συνάντηση υπογραμμίζει το ενδιαφέρον που επιδεικνύει τελευταία η Σόφια για αναγνώριση βουλγαρικών μειονοτήτων στα Δυτικά Βαλκάνια: υπενθυμίζεται ότι στα μέσα Οκτωβρίου η Σόφια κατάφερε να εξασφαλίσει την επίσημη αναγνώριση βουλγαρικής μειονότητας στην Αλβανία. Σύμφωνα με τον επικεφαλής της λεγόμενης «Κρατικής Υπηρεσίας για τους Βούλγαρους στο Εξωτερικό», Πέταρ Χαραλαμπιέφ, «η Βουλγαρία ήταν ανάμεσα στις πρώτες χώρες που αναγνώρισαν το Κόσσοβο. Επιθυμούμε οι Βούλγαροι στο Κόσσοβο να αναγνωριστούν ως μειονότητα (έτσι ώστε) να ζουν καλύτερα και να έχουν καλύτερες ευκαιρίες να μάθουν τη μητρική τους γλώσσα και την κουλτούρα τους», προσθέτοντας με νόημα ότι «η Βουλγαρία μπορεί να βοηθήσει το Κόσσοβο στην ευρωπαϊκή του ενσωμάτωση. Το Κόσσοβο μπορεί να επωφεληθεί έντονα από την υποστήριξη της Βουλγαρίας». ²²⁰

²¹⁹ Mariya Cheresheva, Sinisa Jakov Marusic, “Macedonia's Lonely Church Seeks Bulgarian 'Parent'”, *BIRN*, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonian-church-asks-bulgarian-brethren-for-backing-11-20-2017>.

²²⁰ Mariya Cheresheva, “Sofia Claims Kosovo’s Gorani as ‘Bulgarian Minority’”, *BIRN*, 27 November 2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/sofia-claims-kosovo-s-gorani-as-bulgarian-minority--11-26-2017>.

7.3. Κοσσυφοπέδιο

7.3.1. Συμφωνία οριοθέτησης συνόρων με το Μαυροβούνιο

Η νέα επιτροπή, την οποία ανασυγκρότησε η κυβέρνηση Χαραντινάι στο Κόσσοβο μετά την εκλογή της, ανακοίνωσε στις 4 Δεκεμβρίου ότι η συμφωνία οριοθέτησης της συνοριακής γραμμής με το Μαυροβούνιο, την οποία είχε υπογράψει η προηγούμενη κυβέρνηση με αποτέλεσμα να δεχθεί έντονη κριτική, είναι «επιβλαβής για τα συμφέροντα του Κοσσόβου». Όπως υπογραμμίζεται στη σχετική Έκθεση «η Επιτροπή ομόφωνα συμπέρανε ότι η συνοριακή γραμμή με το Μαυροβούνιο δεν είναι σύμφωνη με τη συνοριακή γραμμή της πρώην Σοσιαλιστικής Αυτόνομης Επαρχίας του Κοσσόβου» (εννοώντας τα εσωτερικά σύνορα της πρώην Σ.Ο.Δ. της Γιουγκοσλαβίας μέχρι τον Ιούνιο του 1991), υποστηρίζοντας μάλιστα ότι με τη συμφωνία το Κόσσοβο χάνει 8.200 εκτάρια εδάφους.²²¹ Η θέση της Επιτροπής ωστόσο βρήκε αντίθετο τον Πρόεδρο του Κοσσόβου, Χασίμ Θάτσι, ο οποίος κάλεσε τους βουλευτές να επικυρώσουν τη συμφωνία, υπενθυμίζοντάς τους ότι η προηγούμενη επικύρωση της συμφωνίας έχει τεθεί ως προϋπόθεση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την παραχώρηση στους πολίτες του Κοσσόβου του δικαιώματος να ταξιδεύουν χωρίς βίζα στη Ζώνη Schengen της ΕΕ. Όπως δήλωσε χαρακτηριστικά ο Θάτσι, «τώρα είναι καιρός για τη Βουλή του Κοσσόβου να πάρει μια απόφαση υπέρ των συμφερόντων των πολιτών του Κοσσόβου, οι οποίοι περιμένουν την απελευθέρωση της βίζας με απίστευτη υπομονή», τονίζοντας ότι η επικύρωση της συμφωνίας θα συμβάλει «στον τερματισμό της απομόνωσης του Κοσσόβου».²²²

²²¹ Perparim Isufi, “Kosovo Commission Calls Montenegro Border Deal Damaging”, *BIRN*, 4 December 2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-in-a-fresh-attempt-to-vote-the-montenegro-border-deal-12-04-2017>.

²²² *Ibid.*

7.3.2. Παραμονή της KFOR

Σε δηλώσεις του ο Γ.Γ. του NATO υπογράμμισε ότι η στρατιωτική δύναμη του NATO θα παραμείνει στο Κοσσυφοπέδιο, υπογραμμίζοντας ότι «η μεταβολή της αποστολής (της KFOR) εξαρτάται από την κατάσταση που επικρατεί. Κάτι ανάλογο δεν υπάρχει στην ατζέντα προς το παρόν. Παρακολουθούμε την κατάσταση και η παρουσία των δυνάμεων του NATO είναι απαραίτητη».²²³

7.3.3. Διακοπή διαδικασίας απέλασης «Γκιουλενιστή» στην Τουρκία»

Στις 14 Δεκεμβρίου ο αρμόδιος εισαγγελέας Αλί Ρεζά (Ali Rexha) ανακοίνωσε ότι απέσυρε το αίτημα του για απέλαση στην Τουρκία του Τούρκου πολίτη Ουγκούρ Τοκσόι (Ugur Toksoy), ο οποίος είχε συλληφθεί στις 27 Οκτωβρίου μετά από ένταλμα των τουρκικών αρχών που κατηγορούσαν τον Τοκσόι για «σχέσεις με το κίνημα Γκιουλέν», που θεωρείται από την Άγκυρα υπεύθυνο για το πραξικόπημα του 2016. Ο εισαγγελέας ανακοίνωσε ότι απέσυρε το αίτημα του λόγω απουσίας «επαρκών αποδεικτικών στοιχείων».²²⁴

7.3.4. Επίσκεψη Αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων Αλβανίας

Την πρώτη του επίσημη επίσκεψη στην Αλβανία πραγματοποίησε ο αρχηγός των Ενόπλων Δυνάμεων της Αλβανίας, Μπαρντιούλ Κολτσάκου. Ο Κολτσάκου διακήρυξε ότι οι Ένοπλες Δυνάμεις της Αλβανίας θα «υποστηρίξουν» τον μετασχηματισμό της στρατιωτικής δύναμης του Κοσόβου σε τακτικό στρατό «στο πλαίσιο των συνταγματικών αλλαγών και σε συντονισμό» με τους συμμάχους της Αλβανίας, καθώς και την ετοιμότητα των αλβανικών Ενόπλων Δυνάμεων να συμπεριλάβουν σε νατοϊκές αποστολές προσωπικό από το Κόσοβο.²²⁵

²²³ “STOLTENBERG: KFOR continues to stay in Kosovo”, *Telegraphi.com*, 5 December 2017

²²⁴ Die Morina, “Kosovo Extradition of Wanted Turkish ‘Gülenist’ Suspended”, *BIRN*, 14.12.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/kosovo-withdraws-the-extradition-request-of-a-turkish-educator-12-14-2017>.

²²⁵ www.koha.net; www.rtklive.com.

7.4. ΠΓΔΜ

7.4.1. Πρόταση για μετονομασία του αεροδρομίου των Σκοπίων

Την μετονομασία του αεροδρομίου των Σκοπίων από «Μέγας Αλέξανδρος» σε «Κίρο Γκλιγκόροφ» φέρεται να εξετάζει η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ. Τη σχετική πρόταση έκανε η λεγόμενη «Διπλωματική Λέσχη Σκοπίων» (όμιλος που απαρτίζεται από πρώην και νυν διπλωμάτες της ΠΓΔΜ), η οποία σε ανακοίνωσή της επισημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι η μετονομασία του αεροδρομίου των Σκοπίων σε «Κίρο Γκλιγκόροφ» θα απεικονίζει με τον πλέον αξιοπρεπή τρόπο, την εκτίμηση για τον σημαντικό ρόλο που διαδραμάτισε ο πρώην πρόεδρος της χώρας.²²⁶ Ο Πρωθυπουργός Ζόραν Ζάεφ εξέφρασε την υποστήριξη του στην πρόταση μετονομασίας, δηλώνοντας ότι «εκ πρώτης άποψης μου αρέσει αυτή η ιδέα. Όμως εγώ είμαι μόνο ένας από τους πολίτες της χώρας. Θέλω να ακούσω προσεκτικά τους πολίτες. Ας ξεκινήσει μία συζήτηση και εμείς θα ακούσουμε τι θα πουν οι πολίτες».²²⁷ Ενώ το αντιπολιτευόμενο κόμμα του VMRO-DPMNE, αμετακίνητο στις πολιτικές «αρχαιοποίησης» της ταυτότητας των Σλάβων της χώρας, δήλωσε χαρακτηριστικά ότι «όταν επανέλθει στην εξουσία θα ακυρώσει τις μετονομασίες και θα επαναφέρει ότι γκρεμίζει ο Ζάεφ και η κυβέρνησή του».²²⁸

7.4.2. Αναγνώριση της αλβανικής ως δεύτερης επίσημης γλώσσας

Στις 15 Νοεμβρίου η Βουλή της ΠΓΔΜ υιοθέτησε, με 66 ψήφους υπέρ και 44 κατά, ένα νέο νόμο για τη συνταγματική αναβάθμιση της αλβανικής γλώσσας, αναγνωρίζοντας την ως τη δεύτερη επίσημη γλώσσα.²²⁹ Υπενθυμίζεται ότι με το νέο νόμο, ο οποίος στηρίχθηκε στους ψήφους του κυβερνητικού συνασπισμού και των

²²⁶ «ΠΓΔΜ: Σχέδια για μετονομασία του αεροδρομίου των Σκοπίων», *naftemporiki.gr*, 10.11. 2017, <http://www.naftemporiki.gr/story/1293947/pgdm-sxedia-gia-metonomasia-tou-aerodromiou-ton-skopion>.

²²⁷ *Ibid*

²²⁸ *Ibid*

²²⁹ “Macedonia Lawmakers Approve Albanian as Second Language”, *US.News*, 15.11.2017, <https://www.usnews.com/news/world/articles/2017-11-15/macedonia-lawmakers-approve-albanian-as-second-language>.

αλβανικών κοινοβουλευτικών κομμάτων, υλοποιήθηκε μία από τις κεντρικές θέσεις της λεγόμενης «Πλατφόρμας των αλβανικών πολιτικών κομμάτων», στη βάση της οποίας συγκροτήθηκε η σημερινή κυβέρνηση συνασπισμού με επικεφαλής την Σοσιαλδημοκρατική Ένωση του Πρωθυπουργού Ζόραν Ζάεφ.

7.4.3. Παραίτηση Γκρούεφσκι από την ηγεσία του VMRO

Στις 10 Δεκεμβρίου ο ηγέτης του αντιπολιτευόμενου κόμματος VMRO-DMPNE και πρώην Πρωθυπουργός, Νικόλα Γκρούεφσκι, ανακοίνωσε ενώπιον της κεντρικής επιτροπής του κόμματος, την παραίτησή του από τη θέση του ως αρχηγού του κόμματος, αναλαμβάνοντας την ευθύνη για το αποτέλεσμα των πρόσφατων τοπικών εκλογών, αν και στις εκλογές, όπως δήλωσε χαρακτηριστικά, «σημειώθηκαν παρατυπίες». ²³⁰ Υπενθυμίζεται ότι ο Γκρούεφσκι διετέλεσε αρχηγός του VMRO-DMPNE από το 2003, όταν και είχε διαδεχθεί τον Λιούπσο Γκιουργκιέφσκι. Ο Μίσκοφσκι, μοναδικός υποψήφιος και θεωρούμενος στενός συνεργάτης και προστατευόμενος του Γκρούεφσκι, αναδείχθηκε ηγέτης του κόμματος. ²³¹

7.4.4. Προσέγγιση με τη Βουλγαρία

Κατά τη διάρκεια της πρώτης κοινής συνεδρίασης των κυβερνήσεων των δύο χωρών που πραγματοποιήθηκε στη Στρούμιτσα της ΠΓΔΜ, στις 23 Νοεμβρίου, υπογράφηκαν δέκα διμερείς συμφωνίες, μνημόνια και πρωτόκολλα συνεργασίας, στους τομείς της ενέργειας, της άμυνας, του τουρισμού και της τεχνολογίας. Ο Ζάεφ υπογράμμισε ότι «επιβεβαιώνουμε την επιθυμία μας για την ενδυνάμωση των σχέσεων σε όλους τους τομείς, (για) την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, αμοιβαίου

²³⁰ "MACEDONIA: NIKOLA GRUEVSKI OFFICIALLY RESIGNS AS LEADER OF VMRO-DPMNE", *RTK live*, 11.12.2017, <https://www.rtklive.com/en/news-single.php?ID=10176>.

²³¹ Sinisa Jakov Marusic, "Macedonia Opposition Party to Elect Gruevski's Successor", *BIRN*, 22.12.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-s-opposition-elects-gruevski-s-successor-12-21-2017>.

σεβασμού και κατανόησης»²³², ενώ ο Βούλγαρος ομόλογός του Μπορίσοφ δήλωσε ότι «η χώρα του στηρίζει την προοπτική ένταξης της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ και υπογράμμισε ότι η επικείμενη Βουλγαρική Προεδρία του Συμβουλίου της ΕΕ, από 1.1.2018, όπως και οι επόμενες Προεδρίες της Αυστρίας, της Ρουμανίας και της Κροατίας, θα πρέπει να αξιοποιηθούν, ώστε τα επόμενα 2δύο χρόνια να υπάρξει πραγματική κινητικότητα και πρόοδος ως προς την ευρωπαϊκή προοπτική των Δυτικών Βαλκανίων, περιλαμβανομένης της ΠΓΔΜ».²³³

7.4.5. Διμερείς σχέσεις με Ελλάδα και διαπραγματεύσεις

Σε συνέντευξή του στο ΑΠΕ/ΜΠΕ, ο Πρωθυπουργός της ΠΓΔΜ, Ζόραν Ζάεφ σημειώνει ότι ζητεί «στήριξη και βοήθεια από τους Έλληνες πολίτες... από τους θεσμούς, από την ελληνική κυβέρνηση, από την αντιπολίτευση και από το Ελληνικό Κοινοβούλιο», αναγνωρίζει ότι το θέμα της ονομασίας είναι «ένα ευαίσθητο θέμα και δεν είναι καθόλου εύκολο ούτε για τους Έλληνες πολιτικούς», υπογραμμίζοντας τη βούλησή του, «να προσπαθήσουμε να καταλάβει ο ένας τον άλλο και να ενθαρρύνουμε την εξεύρεση λύσης, η οποία θα είναι αποδεκτή και από τις δύο πλευρές» και καλεί «να νοιαστούμε περισσότερο για το μέλλον μας, παρά για το παρελθόν μας».²³⁴ Ο Ζάεφ επισημαίνει ότι για τη χώρα του «δεν υπάρχει εναλλακτική επιλογή πέρα από την ΕΕ και το ΝΑΤΟ, υποστηρίζει ότι η μόλις έξι μηνών κυβέρνησή του καταβάλλει τεράστιες προσπάθειες για θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις, κυρίως στη Δικαιοσύνη, στη Δημόσια Διοίκηση και στην Εκπαίδευση, ενώ όσον αφορά τις εξωτερικές σχέσεις προτεραιότητα δίνεται στη βελτίωση των γειτονικών σχέσεων». Ταυτόχρονα κάνει έκκληση προς την Αθήνα να άρει το βέτο της, ώστε να μπορέσουν να ξεκινήσουν οι ενταξιακές

²³² “Zaev-Borisov: We pushing the region forward”, *European Western Balkans*, 23.11.2017, <https://europeanwesternbalkans.com/2017/11/23/zaev-borisov-pushing-region-forward/>.

²³³ «Δέκα διμερείς συμφωνίες και πρωτόκολλα συνεργασίας μεταξύ ΠΓΔΜ και Βουλγαρίας», *Η Καθημερινή*, 23 Νοεμβρίου 2017, <http://www.kathimerini.gr/936040/article/epikairothta/kosmos/deka-dimereis-symfwnies-kai-prwtokolla-synergasias-meta3y-pgdm-kai-voylgarias>.

²³⁴ «Σκόπια: «Παράλληλες συνομιλίες για Ε.Ε. και όνομα», *naftemporiki.gr*, 7.12.2017, <http://www.naftemporiki.gr/story/1302314/skopia-paralilessunomiliesgia-eekai-onoma>.

συνομιλίες της ΠΓΔΜ με την ΕΕ, «παράλληλα με τις οποίες θα διεξάγονται και οι συνομιλίες για την ονομασία».²³⁵

Θετικά ήταν τα σχόλια του ειδικού διαμεσολαβητή του ΟΗΕ, Μάθιου Νίμιτς, για τις προοπτικές εξεύρεσης λύσης στο ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ, μετά τις επαφές που είχε στις Βρυξέλλες με τους εκπροσώπους της Ελλάδας, Αδαμάντιο Βασιλάκη και της ΠΓΔΜ, Βάσκο Ναουμόφσκι, στις 8 Δεκεμβρίου. Ο Νίμιτς χαρακτήρισε το κλίμα των συνομιλιών ως «πολύ θετικό», ενώ πρόσθεσε ότι υπάρχει βούληση να πραγματοποιηθούν κι άλλες συναντήσεις στη Νέα Υόρκη και στην Ευρώπη, ενδεχομένως τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο, χωρίς ωστόσο να έχουν καθοριστεί συγκεκριμένες ημερομηνίες.²³⁶ Σύμφωνα με καλά ενημερωμένες πηγές, «η ελληνική πλευρά έχει καταθέσει τρεις προτάσεις για όνομα που θα είναι για όλες τις χρήσεις. Στόχος της είναι το όνομα που θα συμφωνηθεί να είναι στα σλαβικά άκλιτο, αμετάφραστο και για όλες τις χρήσεις».²³⁷ Αναφορικά με την «κόκκινη γραμμή» την οποία έχει θέσει ο Υπουργός Εξωτερικών της ΠΓΔΜ, Νικόλα Ντιμιτρόφ, ότι δηλαδή η «όποια ονομασία συμφωνηθεί θα τεθεί προς έγκριση σε δημοψήφισμα, επειδή αυτό είναι προγραμματική δέσμευση όλων των κομμάτων στη ΠΓΔΜ», η Αθήνα προειδοποιεί ότι σε αυτή την περίπτωση θα γίνει δημοψήφισμα και στην Ελλάδα.²³⁸

Σε συνέντευξη του στον τηλεοπτικό σταθμό της ΠΓΔΜ, στις 15.12.2017, ο Πρόεδρος της Βουλής, Ταλάτ Τζαφέρι, χαρακτήρισε ως «αποδεκτό» το «Νόβα Μακεντόνια» («Нова Македонија»), ως νέο όνομα της ΠΓΔΜ και υποστήριξε ότι για την αλλαγή του συνταγματικού ονόματος της χώρας δεν απαιτείται δημοψήφισμα, καθώς «το κοινοβούλιο έχει τη δικαιοδοσία για να το πράξει».²³⁹

²³⁵ *Ibid*

²³⁶ «Αισιοδοξία για λύση στην ονομασία της ΠΓΔΜ», *naftemporiki.gr*, 13.12.2017, <http://www.naftemporiki.gr/story/1303923/aisiodoksia-gia-lusi-stin-onomasia-tis-pgdm>.

²³⁷ Σταύρος Λυγερός, «Στην τελική ευθεία το Μακεδονικό τον Ιανουάριο», *SLPress.gr*, 20.12.2017, <https://slpress.gr/ethnika/stin-teliki-eftheia-to-makedoniko-ton-ianouario/>.

²³⁸ *Ibid*

²³⁹ «Талат Џафери: Нова Македонија е прифатливо име - нема потреба од референдум, Собранието има легитимитет да одлучи за името», *vecer.mk*, 15.12.2017, <http://vecer.mk/makedonija/talat-dzhaferi-nova-makedonija-e-prifatливо-ime-nema-potreba-od-referendum-sobranieto-ima>.

Επίσης, σε νέες δηλώσεις, στις 23.12.2017, προέβη ο Πρωθυπουργός της ΠΓΔΜ, Ζόραν Ζάεφ. «Πιστεύω ότι θα βρεθεί μια λύση για το όνομα που θα διαφυλάσσει πλήρως την αξιοπρέπειά μας. Μόνο μέσω αμοιβαίας προσπάθειας θα μπορέσουμε να προχωρήσουμε στην εξεύρεση λύσης... εγώ εκ μέρους της κυβέρνησης παραιτούμαι από το να θεωρώ την «Μακεδονία» τον μοναδικό κληρονόμο του Μ. Αλεξάνδρου, που έφθασε στην Ινδία, στην Περσία... Η ιστορία ανήκει επίσης σε μας, πιθανόν ένα κομμάτι αυτής της ιστορίας ανήκει επίσης στην Ελλάδα, μέρος της στη Βουλγαρία και σε πολλές άλλες χώρες. Αγωνίζομαι για την ευημερία των πολιτών μου και είμαι πεπεισμένος ότι θα βρούμε λύση. Οι πολίτες θα μας ανταμείψουν για το κουράγιο, επειδή πιστεύουμε στις προοπτικές και στο μέλλον παρά να δειλιάσουμε και να μένουμε κολλημένοι στο παρελθόν. Η ώρα τέτοιου είδους πατριωτισμού με τη διατήρηση των δικών μας ιστοριών και παρόμοιων θεμάτων πέρασε. Όλος ο κόσμος προχωράει μπροστά με μεγάλη ταχύτητα, εξασφαλίζοντας προοπτική και μέλλον στους λαούς του... Ότι θα κάνουμε θα διέπεται από διαφάνεια. Στο τέλος ελπίζω ότι αυτό θα επιβεβαιωθεί στο δημοψήφισμα μεταξύ των πολιτών. Ας διατηρήσουμε την προσοχή μας και τις επιφυλάξεις μας ώστε η διαδικασία να στεφθεί με επιτυχία».²⁴⁰

7.5. Σερβία

7.5.1. Συνάντηση Σερβίας – Σερβικής Δημοκρατίας Βοσνίας-Ερζεγοβίνης

Την Παρασκευή 10 Νοεμβρίου πραγματοποιήθηκε στο Βελιγράδι κοινή σύσκεψη των κυβερνήσεων της Σερβίας και της Σερβικής Δημοκρατίας της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Κατά τη διάρκεια των κοινών εργασιών, υπογράφηκαν τέσσερα μνημόνια συνεργασίας για έργα υποδομής, τον πολιτισμό, την αεροπλοΐα, τα ταχυδρομεία και τις τηλεπικοινωνίες.²⁴¹ Η Πρωθυπουργός της Σερβίας, Άνα

²⁴⁰ «Ζάεφ: δεν είμαστε μοναδικοί κληρονόμοι του Αλέξανδρου», *Η Καθημερινή*, 23.12.2017, www.kathimerini.gr/940726/article/epikairothta/politikh/zaef-den-eimaste-monadikoi-klhronomoi-toy-ale3androy.

²⁴¹ Danijel Kovacevic, “Serbia and Bosnian Serbs Vow to Strengthen Ties”, *BIRN*, 10.11.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-and-bosnian-serbs-vow-to-strengthen-ties-11-10-2017>.

Μπρονάμπιτς (Ana Brnabić) υπογράμμισε ότι η Σερβία επιθυμεί να διατηρήσει την «ειδική σχέση» την οποία έχει με τη Σερβική Δημοκρατία της Β/Ε και ότι σύντομα θα υπογραφεί μια κοινή «Διακήρυξη για την Επιβίωση του Σερβικού Έθνους».²⁴²

7.5.2. Απέλαση Κούρδου ακτιβιστή στην Τουρκία

Σύμφωνα με δηλώσεις της δικηγόρου του, η σερβική κυβέρνηση φέρεται να έχει απελάσει στην Τουρκία τον Κούρδο ακτιβιστή και καταδικασμένο στην Τουρκία σε 15 χρόνια φυλάκισης για «ενέργειες εναντίον της συνταγματικής τάξης της χώρας», Τσεβντέντ Αγιάζ. Η απέλαση του Αγιάζ έγινε παρά τις συστάσεις της αρμόδιας επιτροπής του ΟΗΕ (UN Committee Against Torture) προς τη σερβική κυβέρνηση να μην προχωρήσει σε απέλασή του μέχρι την ολοκλήρωση εξέτασης της περίπτωσης του από αυτήν.²⁴³ Η απόφαση της σερβικής κυβέρνησης, η οποία αναμφισβήτητα θα ικανοποιήσει την Άγκυρα με δεδομένη τη σημασία που αποδίδει στην αντιμετώπιση του κουρδικού κινήματος, υπογραμμίζει και την επιδίωξη του Βελιγραδίου για προαγωγή των τουρκοσερβικών σχέσεων, όπως φάνηκε και από την πρόσφατη επίσκεψη του Έρντογαν στη Σερβία.

7.5.3. Ενδιαφέρον της Ουάσιγκτον για τα Δυτικά Βαλκάνια

Στα τέλη Νοεμβρίου οι Υπουργοί Εξωτερικών Σερβίας, Μαυροβουνίου, Αλβανίας, Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, ΠΓΔΜ, και Κοσσυφοπεδίου επισκέφτηκαν τις ΗΠΑ, όπου στις 30.11 συναντήθηκαν με τον Σύμβουλο Εθνικής Ασφαλείας Μακμάστερ της κυβέρνησης Τραμπ. Ο Μακμάστερ δήλωσε ότι η περιοχή «αποτελεί υψηλή προτεραιότητα για τις ΗΠΑ», ενώ ο Υπουργός Εξωτερικών Τίλερσον υπογράμμισε τη δέσμευση των ΗΠΑ να συνεργαστούν με την ΕΕ «για τη σταθερότητα, ειρήνη και ευημερία» στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων».²⁴⁴

²⁴² *Ibid*

²⁴³ Maja Zivanovic, “Serbia Ignores UN and Extradites Kurd to Turkey”, *BIRN*, 26.12.2017, <http://www.balkaninsight.com/en/article/serbia-extradited-kurdish-political-activist-to-turkey-12-26-2017>.

²⁴⁴ «Οι ΗΠΑ στον δρόμο της ‘επιστροφής’ στα Βαλκάνια», *Η Καθημερινή*, 3.12.2017, σ. 5

8. ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

8.1. Εξελίξεις

Ο Δεκέμβριος του 2017 κλείνει έναν κύκλο πρωτόγνωρων θεσμικών εξελίξεων στον τομέα της Ευρωπαϊκής Ασφάλειας και Άμυνας, ο οποίος εμπλέκει τα κράτη μέλη τόσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και του ΝΑΤΟ σε μία εξαιρετικά απαιτητική φιλοδοξία. Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, στις 11.12.2017, το Συμβούλιο της ΕΕ εξέδωσε απόφαση για τη θεσμοθέτηση της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας (ΜΔΣ). Σε αυτήν τη δομή συμμετέχουν όλα τα κράτη μέλη εκτός της Δανίας, της Μάλτας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία αποτελεί τον σημαντικότερο πυλώνα της ευρύτερης προσδοκίας που ξεκίνησε να οικοδομείται, δηλαδή της «Ευρωπαϊκής Ένωσης Ασφάλειας και Άμυνας».²⁴⁵

Η μεγάλη συμμετοχή κρατών μελών της ΕΕ στην ΜΔΣ είναι σημαντική εξέλιξη, διότι αναδεικνύει μία αρχική δυναμική συνοχής και αποφασιστικότητας. Ασφαλώς, θα πρέπει να αναμένουμε την πλήρη εφαρμογή της, η οποία θα είναι χρονοβόρα. Ωστόσο, διαφαίνεται ότι υπάρχει μία έντονη διάθεση άμεσης εφαρμογής. Ο λόγος είναι ότι δεν υπάρχουν και πολύ ενθαρρυντικές εναλλακτικές, δεδομένων των εξελισσόμενων σοβαρών προκλήσεων που καλείται να αντιμετωπίσει η Ε.Ε. και οι οποίες οδήγησαν, άλλωστε, στις ραγδαίες εξελίξεις των τελευταίων δύο ετών στον χώρο της Ευρωπαϊκής Ασφάλειας.

Εκ μέρους της Ε.Ε., η πρόθεση για την οικοδόμηση της Ένωσης Ασφάλειας και Άμυνας (Security and Defense Union) προβάλλει ως αντανάκλαση της βούλησης της ΕΕ για την ενδυνάμωση της αυτονομίας της στους συγκεκριμένους τομείς, που όμως εμπλέκει και το ΝΑΤΟ σε ζωτικά θέματα συνεργασίας, τα οποία στην πράξη εξυπηρετούν τα κοινά συμφέροντα των δύο οργανισμών, στην βάση της αξιοποίησης των επιμέρους πλεονεκτημάτων τους. Μία σύντομη αποτύπωση των εξελίξεων των τελευταίων ετών στον τομέα της Ευρωπαϊκής Ασφάλειας μπορεί εύκολα να

²⁴⁵ Ομιλία Φεντερίκας Μονγκερίνι, 5 Δεκεμβρίου 2017, Remarks by High –Representative/Vice-President Federica Mogherini at the joint press conference with Jens Stoltenberg, Secretary General of NATO, 5, December 2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/36800/remarks-hrvp-federica-mogherini-joint-press-conference-jens-stoltenberg-secretary-general-nato_en

προσδιορίσει τουλάχιστον πέντε παράγοντες που επηρέασαν, με συγκεκριμένο τρόπο ο καθένας, τις ηγεσίες των κρατών της Ε.Ε. και των διατλαντικών εταιρών τους.

Ένας πρώτος παράγοντας είναι ασφαλώς η επιθετική συμπεριφορά (aggressive behavior) της Ρωσίας προς την Ουκρανία, όπως έδειξε η προσάρτηση της Κριμαίας και η συνακόλουθη ανάμειξη της Μόσχας στο αποσχιστικό κίνημα των δύο δημοκρατιών (Ντονέσκ και Λουχάνσκ) της Ουκρανίας. Η προσαρμογή του ΝΑΤΟ και της ΕΕ στο νέο, υβριδικού τύπου περιβάλλον ήταν αναπόφευκτη. Εξ αυτού, η εισαγωγή της έννοιας της «ανθεκτικότητας» στην συζήτηση περί Ευρωπαϊκής Ασφάλειας αποτέλεσε την δεύτερη σημαντική εξέλιξη στον τομέα της Ευρωπαϊκής Ασφάλειας, που βεβαίως ενσωματώθηκε πλήρως σε στρατηγικό επίπεδο στους δύο οργανισμούς. Συγκεκριμένα, η εξασφάλιση της ανθεκτικότητας της Ε.Ε. και των πολιτών της αποτελεί πλέον τον ακρογωνιαίο λίθο σχεδιασμού πολιτικής, όπως αυτό δείχνει το κείμενο στρατηγικής της ΕΕ, η Συνολική Στρατηγική της ΕΕ για την Ασφάλεια και την Άμυνα (28.6.2016). Αντιστοίχως, τα Συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής του ΝΑΤΟ στη Βαρσοβία (8.7.2016) εμφανίζουν την έννοια της ανθεκτικότητας να διατρέχει τους τρεις βασικούς στρατηγικούς πυλώνες της Συμμαχίας (συλλογική άμυνα, διαχείριση κρίσεων και συνεργατική ασφάλεια), εμπλουτίζοντάς τους με πιο απαιτητικές πολιτικές, τόσο από άποψη χρόνου ανταπόκρισης όσο και από άποψη απαιτήσεων δυνατοτήτων.

Η ανταπόκριση των δύο οργανισμών στο νέο υβριδικό περιβάλλον εν μέρει εκφράστηκε με το «Κοινό Ανακοινωθέν Ε.Ε.-ΝΑΤΟ» που υπεγράφη κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής του ΝΑΤΟ στην Βαρσοβία (8.7.2017) από τους επικεφαλής των δύο οργανισμών (Τούσκ, Γιούνκερ και Στόλτενμπεργκ). Με αυτόν τον τρόπο, επισφραγίστηκε η ανάγκη για μία μεγαλύτερη και πιο ουσιαστική συνεργασία μεταξύ των δύο οργανισμών καθορίζοντας επτά τομείς (υβριδικές απειλές, επιχειρησιακή συνεργασία, μεταξύ άλλων σε θέματα θαλάσσιας πολιτικής, ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, αμυντικές δυνατότητες, βιομηχανία και έρευνα, συντονισμένες ασκήσεις και ανάπτυξη ικανοτήτων). Στις 6.12.2016 ανακοινώθηκαν 42 πεδία δράσης (κοινή δέσμη προτάσεων) που εξειδίκευσαν αυτούς τους 7 τομείς συνεργασίας των δύο οργανισμών, οι οποίοι θα λειτουργήσουν κυρίως σε επιχειρησιακό επίπεδο (staff to staff level), ενώ, στις 5.12.2017, προστέθηκαν άλλοι τρεις τομείς

συνεργασίας (καταπολέμηση της τρομοκρατίας, γυναίκες ειρήνη και ασφάλεια, και στρατιωτική κινητικότητα), που οδήγησαν σε 34 επιπρόσθετες δράσεις συνεργασίας.²⁴⁶

Ασφαλώς, αυτή η ενδυνάμωση της συνεργασίας των δύο οργανισμών έχει επηρεαστεί και από έναν τρίτο παράγοντα που αφορά την αλλαγή πολιτικής της αμερικανικής Κυβέρνησης, η οποία κατέστησε σαφή την ανάγκη για μεγαλύτερη στρατιωτική διαλειτουργικότητα και αποφασιστική βελτίωση αμυντικών δυνατοτήτων των Ευρωπαίων εταίρων, προκειμένου να εξασφαλιστεί μία πιο ισοβαρή σχέση στις αμυντικές δεσμεύσεις όλων των Συμμάχων. Η αβέβαιη στάση της νέας αμερικανικής Κυβέρνησης ενίσχυσε περαιτέρω εκείνες τις φωνές εντός της Ε.Ε. για εμβάθυνση στα ζητήματα της Ευρωπαϊκής Άμυνας. Αυτό βέβαια θα σήμαινε μεγαλύτερες αμυντικές υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη, αλλά παράλληλα και μεγαλύτερη συμβολή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Άμυνας.

Ο τέταρτος παράγοντας που ώθησε στην ενδυνάμωση της Ευρωπαϊκής Άμυνας ήταν η απόφαση του Ηνωμένου Βασιλείου να αποχωρήσει από την Ε.Ε., έπειτα από το δημοψήφισμα της 23^{ης} Ιουνίου. Το Ηνωμένο Βασίλειο υπήρξε διαρκώς επιφυλακτικό σε μία εντατική διαδικασία στρατηγικής αυτονομής της Ε.Ε. στα ζητήματα Ασφάλειας και Άμυνας.

Ένας πέμπτος παράγοντας θα πρέπει να θεωρείται το «εύθραυστο» (“fragility”) ορισμένων κρατών στην ευρύτερη περιφέρεια της ΕΕ, με κορυφαίες περιπτώσεις την Συρία, την Λιβύη, και εν μέρει το Ιράκ. Η εν λόγω κατάσταση προκάλεσε μαζικά μεταναστευτικά και προσφυγικά ρεύματα προς τα κράτη της Ε.Ε., που κλόνισαν σε σημαντικές πτυχές τη συνοχή της Ε.Ε. Η αδυναμία διαχείρισης του φαινομένου αστάθειας οδήγησε τις κυβερνήσεις των κρατών μελών της Ε.Ε. να παραδεχθούν αδυναμίες συντονισμού στην προηγούμενη ευρωπαϊκή δράση τους. Επίσης, οδήγησε στην αναγνώριση της σπουδαιότητας στη διασύνδεση, σε ορισμένα σημαντικά σημεία, της εσωτερικής και της εξωτερικής ασφάλειας, όπως αναδεικνύουν τα ζητήματα της πάταξης της τρομοκρατίας, της αντιμετώπισης των ισλαμιστών μαχητών και του

²⁴⁶ EU-NATO Cooperation Fact Sheet, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_nato_factsheet.pdf

διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος, καλώντας τα κράτη μέλη να αναζητήσουν πολυ-επίπεδες λύσεις πολιτικής σε συλλογικό επίπεδο.

Δεδομένων των παραπάνω εξελίξεων, η πολιτική ασφάλειας και άμυνας, όπως αυτή εκφράστηκε στο Κείμενο της Συνολικής Στρατηγικής του Ιουνίου 2016, βασίζεται σε τρεις πυλώνες (στρατηγικές προτεραιότητες): α) *την ανταπόκριση στις εξωτερικές συγκρούσεις και κρίσεις* (διαχείριση κρίσεων), β) *την ανάπτυξη των ικανοτήτων των εταίρων* (συνεργασία και υποβοήθηση τρίτων), και γ) *την προστασία της ΕΕ και των πολιτών της*. Ωστόσο, οι τρεις στρατηγικές προτεραιότητες της Στρατηγικής της ΕΕ δεν μπορούν να υλοποιηθούν αν δεν επιτευχθεί μεγαλύτερη εμβάθυνση στην Ευρωπαϊκή Άμυνα που θα μπορεί να οδηγήσει, όπως υποστήριξε ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Γιούνκερ, τον Σεπτέμβριο 2017, στην δημιουργία μέχρι το 2025 της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Ένωσης.

Τα ζητήματα σχετικά με την αμυντική εμβάθυνση της Ε.Ε. άρχισαν να διασαφηνίζονται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (30.11.2016) «Σχέδιο Δράσης για την ευρωπαϊκή άμυνα» (ΣΔΕΑ), το οποίο υιοθετήθηκε τον Δεκέμβριο 2016 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Στο συγκεκριμένο συνολικό Σχέδιο καταγράφονται οι τρεις κατευθύνσεις πολιτικής: η ανάγκη σύστασης της Μόνιμης Διαρθρωμένης Συνεργασίας, η οποία θα βασίζεται στη διαδικασία της Συντονισμένης Ετήσιας Επανεξέτασης στον τομέα της Άμυνας (Coordinated Annual Review on Defense –CARD, και θα ενισχύεται οικονομικά (μέχρι το 2020 πιλοτικά) από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας.²⁴⁷

8.2. Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία (ΜΔΣ)

Η Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία είναι ένα νομικά δεσμευτικό πλαίσιο συνεργασίας που προβλέπει, σύμφωνα με τα άρθρα 42/6, και 46, καθώς και το Πρωτόκολλο για την Μόνιμη Διαρθρωμένη Συνεργασία της Συνθήκης της Λισαβόνας, τη μεγαλύτερη δέσμευση των κρατών που αποφασίζουν να την συστήσουν

²⁴⁷ Σχέδιο Δράσης για την Ευρωπαϊκή Άμυνα, COM(2016), 950 final. p.3. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0950&from=EN>

επιδιώκοντας την από κοινού προώθηση ενός ενισχυμένου και πιο αποδοτικού επιπέδου επενδύσεων στον τομέα των αμυντικών εξοπλισμών, την περαιτέρω βελτίωση των ικανοτήτων και δυνατοτήτων των ενόπλων δυνάμεων των κρατών μελών της Ε.Ε, προκειμένου να καταστούν περισσότερο έτοιμες να ανταποκριθούν στις αυξανόμενες απαιτήσεις των επιχειρήσεων και αποστολών της Ε.Ε. και τέλος την ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Βάσης της Στρατιωτικής Βιομηχανίας.²⁴⁸

Όσον αφορά την αμυντική συνεργασία, έχουν ήδη καθοριστεί 17 μεγάλα «έργα» (η Ελλάδα συμμετέχει σε τουλάχιστον τρία) που αναμένεται να εγκριθούν από το Συμβούλιο της Ε.Ε. αρχές του 2018. Ως προς τις περιπτώσεις επιχειρησιακής δράσης που προβλέπεται να καλύπτει η ΜΔΣ περιλαμβάνουν,²⁴⁹ παραδοσιακές επιχειρήσεις στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, εκτελεστικές και μη, στις οποίες θα συμμετέχουν τα κράτη της ΜΔΣ αλλά και μη μέλη, επιχειρήσεις που θα συμμετέχουν μόνο μέλη της ΜΔΣ στο πλαίσιο της ΚΠΑΑ, επιχειρήσεις που ενδεχομένως αποφασιστούν στο πλαίσιο του άρθρου 44 της Συνθήκης της Λισαβόνας (δηλ. επιχειρήσεις *ad hoc* χαρακτήρα που μπορεί να αποφασίζει αυτόνομα το Συμβούλιο), επιχειρήσεις εκτός ΚΠΑΑ, στη βάση μίας «Σύμπραξης Προθύμων» κρατών, που μπορεί να εκτελούνται στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ ή εντελώς έξω από αυτό, καθώς και σε μία ενδεχόμενη επιχείρηση εσωτερικής ασφάλειας της Ε.Ε. Θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι ο χαρακτήρας των επιχειρήσεων αυτών οφείλει να καλύπτει το σύνολο του φάσματος στρατιωτικών και μη στρατιωτικών επιχειρήσεων που προβλέπει το Σχέδιο Εφαρμογής της Συνολικής Στρατηγικής της Ε.Ε. που αποφασίστηκε από το Συμβούλιο της Ε.Ε. τον Νοέμβριο 2016 στις Βρυξέλλες.²⁵⁰

Ως προς τη λειτουργία της ΜΔΣ, όλες οι αποφάσεις στο εσωτερικό της διαδικασίας λαμβάνονται με ομοφωνία (*unanimity*) των συμμετεχόντων μελών. Για την είσοδο ή την έξοδο ενός μέλους, όταν επιθυμεί να συμμετέχει ή όταν επιθυμεί να

²⁴⁸ President Jean Claude Juncker State of the Union Address 2017, 13 Sept. 2017
http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-3165_en.htm

²⁴⁹ Daniel Fiott, Antonio Missorili and Thierry Tardy, Permanent Structured Cooperation, What's in a Name, *Chaillot Paper 142, Nov.2017, EUISS*, p. 34
https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_142_ONLINE.pdf

²⁵⁰ Council conclusions on Implementing the EU Global Strategy in the area of Security and Defence, doc. 14149/16, Brussels, 14 November 2016. Συμπεράσματα Συμβουλίου 14 Νοε.2016. 14149/16 ΔΙ/νικ 16 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ DGC 2B EL

αποχωρήσει ή δεν δύναται να ακολουθήσει, η διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι εκείνη της Ενισχυμένης Πλειοψηφίας με βάση τη 238 παρ.3. α) της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

8.3. Η Συντονισμένη Ετήσια Επανεξέταση τομέα Άμυνας (CARD)

Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία καθορίστηκε στο Σχέδιο Εφαρμογής της Συνολικής Στρατηγικής της Ε.Ε. που αποφασίστηκε από το Συμβούλιο της Ε.Ε. τον Νοέμβριο 2016 στις Βρυξέλλες. Στόχος της διαδικασίας είναι ο συγχρονισμός του αμυντικού σχεδιασμού των κρατών μελών και βρίσκεται υπό την καθοδήγηση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας που τα τελευταία χρόνια είχε αναπτύξει σχετική εμπειρία υποστηρίζοντας μικρότερα σχήματα αμυντικής συνεργασίας των κρατών μελών της ΕΕ. Δεδομένης της ΜΔΣ και των ενδεχόμενων αμυντικών απαιτήσεων που μπορούν αποφασιστούν, ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας εμφανίζεται σαφώς ενδυναμωμένος. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία αφορά τη διάσταση της Ευρωπαϊκής άμυνας και καλείται να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις που τίθενται γύρω από την έννοια της ασφάλειας της ΕΕ και των ευρωπαίων πολιτών. Επίσης, δεδομένης της διασύνδεσης της CARD με την ΜΔΣ, είναι σαφές ότι ο καθορισμός των αμυντικών απαιτήσεων δεν θα μπορεί να απέχει από την επιταγή που προβλέπεται από την ΜΔΣ, δηλαδή «οι επενδύσεις στην ασφάλεια και την άμυνα του εδάφους της Ε.Ε. και των πολιτών της.»²⁵¹ Μία επίσης εξαιρετικά σημαντική συνιστώσα στη διαδικασία της «Αμυντικής Επανεξέτασης» είναι η μεγάλη συμμετοχή των κρατών μελών της ΕΕ. Η ευρεία συμμετοχή εξηγείται ασφαλώς με βάση δύο συνιστώσες: η πρώτη αφορά την εξελισσόμενη μεγάλη συνεργασία ΕΕ και NATO, γεγονός που ασφαλώς προσδίδει ελκυστικά κίνητρα και στα φιλο-ατλαντικά κράτη μέλη, και η δεύτερη συνιστώσα συνδέεται με την δυνατότητα μερικής οικονομικής ενίσχυσης των κοινών αμυντικών πρωτοβουλιών συνεργασίας αλλά και κοινής σχετικής έρευνας από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

²⁵¹ <http://www.consilium.europa.eu/media/31511/171113-pesco-notification.pdf>

8.4. Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Άμυνας (EDF)

Δεδομένης της αμυντικής φιλοδοξίας που ενσωματώθηκε στρατηγικά στο κείμενο στρατηγικής της ΕΕ, η αύξηση των αμυντικών δαπανών είναι δεδομένη. Σε ένα ευρωπαϊκό περιβάλλον, ωστόσο, που μόλις ανακάμπτει από μία δημοσιονομική οικονομική κρίση, με κυβερνήσεις μικρών και μεγάλων κρατών να είναι μάλλον διστακτικές για αύξηση των αμυντικών τους δαπανών, η οικονομική συμβολή του Ευρωπαϊκού Προϋπολογισμού στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής αμυντικής εμβάθυνσης είναι τουλάχιστον αναμενόμενη αν όχι αναπόφευκτη. Τον Ιούνιο 2017 η Επιτροπή πρότεινε τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ταμείου Άμυνας και τον Δεκέμβριο 2017 τα κράτη μέλη της ΕΕ κατέληξαν σε πολιτική συμφωνία για το Ταμείο. Αυτό θα περιλαμβάνει δύο διακριτές χρηματοδοτικές δομές, «το παράθυρο έρευνας» και το «παράθυρο ικανοτήτων». Και οι δύο δομές θα χρηματοδοτηθούν από τον Ευρωπαϊκό Προϋπολογισμό, ενώ στο δεύτερο «παράθυρο» θα συμμετέχουν τα κράτη μέλη και με εθνικούς πόρους.

8.5. Διαστάσεις για τα ελληνικά ενδιαφέροντα.

Αναμένεται η δημιουργία ενός μηχανισμού, τον οποίο και θα προτείνει τις επόμενες εβδομάδες, όπως σημείωσε η Μογκερίνι στις 13.12.2017, που θα καθορίζει τις σχέσεις με χώρες μη μέλη της Ε.Ε. Επιδιώκεται δηλαδή ένας μονιμότερος μηχανισμός συντονισμού με χώρες οι οποίες επιθυμούν να έχουν συμμετοχή στις αποστολές (πολιτικές) και επιχειρήσεις (στρατιωτικές) της ΕΕ. Αν και συζητούνται διαφορετικά σενάρια συνεργασίας που θα εξασφαλίσουν την αποτελεσματική συνεργασία, κάποιες χώρες (π.χ., Βρετανία) διαβλέπουν ακόμα και το ενδεχόμενο μίας πλήρους συμμετοχής τους στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ασφάλειας και Άμυνας, διαμέσου ακόμα και μίας ενδεχόμενης διμερούς σύμβασης (Ε.Ε. και Η.Β).²⁵² Σε αυτήν τη βάση, η Αθήνα, μέσα από την στενή παρακολούθηση και πλήρη

²⁵² Ομιλία πρέσβη του Ηνωμένου Βασιλείου, Αθήνα, 14.12.2017.

συμμετοχή στο σύνολο των διαδικασιών, μπορεί να διασφαλίσει την διαρκή και απρόσκοπτη παρουσία στη λήψη αποφάσεων.